

**Η Ζωή και το Έργο
του Έλληνα Βουδιστή Μοναχού
Νιάναντασανα**



**Κέντρο Μελέτης και Πρακτικής Τεραβάδα
2025**



Το παρόν άρθρο βασίζεται σε μια συζήτηση που πραγματοποιήθηκε σε ένα χαλαρό περιβάλλον τον Φεβρουάριο του 2023, με τον επιστημονικό συντάκτη του ΑΠΕ-ΜΠΕ,¹ Πάυλο Δρακόπουλο, να θέτει τις ερωτήσεις και τον Μπάντε Νιάναντασανα να απαντά.



¹ Του Αθηνάϊκού-Μακεδονικού Πρακτορείου Ειδήσεων.

Ερώτηση: Τι είδους παιδί ήσασταν ως έφηβος; Είχατε κάποια ιδιαίτερη κλίση;

Απάντηση: Γεννήθηκα ως Ιωάννης Τσέλιος στις Σέρρες και φοίτησα σε ιδιωτικό Γυμνάσιο ως οικοτρόφος στη Θεσσαλονίκη. Οι γονείς μου μού έστειλναν χαρτζιλίκι, το οποίο ξόδευα περισσότερο στα βιβλιοπωλεία. Ενώ τα άλλα παιδιά ξόδευαν το χαρτζιλίκι τους για σινεμά, διασκέδαση ή εστιατόρια, εγώ αγόραζα βιβλία και είχα κάνει τη δική μου ιδιωτική βιβλιοθήκη. Τόσα πολλά βιβλία είχα, σε διάφορα θέματα, που τα παιδιά έρχονταν και δανείζονταν από μένα.

Ερώτηση: Ήσασταν τότε αριστερός ή κομμουνιστής, όπως συνηθιζόταν εκείνη την εποχή μεταξύ των νέων;

Απάντηση: Όχι, με τα πολιτικά δεν είχαμε καμία σχέση. Βρισκόμασταν έξω από τη Θεσσαλονίκη, κοντά στο αεροδρόμιο, και δεν είχαμε πολλή επαφή με την πόλη. Πολιτικά δεν ήμασταν εκτεθειμένοι σε τίποτε. Στην αρχή, ενδιαφερόμουν πολύ για τα μαθηματικά, τη φυσική και τη χημεία, όπου έπαιρνα τους καλύτερους βαθμούς, σπάνια έπεφτα κάτω από το 19. Είχα σκοπό, μάλιστα, να πάω στη NASA στην Αμερική.

Μία μέρα ήρθε ένα παιδί από τη Θεσσαλονίκη και παρατήρησε ότι ήμουν καλός στη φυσικοχημεία και ενδιαφερόμουν για επιστημονικά θέματα. Μου είπε, 'Μπορούμε να γράψουμε ένα άρθρο για τον τροχό, πώς έπαιξε ρόλο στον πολιτισμό του ανθρώπου'. Χωρίς τον τροχό, ο άνθρωπος δεν θα μπορούσε να μετακινήσει τόσα εμπορεύματα και να εξελιχτεί τόσο πολύ. Το σκέφτηκα και είδα ότι πράγματι ο τροχός είχε μεγάλη σημασία. Σκέφτηκα πώς θα βρούμε πληροφορίες και εκείνος μου είπε ότι θα το ψάξει και μετά θα παρουσιάσουμε μαζί το θέμα. Καταπιάστηκα με αυτό το άρθρο, αλλά δεν μπόρεσα να βρω πολλές πληροφορίες.

Εκείνο τον καιρό ενδιαφερόμουν για την ατομική και πυρηνική φυσική. Διάβαζα σχετικά βιβλία, καθώς στη Θεσσαλονίκη υπήρχαν εξαιρετικά βιβλιοπωλεία, ιδιαίτερα απέναντι από το Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο. Δεν ξέρω πώς ξεκίνησε το ενδιαφέρον μου γι' αυτό το πεδίο, αλλά μου άρεσε που μαθαίναμε στη Φυσική διάφορα πράγματα για το άτομο κλπ. Ήταν ένας τομέας που ήθελα να εξερευνήσω, και έτσι άρχισα να χάνω το ενδιαφέρον μου για την εξέλιξη του τροχού, που αφορούσε το παρελθόν. Αντίθετα, η ατομική και πυρηνική φυσική ήταν κάτι που σχετιζόταν με το παρόν και τη μεγαλύτερη ενέργεια που μπορεί να παράγει ο άνθρωπος. Ο τροχός οπωσδήποτε συνέβαλε στην εξέλιξη, αλλά σήμερα η πυρηνική φυσική έχει μεγαλύτερη σημασία.

Είπα τότε στον φίλο μου ότι δεν μπορούσα να βρω γραμματεία να διαβάσω για τον τροχό, αλλά ότι είχα πρόσβαση σε υλικό για την ατομική και πυρηνική φυσική. Του πρότεινα: 'Εσύ γράψε για τον τροχό κι εγώ θα γράψω για την ατομική-πυρηνική φυσική'. Τελικά, όμως, ο φίλος μου ενδιαφέρθηκε κι αυτός για την ατομική-πυρηνική φυσική, παράτησε το άρθρο για τον τροχό και και αποφάσισε να ασχοληθεί με το ίδιο θέμα με εμένα.

Καλέσαμε, λοιπόν, όλους τους μαθητές και καθηγητές του σχολείου και είπαμε πως θα κάνουμε μια παρουσίαση για την ατομική-πυρηνική φυσική. Όλοι ήρθαν σε μια μεγάλη αίθουσα. Ο φίλος μου έκανε την παρουσίασή του, και εγώ τη δική μου, συνοδεύοντάς την με εικόνες, διαγράμματα κλπ. σε πίνακες, ενώ εκείνος απλώς μιλούσε. Μερικοί μαθητές ενδιαφέρθηκαν πάρα πολύ και είπαν, 'Είναι καλό να κάνουμε τέτοιες παρουσιάσεις, να το συνεχίσουμε στο σχολείο'. Είχα μάλιστα σκοπό να οργανώσουμε και να παρουσιάσουμε συγκεκριμένα θέματα, ακόμη και εξωσχολικά. Εκείνη την περίοδο άρχισα να διαβάζω και Έριχ Φρομ.

Ερώτηση: Ο Έριχ Φρομ είναι ένας ιδανικός συνδυασμός ψυχολογίας και Κοινωνιολογίας.

Απάντηση: Οπωσδήποτε ο Έριχ Φρομ με επηρέασε πολύ αργότερα, αλλά εκείνη την εποχή δεν τον είχα βάλει σε τόσο υψηλή θέση.

Ερώτηση: Εκτός από τον Φρομ θυμάστε άλλους συγγραφείς που σας είχαν επηρεάσει όταν ήσασταν μαθητής;

Απάντηση: Ένα εντυπωσιακό βιβλίο που είχα διαβάσει, δεν θυμάμαι τον συγγραφέα, ήταν οι “Μεγάλοι Μύστες”.

Ερώτηση: Του Γάλλου Εδουάρδου Σιρέ.

Απάντηση: Αυτό το βιβλίο με εντυπωσίασε πολύ, καθώς μου άνοιξε τον ορίζοντα για τις θρησκείες, τον μυστικισμό κλπ. Το είχα, κατά κάποιο τρόπο, σαν ευαγγέλιο. Εκείνη την περίοδο είχα γίνει αθεϊστής. Για ποιο λόγο; Είχαμε έναν παπά στο Γυμνάσιο που μας έκανε μάθημα θρησκευτικών. Τα πράγματα που μας έλεγε άρχισα να τα κρίνω, να τα βλέπω με κριτικό μάτι. Συχνά τον ρωτούσα στο μάθημα: «Μα, αφού λέτε έτσι, πώς είναι δυνατό αυτό να συμβαίνει;». Πολλές φορές δεν μπορούσε να απαντήσει και δεν αισθανόταν άνετα όταν του έκανα ερωτήσεις. Όταν τον ρωτούσαν τα άλλα παιδιά, απαντούσε πολύ εύκολα. Αλλά όταν του έθετα ερωτήματα για τον Θεό και τον Σατανά, δυσκολευόταν. Του έλεγα: «Πώς γίνεται ο Θεός, που είναι τόσο αγνός, πανάγαθος και παντοδύναμος, να επιτρέπει το κακό, το οποίο είναι τόσο συχνό στον κόσμο; Πώς γίνεται από κάτι τόσο αγνό να προκύψει κάτι τόσο κακό;»

Όταν διαβάζαμε ιστορία, η μία μάχη τελείωνε και η επόμενη άρχιζε· η μία μάχη πίσω από την άλλη. Διαβάζοντας παγκόσμια ιστορία, διαπίστωνα ότι αυτό δεν συνέβαινε μόνο στην Ελλάδα, αλλά σε πολλές χώρες· το κακό ήταν πολύ διαδεδομένο στην ανθρώπινη φύση, με όλα αυτά τα εγκλήματα που διαπράττονταν. Πώς είναι δυνατόν από έναν τόσο καλό δημιουργό, όπως ο Θεός, να προκύψει κάτι τόσο κακό; Είναι δυνατόν; Ο παπάς

προσπαθούσε να μου εξηγήσει, όταν καμιά φορά τον ρωτούσα στα διαλείμματα. Ως έφηβος είχα έναν τόσο αθώο τρόπο, ώστε να είμαστε φίλοι· δεν αισθανόταν ότι πήγαινα να τον κριτικάρω, αλλά και πάλι δεν μου έδινε ικανοποιητικές απαντήσεις.

Ερώτηση: Άρα, κατά βάση ήσασταν άθεος τότε;

Απάντηση: Ναι, έγινα άθεος επειδή διάβασα και κατανόησα την ψευδαίσθηση που τρέφουν οι άνθρωποι για μια θεότητα. Μέχρι τότε, η Φυσική Επιστήμη ήταν το κύριο ενδιαφέρον μου. Αν ήθελα να σπουδάσω κάτι, θα ήταν Φυσική ή Αστροφυσική, και ο σκοπός μου ήταν να πάω στη NASA· προς τα εκεί κατευθυνόμουν. Προσπαθούσα να βρω βιβλία για να μάθω γι' αυτή την επιστήμη, η οποία με ενδιέφερε πάρα πολύ. Υπήρχε σε αυτήν μια σαφής λογική, κάτι που μπορούσε να αποδείξει κανείς, όχι θεωρίες. Μπαμ-μπαμ-μπαμ, το ένα πίσω από το άλλο...

Ερώτηση: Και τι τελικά έπαιξε βασικό ρόλο για τη στροφή στα ενδιαφέροντα σας;

Απάντηση: Ήταν η Ψυχολογία. Όταν άρχισα να αγοράζω βιβλία Ψυχολογίας από τη Θεσσαλονίκη, μου άρεσαν πάρα πολύ. Μού άνοιξαν ένα διαφορετικό σύμπαν, το σύμπαν μέσα στον άνθρωπο. Στη συνέχεια, όμως, άρχισα να τον βλέπω τον άνθρωπο και ως κοινωνικό ον. Ο άνθρωπος δεν αποτελείται μόνο από τα συμπλέγματα που έχει· άλλωστε και αυτά επηρεάζονται από το κοινωνικό περιβάλλον, από τις ιδέες που μας εισάγουν οι άλλοι—θρησκευτικές, πολιτικές, οικονομικές και άλλες. Υπάρχουν δηλαδή πολλά νήματα που επηρεάζουν τον άνθρωπο πέρα από την ψυχολογία, και αυτό είναι το πεδίο της Κοινωνιολογίας. Αυτό μου άνοιξε τον ορίζοντα για να κατανοήσω ότι το σύμπαν ενός ανθρώπου βασίζεται και στις κοινωνικές επιρροές. Ποιες είναι αυτές οι κοινωνικές επιρροές; Εκεί η Κοινωνιολογία μου έδωσε ορισμένες απαντήσεις. Ο Έριχ Φρομ, φυσικά, μου

άνοιξε ακόμη περισσότερο τα μάτια. Τότε μου φάνηκε πολύ σημαντικός και άρχισα να διαβάζω βιβλία εισαγωγής στην Κοινωνιολογία.

Ερώτηση: Άρα από την Ψυχολογία περάσατε στην Κοινωνιολογία και αποφασίσατε τελικά να σπουδάσετε Κοινωνιολογία.

Απάντηση: Ναι, γιατί η τελευταία περιλαμβάνει περισσότερα θέματα που μπορούν να εξηγήσουν την ύπαρξη του ανθρώπου. Πήγα στη Γερμανία και σπούδασα δύο χρόνια Κοινωνιολογία στο Πανεπιστήμιο Γκέτε στη Φρανκφούρτη.

Ερώτηση: Πώς σας φάνηκε η εμπειρία εκεί; Απογοητευτήκατε;

Απάντηση: Ναι, απογοητεύτηκα. Η πρώτη απογοήτευση ήρθε από μια καθηγήτρια του πανεπιστημίου που μας είπε: «Σήμερα, ένας κοινωνιολόγος δεν μπορεί να βρει δουλειά, είναι πολύ δύσκολο. Θέλετε πραγματικά να σπουδάσετε Κοινωνιολογία;». Εγώ όμως ήμουν επίμονος και είπα ότι ναι, θέλω να σπουδάσω Κοινωνιολογία, γιατί δεν με ενδιέφερε η δουλειά ή το χρήμα, αλλά το ενδιαφέρον μου για αυτή την επιστήμη. Από την άλλη, ο πατέρας μου από την αρχή μου έλεγε: «Γιατί διάλεξες Κοινωνιολογία; Κοίταξε να βρεις καμιά δουλειά». Ήθελε να με κάνει ηλεκτρολόγο.

Ερώτηση: Ως φοιτητής αρχίσατε να έχετε μια γενικότερη αμφισβήτηση για τον κόσμο, για τα πράγματα, για τη ζωή; Ήταν τότε η γενιά της αμφισβήτησης, η εποχή της μουσικής ροκ, των ναρκωτικών, των μακριών μαλλιών και των ερωτικών σχέσεων. Υπήρχε μια αίσθηση ελευθερίας και αναζήτησης, η οποία ήταν διάχυτη στη νεολαία στην Ελλάδα και σε όλο τον κόσμο, στη Δύση

τουλάχιστον. Εσείς ριζοσπαστικοποιηθήκατε; Συνέβη κάτι που σας άλλαξε στο πανεπιστήμιο στη Γερμανία;

Απάντηση: Οπωσδήποτε. Στη φοιτητική ζωή μάς είπαν ότι πρέπει να σπουδάσουμε οικονομία, ενώ παράλληλα υπήρχαν μαθήματα για τη θρησκεία, την εθνολογία και για τα πολιτιστικά φαινόμενα που υπάρχουν στην κοινωνία. Έτσι, μελετούσα πολλά πράγματα για να δω πώς ζούσαν άλλοι άνθρωποι από την αρχαία εποχή και πώς εξελίχτηκαν. Μου άρεσε η Κοινωνιολογία. Από την άλλη, εκείνη την εποχή η Φρανκφούρτη ήταν κόμβος μεγάλων οικονομολόγων, επειδή είναι το οικονομικό κέντρο όλης της Γερμανίας. Οι μεγαλύτερες τράπεζες και το χρηματιστήριο της Γερμανίας βρίσκονται στη Φρανκφούρτη, κάτι που πολλοί δεν γνωρίζουν. Το μεγαλύτερο αεροδρόμιο είναι επίσης εκεί. Ο Έριχ Φρομ, ο Σοπενχάουερ και ο Γκαίτε έζησαν στη Φρανκφούρτη. Έτσι, οι αίθουσες του πανεπιστημίου ήταν υπερπλήρεις από φοιτητές, σε σημείο που μερικές φορές ήταν αδύνατον να δει κανείς τον καθηγητή. Αυτό ήταν απογοητευτικό από αυτή την πλευρά. Από την άλλη, υπήρχαν μαρξιστές που κάποιες φορές επέκριναν τον καθηγητή και τον διέκοπταν ενόσω μιλούσε, κάτι που ήταν περισπασμός για εμάς.

Εγώ πάντως πήγαινα και στους βοηθούς των καθηγητών και μάθαινα. Επεκτάθηκαν έτσι οι γνώσεις μου, αλλά δεν ήθελα να περιοριστώ στις θεωρητικές γνώσεις· ήθελα να δω τον κόσμο. Έτσι, άρχισα να ταξιδεύω μόνος μου. Όπως είπατε, εκείνη την εποχή υπήρχε αίσθηση ελευθερίας και αναζήτησης για τους νέους. Ως φοιτητές, μας έδιναν την ευκαιρία να ταξιδέψουμε στους ξενώνες για νέους (youth hostels). Έτσι, γύρισα τις γειτονικές χώρες όπως την Ελβετία, τη Γαλλία, την Ισπανία, την Πορτογαλία, την Ολλανδία· μέχρι και στο Μαρόκο είχα πάει.

Ερώτηση: Ήσασταν τότε με μακριά μαλλιά;

Απάντηση: Λίγο μακριά μαλλιά και οπωσδήποτε γένια!

Ερώτηση: Ήσασταν, λοιπόν, ένας κλασικός νέος εκείνης της εποχής με τα μούσια και τα μακριά μαλλιά.

Απάντηση: Ναι, ναι!

Ερώτηση: Είχατε ερωτευθεί;

Απάντηση: Τώρα, τα μπερδεύουμε!

Ερώτηση: Έχει σημασία που το λέω. Προτού γίνετε Βουδιστής μοναχός, ζήσατε τόσα πράγματα ως νέος, ταξίδια, παρέες κλπ. Αναπόφευκτα, βασικό συστατικό αυτής της ζωής είναι και οι σχέσεις με το άλλο φύλο, οι ερωτικές σχέσεις. Ο έρωτας ήταν κάτι που το ζήσατε; Είχατε κάποια σχέση; Σας έμεινε κάποια ανάμνηση;

Απάντηση: Όταν ήμουν 15-16 χρονών, μου δημιουργήθηκε πλατωνικός έρωτας για μια κοπέλα. Και αυτή ενδιαφερόταν, αλλά ήμασταν σε οικοτροφείο, δεν υπήρχε περίπτωση να γίνει τίποτε. Ήταν κάτι πλατωνικό, ένα ρομαντικό φάσμα της ζωής μου. Μετά, φυσικά, όταν πήγα στο πανεπιστήμιο, υπήρχαν κοπέλες—Γερμανίδες, Ελληνίδες και από άλλες εθνότητες—που βρίσκονταν στο άνθος της ηλικίας τους και ήταν αυτές που άρχιζαν να με πλησιάζουν. Προσπαθούσα να συγκεντρωθώ στο τι έλεγε ο καθηγητής και υπήρχαν κοπέλες που μου έστελναν μηνύματα και μάλιστα με έντονο τρόπο, δεν ήταν ένα μικρό μηνυματάκι! Φυσικά με μερικές από αυτές τις κοπέλες έκανα σχέση, αλλά δεν ήθελα να δεθώ. Ήθελα να έχω τη δική μου ελευθερία.

Ερώτηση: Δεν είχατε ποτέ μακροχρόνιες σχέσεις, να είστε με μια γυναίκα για περισσότερο καιρό;

Απάντηση: Ναι, υπήρχε μια σχέση, την οποία την κρατούσα επειδή υπήρχε η απαίτηση από την κοπέλα. Αν ήταν να διαλέξω εγώ, θα διάλεγα να ξεφύγω, να είμαι πιο ελεύθερος.

Ερώτηση: Άρα είχατε μια ολοκληρωμένη ζωή όπως κάθε νέος της γενιάς σας, δεν υπήρχε κάτι που δεν κάνατε.

Απάντηση: Ναι, φυσικά. Όταν πάει κανείς στη φοιτητική ζωή, υπάρχουν όλοι αυτοί οι πειρασμοί, ανοίγουν πολλά περισσότερα παράθυρα... Πάνω από όλα όμως είχαν ανοίξει οι δρόμοι για να ταξιδεύω. Είχα μάλιστα αρχίσει τα ταξίδια, όταν ακόμη ήμουν στο γυμνάσιο. Το πρώτο ταξίδι που αποπειράθηκα να κάνω, ήταν να πάω στο Άγιο Όρος. Στα 16-17 μου πήγα για 15 μέρες, μόνος φυσικά, με σλίπινγκ μπαγκ.

Ερώτηση: Δεν κοιμόμασταν στις μονές;

Απάντηση: Ασφαλώς, αλλά κάπου-κάπου κοιμόμουν κι έξω από αυτές, αν π.χ. νύχτωνε και ήμουν μακριά από αυτές.

Ερώτηση: Πώς σας φάνηκε η όλη εμπειρία;

Απάντηση: Από τη δική μου πλευρά, το βρήκα σαν μια περιπέτεια. Βουνά, φύση κλπ.

Ερώτηση: Δεν σας επηρέασε πνευματικά ή θρησκευτικά;

Απάντηση: Μου δημιούργησε την περιέργεια να μάθω περισσότερα για τις θρησκείες.

Ερώτηση: Ήταν η πρώτη άμεση επαφή σας με τον ασκητισμό;

Απάντηση: Ναι, με ασκητές, αλλά φυσικά ήταν κάτι που ξεχάστηκε, δεν έμεινε μέσα μου. Το δεύτερο ταξίδι που έκανα μόνος μου ως μαθητής γυμνασίου, ήταν στην Ελλάδα: από τη

Θεσσαλονίκη κατέβηκα μέχρι την Πελοπόννησο με ωτοστόπ. Εκείνη την εποχή ήσαν πολλά νέα παιδιά που ταξίδευαν με ωτοστόπ. Ήρθα και στην Αθήνα με σλίπινγκ μπαγκ. Αν τύχαινε να μην βρω κάποιο ξενοδοχείο, κοιμόμουν σε κανένα πάρκο, σε κάποιο παγκάκι.

Ερώτηση: Ήσασταν, λοιπόν, περιπετειώδης!

Απάντηση: Ναι, πράγματι. Έτσι, κατά κάποιο τρόπο, “ψήθηκα” από εκείνη την εποχή και μετά πήρα το θάρρος να κάνω μόνος μου ταξίδια στην Ευρώπη. Οι φίλοι μου δεν τολμούσαν να ακούσουν ότι θα πάει κάποιος μόνος του τέτοιο ταξίδι στην Ευρώπη. Όταν τους έλεγα ότι θα πάω σε αυτές τις χώρες, φοβούνταν, έλεγαν ‘πού θα πας μόνος σου στο άγνωστο;’. Αλλά εγώ έπαιρνα χάρτες, μάθαινα από εδώ, μάθαινα από εκεί και έκανα όλα τα ταξίδια. Συναντούσα κόσμο, τους μιλούσα, επειδή ήξερα λίγα αγγλικά που τα είχα μάθει σαν δεύτερη γλώσσα στο γυμνάσιο. Έτσι καλυτέρευσα και τα αγγλικά μου, όπως συμβαίνει όταν αναγκάζεται κάποιος να τα μιλήσει.

Έφτασα μέχρι τη Σαχάρα, γύρισα τα χωριά εκεί, πήρα φωτογραφίες με την κάμερα που είχα μαζί μου. Σαν κοινωνιολόγος μου άρεσε να κάνω τέτοιες έρευνες. Έτσι, ανοίχτηκε ο κόσμος. Αυτό μου έδωσε περισσότερο ορίζοντα για να δω τι γίνεται στον κόσμο, ιδιαίτερα όταν πήγα σε χώρες του Τρίτου Κόσμου, όπου είδα τη φτώχεια και την αθλιότητα, που μου θύμιζαν το μυθιστόρημα του Βίκτωρος Ουγκώ, τους “Αθλιους”. Είδα πραγματικά τους “άθλιους”, ακόμη και στο Παρίσι υπήρχαν φτωχογειτονιές εκείνη την εποχή. Φυσικά πήγα και στα μουσεία όπως στο Λούβρο, καθώς και σε άλλα δημοφιλή μέρη, αλλά οι περισσότερες φωτογραφίες που έφερα στο σπίτι, ήσαν από τους “άθλιους”. Ο πατέρας μου μού είπε ‘μα γιατί έβγαλες αυτές τις φωτογραφίες;’. Είχα βγάλει λεπούς, ζητιάνους, ανθρώπους που ζούσαν κάτω από φορτηγά, που δεν είχαν σπίτι να μείνουν. Η αθλιότητα που είχα δει με τα μάτια μου, είναι πάρα πολλή.

Μου άνοιξε έτσι το μάτι μου, γιατί εκείνο τον καιρό εμείς ζούσαμε στη Γερμανία μια πολύ καλή, πολυτελή ζωή. Υπήρχε αφθονία στα σουπερ μάρκετ· η Γερμανία εκείνο τον καιρό ήταν στο άνθος και στην ακμή της ευημερίας. Όταν, λοιπόν, πήγαινα κι έβλεπα αυτά τα πράγματα αλλού, όχι μόνο στην Αφρική αλλά και στο Παρίσι ή στη Μαδρίτη, με σόκαραν. Μεθυσμένοι που ζητιάνευαν, άποροι άνθρωποι, άστεγοι. Λέμε ότι είναι όμορφη η Ισπανία, αλλά υπάρχουν φτωχογειτονίες που είναι να κλαίει το μάτι σου... Αυτό μου άνοιξε το μάτι να δω την κοινωνία και από άλλη όψη, όχι μόνο τη ρομαντική. Έτσι, αυτά τα ταξίδια μου έδωσαν ώθηση να πάω και στην Ινδία το 1981 σε ηλικία 21 ετών. Ήταν το πρώτο μου ταξίδι προς την Ανατολή, φυσικά μόνος μου. Όταν το είπα στους γονείς μου, τρόμαξαν. Πριν πάω στην Ινδία, σκόπευα να πάω στην Αγγλία, αλλά σκέφτηκα: γιατί να ξοδέψω το χρήμα για την Αγγλία και να μην πάω στην Ινδία;

Ερώτηση: Αλήθεια, όλα αυτά ταξίδια με τι λεφτά τα κάνατε;

Απάντηση: Εδώ είναι το θέμα. Πρέπει να πω ότι είμαι ευγνώμων στον πατέρα μου, όχι γιατί μου έδωσε χρήματα, αλλά επειδή με έβαζε να δουλεύω στις διακοπές. Όποτε υπήρχαν οι σχολικές διακοπές τρεις μήνες και πήγαινα στη Γερμανία, όπου ζούσαν οι γονείς μου, με έβαζε να δουλεύω ήδη από μαθητής, έτσι έβγαζα χρήματα για τα ταξίδια μου. Μάλιστα ο πατέρας μου ήταν πολύ φιλελεύθερος και μου είπε: θα έχεις τον δικό σου λογαριασμό, θα δουλεύεις και θα βάζεις τα χρήματα σε αυτόν. Ήθελε να με μάθει να δουλεύω, να είμαι δουλεutaράς. Γι' αυτό το πράγμα, του είμαι ευγνώμων. Είναι κάτι που φυσικά το αποδέχτηκα με ευχαρίστηση, γιατί η Γερμανία είχε καλό χρήμα εκείνο τον καιρό. Ξεκίνησα να δουλεύω στην ελαφριά βιομηχανία, όπως η υφαντουργία, και αργότερα έγινα διανομέας κάνοντας παραδόσεις· μεταφέραμε στα σπίτια ψυγεία, χαλιά κ.ά. Ταξιδεύαμε σε μεγάλες αποστάσεις και εγώ ήμουν συνοδηγός.

Είχα διασχίσει πολλές περιοχές με αυτοκίνητα και τις είχα μάθει για τα καλά. Πολλά παιδιά που πάνε σε άλλες χώρες, παίρνουν χρήματα από τους γονείς τους, οι οποίοι έχουν έτσι τα χαλινάρια και τους τραβάνε πίσω, αλλά εγώ είχα δικά μου χρήματα.

Ερώτηση: Πολλοί άνθρωποι πήγαιναν στην Ινδία τότε ψάχνοντας συγκεκριμένα να βρουν κάποιον δάσκαλο, κάποια πνευματική κατάσταση, ενώ μερικοί πήγαιναν για τα ναρκωτικά. Συνήθως είχαν κάποιο στόχο και συχνά κατέληγαν στο άσραμ κάποιου γκουρού. Εσείς όταν φύγατε από τη Γερμανία για την Ινδία, ξεκινήσατε με μια τέτοια λογική; Ψάχνατε να βρείτε κάτι πνευματικό ή ήταν απλώς ένα ακόμη ταξίδι;

Απάντηση: Υπήρχαν δύο λόγοι που διάλεξα να πάω στην Ινδία. Πρώτα ήταν κοινωνιολογικοί λόγοι, επειδή είχα ακούσει ότι στην Ινδία υπάρχουν τέσσερις κάστες. Εκείνο τον καιρό είχα διαβάσει σχεδόν όλα τα βιβλία του Καζαντζάκη. Σε ένα βιβλίο του, ο Καζαντζάκης, που είχε πάει στην Ινδία, μιλάει για τις κάστες. Είπα τότε ότι πρέπει να μάθω από κοινωνιολογική πλευρά γι' αυτές τις κάστες. Μου δημιουργήθηκε έτσι ένα ενδιαφέρον, αλλά το άφησα για αργότερα.

Ο δεύτερος λόγος, πιο πνευματικός, είναι ότι εκείνο τον καιρό υπήρχε μια Ελληνίδα συμφοιτήτρια κοινωνιολόγος, η οποία είχε έρθει σε επαφή με μια Γερμανίδα που σπούδαζε εθνολογία και είχε σχέση με τους Ινδούς Μπράχμα Κουμάρις. Αυτή η Γερμανίδα κάλεσε τη συμφοιτήτρια μου να έρθει στο Κέντρο τους κι εκείνη τότε μου είπε να πάμε μαζί, αφού και οι δύο σπουδάζαμε Κοινωνιολογία. Έτσι πήγαμε να δούμε τι είναι αυτό το Κέντρο, το μοναδικό κέντρο Μπράχμα Κουμάρις στη Φρανκφούρτη. Μας είπαν μερικά πράγματα, έκανα κάποιες ερωτήσεις και μας κάλεσαν να ξαναπάμε.

Τη δεύτερη φορά είχαν πρόγραμμα διαλογισμού και εκεί είχα την πρώτη μου εμπειρία διαλογισμού. Ο διαλογισμός που έκα-

ναν αυτοί, ήταν ότι υπήρχε μπροστά μας η δασκάλα—οι περισσότερες ήταν γυναίκες, υπήρχαν μόνο δύο-τρεις άνδρες—και εμείς έπρεπε να βλέπουμε στο κέντρο του μετώπου της, στο σημείο μεταξύ των φρυδιών, και να το ατενίζουμε. Ήταν 20 λεπτά διαλογισμός, καθίσαμε οκλαδόν και ο καθένας έβλεπε τη δασκάλα, που το σώμα της ήταν λίγο υπερυψωμένο. Εγώ συγκεντρώθηκα και σιγά-σιγά άρχισα να βλέπω όλο το σώμα της να γίνεται φως και μάλιστα τελικά έγινε τελείως φως. Όταν τελειώσαμε τον διαλογισμό, χτύπησε το καμπανάκι και ήταν η συγκέντρωση μου τόσο δυνατή, που είχα δυσκολία να ξαναέρθω στο παρόν.

Ερώτηση: Αυτή είναι σίγουρα μια ασυνήθιστη εμπειρία. Σας είχε ποτέ πριν συμβεί κάτι παρόμοιο;

Απάντηση: Ναι, ήταν ασυνήθιστη. Δεν μου είχε ξανασυμβεί στο παρελθόν. Ρώτησα τη δασκάλα και μου είπε ‘δεν ξέρω, πρώτη φορά ακούω τέτοιο πράγμα’. Δεν είχαν ιδέα, δεν μπορούσαν να το εξηγήσουν. Μετά, όταν σηκωθήκαμε και πήγαμε ξανά στο πανεπιστήμιο, γιατί είχαμε μαθήματα, αισθάνθηκα ότι το σώμα μου ήταν τόσο ανάλαφρο, σαν να πατούσα σε βαμβάκι. Δεν μπορούσα να το εξηγήσω, αλλά το σκέφτηκα ξανά και ξανά. Με τη δική μου ερμηνεία, κατάλαβα ότι λόγω της αυτοσυγκέντρωσης φορτίστηκα με τόση νοητική ενέργεια που αισθάνθηκα ανάλαφρος. Σίγουρα δεν ήταν η επήρεια του δασκάλου, που δεν ήξερε τίποτε. Δεν ήταν υποβολή ή αυθυποβολή. Κατάλαβα ότι κάτι υπάρχει μέσα μας που μπορούμε να το ελέγξουμε, υπάρχει μια δύναμη μέσα μας που δεν την έχουμε εξερευνήσει.

Έτσι, άρχισα να ενδιαφέρομαι για τη διαλογιστική γιόγκα και ξαναπήγα στους Βράχμα Κουμάρις, τους ρώτησα για τη φιλοσοφία τους. Μου είπαν για κάποιες θεότητες και εγώ τότε, σαν άθεος, είπα μέσα μου ‘τόρα πάμε γι’ άλλα πράγματα...’. Τους ρώτησα πάντως αν έχουν κέντρα στην Ινδία και μου είπαν

στο Ρατζαστάν και αλλού. Επειδή είχα ήδη την ιδέα να πάω στην Ινδία για κοινωνιολογικούς λόγους, προσπάθησα να συνδυάσω αυτούς τους δύο σκοπούς. Είπα ότι, αν πάω στην Ινδία, πρέπει να δω, να επισκεφθώ και κάτι από την πνευματική πλευρά. Όταν είπα στους φίλους μου ότι φεύγω μόνος μου για Ινδία, όλοι άρχισαν να γελάνε και να μου λένε ‘πού θα πας, θα χαθείς εκεί πέρα...’ Κανένας δεν με ενθάρρυνε.

Ερώτηση: *Συνήθως πάντως πήγαιναν παρέες στην Ινδία τότε. Μάλλον δεν ήταν το πιο συνηθισμένο πράγμα να πηγαίνει κανείς μόνος του.*

Απάντηση: Εγώ, τουλάχιστον, δεν βρήκα καμιά υποστήριξη από κανέναν και οι γονείς μου ήσαν τελείως αντίθετοι, προσπάθησαν να με εμποδίσουν. Το σοκαριστικό φυσικά για τον πατέρα μου ήταν όταν του είπα ότι θα πάρω ένα Φολκσβάγκεν βαν, καθώς είχα χρήματα, δεν υπήρχε τέτοιο πρόβλημα. Αρχικός σκοπός μου ήταν να ξεκινήσω με το βαν να πάω από τη Γερμανία στην Ινδία μέσω Τουρκίας, Περσίας, Αφγανιστάν και Πακιστάν. Ο πατέρας μου τρόμαξε και μου είπε ‘μην πας σε αυτές τις χώρες, είναι επικίνδυνες. Θα σου δώσω εγώ τα λεφτά να πάρεις αεροπλάνο για την Ινδία’. Δεν ήθελα να τον στεναχωρήσω, το σκέφτηκα και, παρόλο που είχα σχεδιάσει το ταξίδι μου οδικώς, του είπα ‘εντάξει, αλλά δεν χρειάζεται να μου δώσεις χρήματα, έχω χρήματα’. Πήρα έτσι το αεροπλάνο και ησύχασαν λίγο οι γονείς μου, αλλά μου είπαν να ξαναγυρίσεις αμέσως κλπ. Με ρώτησαν πόσο θα καθίσω εκεί, κι όταν τους απάντησα «περίπου έξι μήνες», έφεραν αντίρρηση λέγοντας ότι είναι πάρα πολύς καιρός. Είχα ως φοιτητής διαβάσει διάφορα πράγματα για την Ινδία και σκέφτηκα ότι αν πάω εκεί, είναι μακρινό το ταξίδι, δεν μπορώ να ξαναπάω. Άρα ό,τι μπορώ να δω, θα το δω μέσα σε έξι μήνες, ώστε να έχω μια καλή εμπειρία.

Κατέβηκα έτσι στο Νέο Δελχί και τι κουβάλησα μαζί μου; Απλώς μια τσάντα με βιβλία κι ένα σλίπινγκ μπαγκ, τίποτε παραπάνω, ειλικρινά σας λέω. Και πού πήγα; Στο Πανεπιστήμιο του Νέου Δελχί, κάθισα εκεί πέρα, νοίκιασα δωμάτιο δίπλα στο πανεπιστήμιο και πήγαινα στο πάρκο, όπου διάβαζα βιβλία που ήθελα, για να εξερευνήσω διάφορα πράγματα σχετικά με την Ινδία. Μέχρι που, όταν ήρθε η ώρα, άρχισα να ταξιδεύω στην Ινδία, σε τρένα και παντού, χωρίς τίποτε παραπάνω πέρα από το σλίπινγκ μπαγκ. Γιατί είχα ήδη την εμπειρία από την Ευρώπη, ήμουν πεπειραμένος, ήξερα πώς να κανονίσω το ταξίδι μου. Εκείνο τον καιρό, άλλωστε, υπήρχαν και οι επιταγές American Express, δεν χρειαζόταν να κουβαλάει κάποιος χρήματα μαζί του. Έτσι δεν υπήρχε φόβος να τα χάσω, είχα μια σιγουριά. Ταξίδεψα όσο μπόρεσα επί έξι μήνες, μέχρι τη νότια Ινδία, τη βόρεια, τη Βομβάη, ακόμη και πάνω στα Ιμαλάια, μέχρι εκεί που πάει το λεωφορείο, παραπέρα δεν πάει.

Ερώτηση: Δεν αρρώστησατε καθόλου;

Απάντηση: Αρρώστησα όταν ήμουν στο Χαριντβάρ, γιατί ήταν χειμώνας. Πήρα μια μέρα το τρένο από το Νέο Δελχί για να πάω στο Χαριντβάρ που είναι στα βόρεια κι εγώ δεν ήμουν προετοιμασμένος για χιόνια. Στο Νέο Δελχί δεν είχε χιόνια, ούτε έδειχνε ο καιρός ότι θα υπάρξουν χιόνια στο Χαριντβάρ. Έτυχε να πέσει χιόνι και το τρένο σταμάτησε. Έτσι, αντί να φτάσουμε στις οκτώ η ώρα το βράδυ, οπότε θα πήγαινα κατευθείαν στο ξενοδοχείο για να περάσω τη βραδιά, φτάσαμε στις δύο το πρωί, με όλη την πόλη χιονισμένη, χιόνι παντού στους δρόμους κι εγώ να προσπαθώ να βρω ξενοδοχείο, αλλά δεν υπήρχε κανένα. Να χτυπάω τις πόρτες μέχρι τις πέντε-πεντέμισι το πρωί και να μου λένε ότι όλα τα δωμάτια είναι γεμάτα. Τότε άρχισε να πέφτει η θερμοκρασία μου και άρχισε ένας πονοκέφαλος. Τελικά βρήκα δωμάτιο, αλλά άρχισε ο πυρετός, μάλιστα έτυχε να πάω και στο

νοσοκομείο, όπου με κράτησαν μέσα. Αλλά μετά ξανά όλα έγιναν νορμάλ.

Ερώτηση: Από πλευράς πνευματικής αναζήτησης τι κάνατε στην Ινδία; Επισκεφτήκατε κάποιον γκουρού;

Απάντηση: Απογοητεύτηκα στην Ινδία γιατί, εκείνη την εποχή τουλάχιστον, στα πιο φημισμένα άσραμ και πνευματικά κέντρα, κυρίως στο Ρίσικες και στο Χαριντβάρ, και αργότερα στο Μπενάρες, συνάντησα πολλούς σάντου (ασκητές) και χίπηδες από διάφορες χώρες. Πήγα και έμεινα σε άσραμ, είδα πώς ζούσαν εκεί, αλλά δεν εντυπωσιάστικα, γιατί οι περισσότεροι ήταν χασικλήδες. Πολλοί σάντου, με τα μακριά γένια και μαλλιά τους, φορώντας χάντρες και κομπολόγια, κάπνιζαν χασίσι με τις πίπες τους. Ήταν μαστουρωμένοι σχεδόν από το πρωί ως το βράδυ.

Ερώτηση: Επισκεφτήκατε το άσραμ κάποιου γνωστού δασκάλου όπως του Σάι Μπάμπα;

Απάντηση: Όχι, δεν ήξερα τέτοια πράγματα εκείνο τον καιρό για επώνυμους δασκάλους. Είχα ακούσει ότι υπήρχαν ορισμένα κέντρα γιόγκα, όπου έπρεπε όμως κάποιος να πληρώσει αρκετά χρήματα, γιατί είχαν καλή διατροφή, καλή διαμονή κλπ. Καθώς υπολόγιζα να κάνω και άλλα ταξίδια, δεν ήθελα να δώσω χρήματα για να πάω σε τέτοια κέντρα.

Ερώτηση: Δεν μείνατε περισσότερο χρόνο κοντά σε κάποιον γκουρού;

Απάντηση: Όχι, όχι με Ινδούς γκουρού. Απογοητεύτηκα από τους Ινδούς. Όταν άρχιζαν να μιλούν, αναφέρονταν στον Βίσνου, τον Σίβα ή κάποια άλλη θεότητα. Έλεγαν ιστορίες για τον Χανουμάν, τον Γκανέσα κλπ. Όπου κι αν πήγαίνα στην Ινδία, υπήρχε—αν μπορώ να το περιγράψω με μία λέξη—μια

πανταχού παρούσα «θεομανία». Οι άνθρωποι έδειχναν εμμονή με τις θεότητες και μια έντονη θρησκευτική μανία, που τους καθιστούσε ιδιαίτερα θρησκόληπτους. Υπήρχαν εικόνες του Βίσνου ή του Σίβα παντού, ακόμη και στα τρίκυκλα, στολισμένα με θεότητες, προσδοκώντας προστασία από αυτές.

Ερώτηση: Με τον Βουδισμό πώς πρωτοήρθατε σε επαφή;

Απάντηση: Είχα διαβάσει για τον Βουδισμό ήδη από την εποχή που διάβαζα τους “Μεγάλους Μύστες” στο γυμνάσιο. Αλλά αυτά ξεχάστηκαν. Είχα μάλιστα αγοράσει τότε στη Θεσσαλονίκη κι ένα καλό βιβλίο ειδικά για τον Βουδισμό. Εκείνη την εποχή, κάτι κατάλαβα, κάτι όχι, μετά ξεχάστηκε. Κάτι με εντυπωσίασε, αλλά το άφησα εκεί.

Ερώτηση: Άρα η πρώτη ουσιαστική επαφή σας ήταν στην Ινδία.

Απάντηση: Ήταν στην Ινδία. Τώρα, πώς έγινε αυτό; Είχα απογοητευτεί από την Ινδία και ήθελα να φύγω, όπως σας είπα, γιατί δεν βρήκα κάτι ουσιαστικό. Δεν υπήρχε κανένας γκουρού που να με διδάξει σχετικά με την εμπειρία που είχα ήδη από τον διαλογισμό και την αυτοσυγκέντρωση. Όλο μιλούσαν για θεότητες και έλεγαν ότι πρέπει να πιστεύεις το ένα ή το άλλο. Τέτοια πράγματα, κάτι έξω από μένα. Επιπλέον, το ότι κάπνιζαν χασίσι ήταν για μένα κάτι αποκρουστικό.

Όταν αποφάσισα να φύγω από την Ινδία, καθώς η βίζα μου έληγε, κάτι μέσα μου έλεγε ότι έπρεπε να πάω στο Νεπάλ. Έτσι, ξεκίνησα το ταξίδι μου προς το Νεπάλ και πέρασα από το Μπενάρες. Έμεινα εκεί για μερικές μέρες και για να φτάσω στο Νεπάλ, έπρεπε να περάσω από την πόλη Γκορακπούρ, που ήταν σιδηροδρομικός κόμβος. Εκεί, για πρώτη φορά, ήρθα σε επαφή με τον Βουδισμό.

Όταν έφτασα στη Γκορακπούρ, αγόρασα εισιτήριο για το τρένο προς το Νεπάλ και προσπάθησα να βρω ένα ξενοδοχείο για να περάσω τη νύχτα, καθώς έκανε κρύο, και η αναχώρηση ήταν τα ξημερώματα. Ωστόσο, δεν μπόρεσα να βρω δωμάτιο σε ξενοδοχείο. Όλα ήταν γεμάτα. Ήταν ήδη μια μεγάλη πόλη με υπερπληθυσμό, και σήμερα έχει γίνει μεγάλο αστικό κέντρο. Τουλάχιστον γύρω από τον σταθμό δεν υπήρχαν διαθέσιμα δωμάτια. Όταν πήγα σε ένα ξενοδοχείο και μου είπαν ότι δεν υπήρχαν δωμάτια, βρήκα πάνω σε ένα τραπέζι ένα τουριστικό φυλλάδιο, από αυτά που μοιράζονταν ελεύθερα. Πήρα το φυλλάδιο και πήγα σε ένα πάρκο για να περάσω τη νύχτα με το σλίπινγκ μπαγκ.

Όταν άρχισα να διαβάζω το φυλλάδιο, στην πρώτη σελίδα αναφερόταν στον Ινδουισμό και στα σχετικά αξιοθέατα, όπως οι γύρω ναοί. Στη συνέχεια υπήρχαν πληροφορίες για τον Τζαϊνισμό, τους μουσουλμανικούς ναούς και άλλους ναούς. Στο τέλος, υπήρχε αναφορά στον Βουδισμό.

Αυτό το φυλλάδιο μου άνοιξε τα μάτια. Εκεί διάβασα τη φράση του Βούδα: «Αυτή είναι η τελευταία μου γέννηση. Έχω περάσει πέρα από τον ωκεανό της ύπαρξης». Δεν πίστευα στα μάτια μου. Είπα: «Ποιος έχει την τόλμη να πει κάτι τέτοιο; Είναι δυνατόν;»

Είχα γυρίσει όλη την Ινδία, όπου ζούσαν ένα δισεκατομμύριο άνθρωποι. Όπου κι αν πήγαινες, υπήρχε μεγάλο πλήθος κόσμου. Τα τρένα και τα λεωφορεία ασφυκτικά γεμάτα. Είδα διώροφα τρένα με ανθρώπους στριμωγμένους σαν σαρδέλες. Κόσμος παντού, ακόμη και πάνω στις οροφές. Μου φάνηκε σαν ένας ωκεανός από κόσμο, και σκέφτηκα: «Πέρασε κάποιος πέρα από τον ωκεανό της ύπαρξης; Πώς είναι δυνατόν;»

Για μισή ώρα ο νους μου παρέμεινε εκεί. Απορροφήθηκα από την ιδέα του πώς μπορεί κάποιος να περάσει πέρα από τον ωκεανό της ύπαρξης. Τότε σκέφτηκα ότι πρέπει να μάθω περισσότερα για τον Βούδα.

Είδα στο φυλλάδιο ότι η πιο κοντινή πόλη που μπορούσε κανείς να μάθει για τον Βούδα, ήταν η Κουσινάρα, το μέρος όπου πέθανε ο Βούδας. Πέταξα το εισιτήριο για το τρένο και αγόρασα εισιτήριο για το λεωφορείο προς την Κουσινάρα, όπου έφτασα μετά από ώρες. Εκεί είναι που ήρθα για πρώτη φορά σε άμεση επαφή με τον Βουδισμό.

Την εποχή εκείνη, η Κουσινάρα ήταν ένα μικρό χωριουδάκι. Σήμερα έχει σχεδόν εξελιχθεί σε πόλη, καθώς αποτελεί πλέον τουριστικό προορισμό. Υπήρχε τότε ένας Ινδός Βουδιστής μοναχός, ο οποίος ήταν διευθυντής του βουδιστικού μουσείου της Κουσινάρα, κοντά στο ναό της Παρινιμπάνα, όπου πέθανε ο Βούδας. Ασχολόταν με αρχαιολογικά θέματα, γιατί νομίζω ότι στη λαϊκή ζωή του ήταν αρχαιολόγος, με εξαιρετική γνώση του Βουδισμού. Τα αγγλικά του ήταν ‘σπασμένα’, αλλά του μίλησα και του ζήτησα, αν μπορεί, να με διδάξει διαλογισμό. Με καλοδέχτηκε, είτε εντάξει, και πήγαμε να καθίσουμε έξω στο γρασίδι.

Ερώτηση: Ήταν μοναχός της Τεραβάδα;

Απάντηση: Ναι, αργότερα μάλιστα έμαθα ότι η χειροτονία του είχε γίνει στη Σρι Λάνκα. Ήταν πολύ σοβαρός. Με ρώτησε αν είχα κάνει διαλογισμό άλλη φορά και αρχικά μου έμαθε πώς να κάθομαι. Όταν αυτός κάθισε για διαλογισμό, κατάλαβα πώς ήταν γιόγκι. Ήταν έμπειρος διαλογιστής, κάτι που φαίνεται από τον τρόπο που κάθεται κάποιος. Αμέσως κάθισε σε στάση λωτού, σταύρωσε τα πόδια του και το σώμα του ήταν ευθυτενές σαν ‘κερί’. Το πρώτο πράγμα που μου είπε ήταν ότι στον Βουδισμό δεν υπάρχει Θεός. «Εστίασε την αναπνοή σου, δώσε όλη την προσοχή σου σε αυτήν», μου είπε. Με ξάφνιασε κάπως το γεγονός ότι η πρώτη του αναφορά ήταν πως στον Βουδισμό δεν υπάρχει Θεός.

Ερώτηση: Σας φάνηκε η απόλυτη αντίθεση με την υπόλοιπη Ινδία και τη θεομανία της.

Απάντηση: Ακριβώς. Α, μπράβο! Εγώ, που ήμουν και άθεος, ένιωσα μια υπέροχη ελευθερία... Συγκεντρώθηκα στην αναπνοή μου και μέσα σε πέντε λεπτά κατάφερα τόσο καλή αυτοσυγκέντρωση, που αισθάνθηκα σαν να αναγεννήθηκα. Εντελώς φρέσκος. Οποιαδήποτε σύγχυση υπήρχε στον νου μου εξαφανίστηκε· υπήρχε πια τόση νηφαλιότητα.

Ερώτηση: Έχετε πιθανώς μια φυσική κλίση στον διαλογισμό, κάτι που μάλλον δείχνει και η αρχική σας εμπειρία με το φως στους Μπράχμα Κουμάρις. Ίσως είχατε μέσα σας εξ αρχής μια φυσική ικανότητα να εστιάζετε.

Απάντηση: Προφανώς. Μέσα σε πέντε λεπτά είχα μια πολύ καλή εμπειρία. Με ρώτησε μετά πώς ήταν και του είπα ότι νιώθω πολύ φρέσκος. Εντάξει, μου είπε, θα συνεχίσουμε κι άλλο. Έτσι, τις επόμενες μέρες με δίδαξε (διορατικό) διαλογισμό Σατιπατάνα.

Ερώτηση: Πόσο κράτησε αυτό;

Απάντηση: Γύρω στον ένα μήνα. Εγώ ζούσα σε ένα δωμάτιο που νοίκιαζα και αυτός είχε το δικό του κέντρο. Υπήρχε εκεί δίπλα ένα πολύ όμορφο, καθαρό πάρκο με μεγάλα δέντρα όπου πήγαινα. Η μόνη συντροφιά που είχα ήταν οι μεγάλοι πίθηκοι. Δεν υπήρχε κόσμος και εγώ διαλογιζόμουν μέσα στο πάρκο. Μου έδειχνε ο ίδιος πώς να διαλογίζομαι, πώς να είμαι mindful, να έχω δηλαδή ενσυνειδητότητα, κι έτσι προχώρησα. Επειδή όμως η βίζα μου έληγε, έπρεπε να φύγω και του είπα ότι θα ξαναέρθω.

Πήγα στο Νεπάλ, όπου έμεινα 15 μέρες. Επισκέφθηκα το Κατμαντού και το Λούμπι, τον τόπο γέννησης του Βούδα. Εκείνη την εποχή υπήρχε όριο επτά ημερών για την παραμονή στο Λούμπι, το οποίο τότε ήταν ένα πολύ ήσυχο μέρος. Ήταν μια ακατοίκητη περιοχή, αλλά σήμερα έχει γίνει ένα μεγάλο τουριστικό κέντρο με πολλά ξενοδοχεία και συνεχή δρομολόγια λεωφορείων. Όταν πήγα το 1981-1982, ήταν σχεδόν άδειο. Υπήρχαν αρχαιολόγοι που έρχονταν περιστασιακά για ανασκαφές, αλλά γενικά ήταν πολύ ήσυχο. Έμεινα εκεί για μια εβδομάδα και μετά γύρισα στην Ινδία, στο ίδιο μέρος, στην Κουσινάρα, όπου έμεινα ξανά για έναν μήνα.

Ερώτηση: *Θυμάστε το όνομα του μοναχού που σας δίδαξε τότε;*

Απάντηση: Δεν το θυμάμαι, έχει περάσει τόσος καιρός. Πιθανόν να μην τον ρώτησα από σεβασμό, καθώς θεωρείται κάπως αγενές να ρωτά κανείς προσωπικά το όνομα ενός πρεσβύτερου μοναχού. Τον ξανασυνάντησα όμως μετά από 15 χρόνια, όταν είχα επισκεφθεί ξανά την Ινδία· ήταν ακόμη εκεί.

Ερώτηση: *Σας θυμήθηκε;*

Απάντηση: Βέβαια, με θυμήθηκε. Μόλις με είδε, με κάλεσε κοντά του. Ωστόσο, έμεινα μαζί του για σύντομο χρονικό διάστημα, μία με μιάμιση ώρα, γιατί είχαμε πάει ως γκρουπ με άλλους από τη Σρι Λάνκα και έπρεπε να επιστρέψω.

Ερώτηση: *Για να γυρίσουμε ξανά στο παρελθόν, πώς ζήσατε τη δεύτερη φορά στην Ινδία, όταν επιστρέψατε από το Νεπάλ;*

Απάντηση: Έζησα σαν ασκητής κατά κάποιο τρόπο. Τα γένια και τα μαλλιά μου είχαν μεγαλώσει τόσο πολύ που τα έκανα κότσο. Ήμουν σχεδόν σαν τους Ινδούς σάντου.

Ερώτηση: Πολύ μεγάλη αλλαγή στη ζωή σας για ένα παιδί που ήταν φοιτητής Κοινωνιολογίας, ο οποίος ξαφνικά βρέθηκε να κάνει διαλογισμό συνεχώς. Ήταν κάτι που σας άγγιξε ξαφνικά και άρχισε απότομα να αλλάζει τη ζωή σας.

Απάντηση: Ναι, φυσικά, γιατί έτσι κάποιος έρχεται πιο κοντά στον εαυτό του. Συνήθως, προσπαθούμε να συλλέγουμε πληροφορίες για τον έξω κόσμο, ενώ για τον εσωτερικό μας κόσμο δεν έχουμε καμία γνώση. Αυτό ήταν ανατρεπτικό για μένα. Γιατί δεν έχουμε εξερευνήσει τον ίδιο τον εαυτό μας, τις επιθυμίες, τα πάθη, τις ορμές, τις παρορμήσεις που κρύβουμε μέσα μας. Απλώς ακολουθούμε τυφλά ό,τι μας έρχεται.

Ερώτηση: Ουσιαστικά ξεκινήσατε μια νέα πορεία ζωής από τότε. Το είχατε καταλάβει ότι αρχίζει η ζωή σας να αλλάζει ή απλώς νομίζατε ότι ήταν μια ακόμη εμπειρία ανάμεσα σε διάφορες άλλες; Είχατε συνειδητοποιήσει ότι τώρα πια πρέπει να αλλάξει η ζωή μου;

Απάντηση: Δεν είχα φτάσει ακόμη σε αυτό το σημείο. Ήταν απλώς μια όμορφη εμπειρία, αλλά ενδιαφέρθηκα περισσότερο για τον Βουδισμό. Ο μοναχός είχε τη δική του βιβλιοθήκη και μου είπε: «Αν θέλεις να διαβάσεις κάτι, πάρε το». Μου έδωσε έτσι την ευκαιρία να διαβάσω. Αλλά τα περισσότερα βιβλία ήσαν είτε στα ινδικά είτε στα αγγλικά με μικρές εισαγωγές. Γι' αυτό αναγκάστηκα να γράψω σε μια φίλη μου στη Θεσσαλονίκη, μια φοιτήτρια, να μου στείλει ένα βιβλίο για τον Βουδισμό. Της έστειλα τα χρήματα με επιταγή και μου έστειλε το βιβλίο. Δεν θυμάμαι τον συγγραφέα, έχει περάσει τόσος καιρός, αλλά στην Ελλάδα υπήρχε τόση σύγχυση για τον Βουδισμό, που είχαν βάλει μια φωτογραφία του Σίβα στο εξώφυλλο και έγραφαν «Βουδισμός»! Ήταν πάντως ένα καλό βιβλίο, από το οποίο

πήρα πληροφορίες για το πού μπορεί να βρεθεί η αυθεντική διδασκαλία του Βουδισμού.

Ερώτηση: Και τι έγινε μετά, όταν φύγατε από την Ινδία; Γυρίσατε στην Ευρώπη ή πήγατε αλλού;

Απάντηση: Όταν έμαθα ότι ο αυθεντικός Βουδισμός υπάρχει στις γειτονικές χώρες Σρι Λάνκα, Ταϊλάνδη και Βιρμανία, αποφάσισα να πάω στη Σρι Λάνκα, καθώς ήταν η πιο κοντινή χώρα. Στη Βιρμανία η βίζα ήταν μόνο για 27 ημέρες και δεν μπορούσε να παραταθεί, ενώ η Ταϊλάνδη ήταν πιο μακριά. Αντίθετα, η Σρι Λάνκα είναι πολύ κοντά στην Ινδία, γι' αυτό αποφάσισα να πάω εκεί.

Πριν από αυτό, ταξίδεψα στη βόρεια Ινδία, στο Ντάρτζιλινγκ, όπου υπάρχουν Θιβετιανοί μοναχοί. Στην Κουσινάρα συνάντησα τυχαία κάποιον από το Σίκιμ, κοντά στο Μπουτάν, ο οποίος μου μίλησε για τον Θιβετιανό Βουδισμό και με ενημέρωσε ότι υπάρχουν μοναστήρια εκεί. Προσπάθησα να πάω στο Σίκιμ, αλλά δεν τα κατάφερα, καθώς έπρεπε να περιμένω πολύ καιρό για τη βίζα, περίπου τέσσερις με πέντε εβδομάδες.

Έτσι, πήγα στο Ντάρτζιλινγκ, μια πολύ σημαντική πόλη λόγω της παρουσίας πολλών Θιβετιανών προσφύγων. Εκεί έχουν δημιουργήσει τα δικά τους κέντρα και είναι σαν ένα μικρό θιβετιανό χωριό, με πολλούς θιβετιανούς ναούς. Στους δρόμους μπορεί κανείς να δει πολλούς Θιβετιανούς μοναχούς. Μάλιστα, έμεινα σε ένα θιβετιανό μοναστήρι για επτά ημέρες και παρατήρησα τη ζωή τους. Φυσικά, απογοητεύτηκα και από εκεί, λόγω των πολλών τελετουργιών τους, των εικόνων που τοποθετούν στους ναούς τους, των λατρευτικών τους πρακτικών και άλλων στοιχείων. Μου φάνηκε πως πρόκειται για θρησκεία που εστιάζει στη λατρεία οντοτήτων έξω από εμάς. Επίσης, δεν βρήκα τη ζωή τους ιδιαίτερα ασκητική.

Κατάλαβα επίσης ότι υπάρχει μια διαφθορά σε σχέση με το χρήμα, γιατί μετά από κάθε τελετή έρχονται οι λαϊκοί και

μοιράζουν χρήματα στους μοναχούς. Έτυχε να κάθομαι σε έναν από τους τελευταίους πάγκους, πίσω από νεαρούς μοναχούς. Οι λαϊκοί άφησαν χρήματα μπροστά μου, νομίζοντας ότι είμαι και εγώ μοναχός. Δεν άγγιξα τα χρήματα, γιατί σκέφτηκα ότι δεν μου ανήκουν. Όμως, οι άλλοι μοναχοί γύριζαν συχνά τα κεφάλια τους να δουν αν θα τα πάρω ή όχι. Τελικά, τα έδωσα σε αυτούς και φάνηκαν να χαίρονται.

Μετά από αυτά, αποφάσισα να βρω τον αυθεντικό ασκητικό Βουδισμό, όπως τον περιέγραφε εκείνο το βιβλίο για τη Σρι Λάνκα. Έτσι, από το Ντάρτζιλινγκ στη βόρεια Ινδία πήρα το τρένο και ταξίδεψα για μέρες προς το νότο, συχνά πάνω στην οροφή του τρένου, καθώς δεν υπήρχε θέση μέσα για να καθίσει κανείς. Καθόμασταν πολλά άτομα στην οροφή.

Ερώτηση: Διασχίσατε την Ινδία από βορρά προς νότο πάνω στην οροφή του τρένου;

Απάντηση: Ναι, σε πολλές διαδρομές, γιατί έπρεπε να αλλάζω τρένα. Πολλές φορές αναγκάστηκα να ταξιδέψω πάνω στην οροφή του τρένου, μέρα και νύχτα, καμιά φορά για 24 ώρες ή και περισσότερο. Τελικά, έφτασα στο νότιο άκρο της Ινδίας, πήρα το φέρι-μπόουτ και πήγα στη Σρι Λάνκα με σκοπό να μάθω για τον διαλογισμό.

Ερώτηση: Ξέρατε πού να πάτε στη Σρι Λάνκα ή πήγατε στην τύχη ψάχνοντας;

Απάντηση: Είχα μάθει για τη Σρι Λάνκα από την Ινδία και είχα συγκεντρώσει πληροφορίες. Διάβασα για το Μεγάλο Μοναστήρι, το Μάχα Βιχάρα, στη Σρι Λάνκα, το οποίο με ενδιέφερε. Όταν πήγα στο Μαντράς (Τσενναί) της Ινδίας, στο προξενείο της Σρι Λάνκα, για να πάρω τη βίζα, ο πρόξενος με ρώτησε: «Γιατί θέλεις να πας στη Σρι Λάνκα;» Χάρηκε όταν του είπα ότι ήθελα να επισκεφθώ το Μεγάλο Μοναστήρι και μου είπε: «Πώς

το ξέρεις; Είναι πολύ σημαντικό μέρος». Ενθουσιάστηκε, μου έδειξε τη θέση του μοναστηριού στον χάρτη, στην παλιά πρωτεύουσα της Σρι Λάνκα, την Ανουρανταπούρα, και μου έδωσε αμέσως τη βίβα!

Ερώτηση: Τι έγινε όταν φτάσατε στη Σρι Λάνκα;

Απάντηση: Ο σκοπός μου ήταν να πάω στο Μεγάλο Μοναστήρι. Μόλις κατέβηκα από το φέρι, λοιπόν, κατευθείαν πήρα το τρένο για να πάω στην Ανουρανταπούρα. Η πρώτη εμπειρία που είχα, ήταν από τους ανθρώπους. Μετά από σχεδόν επτά μήνες στην Ινδία, βρήκα ότι οι άνθρωποι στη Σρι Λάνκα ήσαν πολύ πιο πράοι, πιο ήρεμοι, δεν είχαν την αλαζονεία που έβλεπες στους Ινδούς. Μου έδωσε μια άλλη εντύπωση αυτή η χώρα. Έτσι, αυτό με κάλμαρε. Κατέβηκα, λοιπόν, στην Ανουρανταπούρα κι έτυχε στον σιδηροδρομικό σταθμό να δω ότι πολύς κόσμος έφευγε σε ομάδες προς μια κατεύθυνση. Αναρωτήθηκα πού πάει αυτός ο κόσμος και έτσι ακολούθησα κι εγώ. Έτυχε εκείνη η μέρα να είναι μια μεγάλη γιορτή, γιατί έξω από την Ανουρανταπούρα γιόρταζαν την άφιξη του Βουδισμού στη Σρι Λάνκα. Ήταν στην κωμόπολη Μιχίνταλε, στο μέρος όπου κατέβηκε ο γιος του (Ινδού αυτοκράτορα) Ασόκα και έφερε τον Βουδισμό στη Σρι Λάνκα. Υπήρχε έτσι μια ιδιαίτερη γιορτή εκείνη τη μέρα και όλοι οι άνθρωποι, οι οποίοι περπατούσαν για το Μιχίνταλε, ήσαν ντυμένοι στα άσπρα. Ακολούθησα το πλήθος και στον δρόμο όλοι ήσαν χαρούμενοι σαν παιδάκια, μερικά παιδιά μάλιστα μοίραζαν μάνγκο. Η διαδρομή ήταν πολύ όμορφη με όλα τα δέντρα φορτωμένα με μάνγκο.

Πήγα εκεί λοιπόν και, για να μην πολυλογώ, συνάντησα έναν μοναχό. Τον ρώτησα αν υπάρχει κανένα κέντρο διαλογισμού στην Ανουρανταπούρα και αυτός, ο οποίος μιλούσε αρκετά καλά αγγλικά, μου απάντησε ότι εκεί δεν υπήρχε για τους ξένους, αλλά στο Κολόμπο (στην πρωτεύουσα της Σρι Λάνκα) θα μπορούσα να βρω δασκάλους που ξέρουν αγγλικά για να μου

εξηγήσουν. Έτσι, δεν έμεινα πολύ καιρό στο Μιχίνταλε και στην Ανουρανταπούρα. Πήρα το τρένο για το Κολόμπο, όπου γύριζα για να βρω ένα κέντρο διαλογισμού και τελικά βρήκα ένα όπου όμως κάποιος έπρεπε να πληρώσει για πάει. Τους είπα αν υπάρχει κανένα κέντρο που να μην πληρώνεις και μου απάντησαν ότι υπάρχουν πάρα πολλά. Μου έδειξαν ένα, το Κάντου Μπούντα, λίγο έξω από το Κολόμπο, το οποίο ήταν από τα καλύτερα. Το πρώτο κέντρο που είχα πάει, δεν ήταν τόσο φημισμένο, δεν θυμάμαι πώς είχα βρεθεί εκεί, ίσως κάποιος μου είχε δώσει τη διεύθυνση. Αλλά το δεύτερο ήταν πολύ πιο φημισμένο. Εκεί υπήρχαν πάρα πολλοί που έρχονταν και έκαναν διαλογισμό. Ήταν και δωρεάν, μόνο αν ήθελε κάποιος προαιρετικά έδινε κάτι. Το θέμα όμως ήταν ότι άφηναν μόνο δύο εβδομάδες να παραμείνει κάποιος για διαλογισμό, όχι παραπάνω. Έπρεπε να φύγει και μετά να ξανακάνει αίτηση για να ξαναέρθει.

Όταν πήγα εκεί, με καλοδέχτηκαν, μου έδωσαν δωμάτιο για να μείνω και έπρεπε να κάνω συνέντευξη με τον δάσκαλο κάθε μέρα. Ο δάσκαλος με δίδαξε διαλογισμό, έκανα ό,τι έκανα και μετά από τις δύο εβδομάδες θέλησα να μείνω παραπάνω, γιατί μου άρεσε εκεί πέρα. Ο δάσκαλος μου είπε ‘συνήθως δεν αφήνουμε πάνω από δύο εβδομάδες, αλλά δεν πειράζει, εσένα θα σε αφήσουμε’. Μου έδωσε την άδεια. Πέρασαν άλλες δύο εβδομάδες, έκανα ξανά αίτηση και ξανά ο ίδιος μου είπε ‘αν θέλεις να καθίσεις, κάθισε’. Έτσι έμεινα εκεί σχεδόν δύο μήνες. Δεν ξέρω για ποιο λόγο ο δάσκαλος με είχε συμπαθήσει. Αργότερα έμαθα ότι ήμουν διαφορετικός από τους άλλους ξένους. Μου ήπαν ότι ήμουν πολύ πράος, δεν είχα πολλές απαιτήσεις, ήμουν απλός, απλότατος. Πήγαινα στο δωμάτιο μου, τσιμουδιά. Οι άλλοι ήταν πιο ζωηροί· έβγαιναν έξω, καμιά φορά έβαζαν τα πόδια τους πάνω στα κάγκελα, μιλούσαν μεταξύ τους και υπήρχε έντονη κοινωνικότητα. Εγώ ήμουν αποτραβηγμένος. Γι’ αυτό, κατά κάποιο τρόπο, άρεσα στον δάσκαλο, με θεωρούσε ήσυχο. Μου είπε ακόμη αυτός ο δάσκαλος πώς να πάρω νέα βίζα στη Σρι Λάνκα, γιατί είχα τουριστική βίζα που τελείωνε μετά από

τρεις μήνες. Έπρεπε να κάνω παράταση της βίζας και μου έδωσε ένα γράμμα, για να πάω στο υπουργείο να πάρω ειδική ‘βίζα διαλογισμού’.

Ρώτησα τότε τον δάσκαλο αν υπάρχει κάποιο άλλο κέντρο, όπου μπορώ να πάω για να παραμείνω, γιατί το κέντρο όπου έμεινα έως τότε, ήταν κοντά στο δρόμο, περνούσαν πολλά λεωφορεία και δεν υπήρχε τόση ησυχία. Τον ρώτησα αν υπάρχει κανένα καλύτερο κέντρο να πάω, όπου θα υπήρχε τουλάχιστον περισσότερη ησυχία. Μου είπε για δύο κέντρα διαλογισμού και προτίμησα το ένα, που είναι ένα νησί σε μια λίμνη, το Πολγκα-στούβα.

Ερώτηση: Εκεί δεν είχε ζήσει κάποτε ένας γνωστός Γερμανός Βουδιστής μοναχός;

Απάντηση: Ναι, ο Νιάνατιλοκα. Είχε ζήσει επίσης για έναν καιρό κι ένας Άγγλος μοναχός, ο Νιάναμολι, καθώς κι ένας άλλος Γερμανός, ο Νιάναπονικα. Όλοι αυτοί οι μεγάλοι λόγιοι Βουδιστές μοναχοί είχαν ζήσει σε αυτό το κέντρο στο νησί, το οποίο έχει πολύ μεγάλη βιβλιοθήκη. Είναι μια λιμνοθάλασσα με τρία-τέσσερα νησάκια και σε ένα από αυτά βρίσκεται αυτό το βουδιστικό κέντρο, όπου κάποιος πρέπει να πάει με βάρκα.

Όταν πήγα εκεί, είχα τις καλύτερες εμπειρίες και από την πλευρά της ησυχίας και του διαλογισμού, γιατί έτυχε να ήμαστε μια μικρή ομάδα που είχαν το ίδιο ενδιαφέρον για τον Βουδισμό. Ο πρώτος μοναχός που είδα, ήταν Γάλλος. Μετά αντάμωσα Άγγλους, Γερμανούς, έναν Ολλανδό και άλλους. Φυσικά ο Νιάναμολι και όλοι εκείνοι οι άλλοι λόγιοι είχαν πια πεθάνει. Όμως όλοι όσοι ζούσαν πια τότε εκεί, ήσαν αφοσιωμένοι και είχαμε ησυχία για διαλογισμό.

Ερώτηση: Ποιός σας δίδασκει;

Απάντηση: Δεν υπήρχε δάσκαλος. Υπήρχε ένας Σινχαλέζος που ήξερε λίγα αγγλικά, αλλά δεν δίδασκε. Όλοι οι μοναχοί είχαν μάθει ήδη διαλογισμό και ο καθένας έκανε τον διαλογισμό του. Είχαμε την τύχη να έχουμε έναν Άγγλο μοναχό, ο οποίος μας οργάνωσε κατά κάποιο τρόπο. Ο καθένας είχε το μικρό σπιτάκι του όπου διαλογιζόταν. Υπήρχε επίσης μια αίθουσα διαλογισμού και αυτός έριξε την ιδέα να διαλογιζόμαστε εκεί τακτικά, γιατί όταν υπάρχει ένα πρόγραμμα, είναι καλύτερα για τον διαλογισμό. Έτσι, από τις δύο η ώρα το πρωί σηκωνόμασταν, πηγαίναμε στο κέντρο διαλογισμού, όπου περνούσαμε όλες τις ώρες, εκτός από το πρωινό και το μεσημεριανό φαγητό. Ήταν μια πολύ εποικοδομητική εμπειρία.

Ερώτηση: Ο διαλογισμός ήταν μια καινούρια εμπειρία για σας. Μπορούσατε κιόλας να διαλογίζεστε τόσες ώρες; Δεν το βρήκατε δύσκολο; Δεν ήταν λίγο απότομο να κάνετε τόσες ώρες διαλογισμό καθημερινά;

Απάντηση: Και στο κέντρο Κάντου Μπούντα ήταν υποχρεωτικό να κάθεται κάποιος για διαλογισμό συνεχώς επί ώρες. Μια ώρα κάθισμα, μια ώρα περπάτημα, μια ώρα κάθισμα, μια ώρα περπάτημα... Έτσι συνήθισα. Ήταν ένα κέντρο όπου έβλεπε ο ένας τον άλλο να διαλογίζεται, ενώ δεν υπήρχε κάποια άλλη έγνοια, κάποια άλλη δουλειά, εκτός από το να καθαρίσουμε λίγο τον δρόμο.

Για να επιστρέψουμε στο Πολγκαστούβα, έπρεπε κάποια στιγμή να αποφασίσω αν θα έμενα περισσότερο στη Σρι Λάνκα, γιατί ήμουν ακόμη λαϊκός, ή αν θα έπρεπε να φύγω, γιατί και η βίζα μου τέλειωνε. Έτσι, πριν τελειώσει η βίζα μου, πήγα στο Κολόμπο κι έκοψα το εισιτήριο μου για Ελλάδα, για την Αθήνα. Το πιο οικονομικό εισιτήριο ήταν να πάω με Aeroflot στη Μόσχα και από εκεί στην Αθήνα. Έκοψα, λοιπόν, το πιο φθηνό εισιτήριο και όταν γύρισα πίσω στο Πολγκαστούβα, οι μοναχοί

ξαφνιάστηκαν. Δεν τους είχα πει γιατί είχα πάει στο Κολόμπο. Όλοι οι άλλοι ήσαν μοναχοί, εκτός από μένα που ήμουν λαϊκός, αλλά με είχαν συμπαθήσει. Τους είπα ότι θέλω να μείνω, αλλά δεν μπορώ γιατί η βίζα μου τελειώνει. ‘Μα γιατί δεν μας το είπες νωρίτερα; Υπάρχει τρόπος για να πάρεις τη βίζα’, μου είπαν και τότε με ρώτησαν ‘θα ήθελες να γίνεις μοναχός;’. Τους είπα ‘ευχαρίστως, αν μπορούσα’. Μου εξήγησαν ότι μπορείς πρώτα να γίνεις μοναχός και μετά να πας στο υπουργείο και να ζητήσεις ειδική βίζα για μοναχούς.

Η αλήθεια είναι ότι θα γυρνούσα με μεγάλη λύπη πίσω στην Ελλάδα. Έτσι, πήγα ξανά στο Κολόμπο και τους είπα να μου επιστρέψουν τα χρήματα του εισιτηρίου. Μου απάντησαν ότι η Aeroflot δεν δίνει refund (επιστροφή χρημάτων). Επειδή υπήρχε εκείνη τη στιγμή στο πρακτορείο ένας μοναχός που ήταν από τη Γιουγκοσλαβία, τους είπα αν μπορούν να δώσουν το εισιτήριο μου σε αυτόν. Μου λένε ‘όχι, δεν κάνουμε τέτοιες χάρες’. Τελικά, το έκαψα το εισιτήριο και δεν γύρισα πίσω στην Ελλάδα. Μετά μίλησα με τον ηγούμενο αν μπορώ να γίνω μοναχός και να πάρω τη βίζα, ώστε να παραμείνω περισσότερο χρόνο. Φυσικά τότε ακόμη σκεφτόμουν να το κάνω δοκιμαστικά, όχι επειδή είχα σκοπό να παραμείνω για πάντα. Μου άρεσε αυτή η ζωή και είπα να τη συνεχίσω.

Ερώτηση: Πότε και πώς τελικά πήρατε τη μεγάλη απόφαση να γίνετε μοναχός και να αφήσετε πίσω την παλιά ζωή σας. Ήταν μια δύσκολη ή μια εύκολη απόφαση; Υπήρχε πράγματι μια μεγάλη απόφαση ή το πράγμα ήρθε σιγά-σιγά;

Απάντηση: Όταν ήμουν στο Πολγκαस्तούβα, σκεφτόμουν—με λύπη φυσικά που θα έφευγα—πως όταν γυρίσω στην Ελλάδα, θα ψάξω να βρω ένα ήσυχο μέρος για να κάνω με τον δικό μου τρόπο την ίδια ζωή και να διαλογιστώ. Γιατί είχα πια ξοδέψει αρκετό χρήμα, από αυτό που είχα μαζέψει τόσο καιρό, και θα

έπρεπε να ξαναπάω στα εργοστάσια να δουλέψω για να βγάλω χρήματα, ώστε να είμαι ανεξάρτητος από τους γονείς μου, που ήθελαν να ξαναγυρίσω. Έτσι, αντί γι' αυτό, σκεφτόμουν να πάω κάπου στην Ελλάδα, να βρω ένα ήσυχο μέρος για να συνεχίσω μια άλλη ζωή. Δεν μου είχε όμως περάσει από το μυαλό η περίπτωση να γίνω μοναχός. Ούτε μου δόθηκε η ευκαιρία να συζητήσω με τους παρευρισκόμενους μοναχούς πώς έγιναν εκείνοι μοναχοί και πώς μπορούσα εγώ να γίνω μοναχός.

Ερώτηση: Δεν σας επηρέασε κανείς γι' αυτό;

Απάντηση: Δεν με επηρέασε κανείς. Μια και μιλάμε για την επήρεια, αυτό που είδα στον Βουδισμό, είναι ότι αν δεν χτυπήσει κάποιος την πόρτα του, κανένας δεν του την ανοίγει. Πρέπει ο ίδιος να τη χτυπήσει και μετά θα σου δώσουν πληροφορίες για τον Βουδισμό, δηλαδή οι ίδιοι δεν έρχονται να σου πουν 'πρέπει να γίνεις Βουδιστής'. Ποτέ δεν συνάντησα προσηλυτισμό στους Βουδιστές. Ακόμη και ο δάσκαλος που με δίδαξε διαλογισμό, μου έλεγε απλώς πώς να παρακολουθώ την αναπνοή μου, πώς να είμαι mindful (με ενσυνειδητότητα). Για μένα μιλούσε μόνο, πώς να εξελιχθώ στον διαλογισμό, όχι πώς να γίνω Βουδιστής, τίποτε τέτοιο. Μάλιστα μια μέρα είχα μια συζήτηση με έναν βοηθό του δασκάλου. Επειδή ήμουν πολύ ήσυχος, κατάλαβε πώς έχω μια ροπή προς την ήσυχη ζωή και μου είπε 'σκέφτεσαι ποτέ να γίνεις μοναχός;'. Του είπα όχι και το άφησε εκεί πέρα.

Όταν αργότερα ήρθα σε επαφή με μοναχούς, δεν σκέφτηκα να τους ρωτήσω πώς έγιναν εκείνοι μοναχοί. Ούτε αυτοί, που ήσαν όλοι ξένοι, μου είπαν τίποτε. Ο καθένας έκανε τη δουλειά του. Και ο ηγούμενος, που ήταν Σινχαλέζος, δεν μου είπε τίποτε. Ήξερε ότι έρχονται ξένοι, κάνουν λίγο διαλογισμό, φεύγουν. Μόνο όταν τους είπα ότι αγόρασα το εισιτήριο επιστροφής, επειδή δεν μπορώ να μείνω στη Σρι Λάνκα και επειδή με είδαν λυπημένο, τότε παρακινήθηκαν να μου πουν αν μου αρέσει αυτή η ζωή και αν θέλω να μείνω. "Ναι, μακάρι", τους είπα και

τότε μου εξήγησαν πώς μπορώ να παρατείνω τη βίζα μου. Έτσι, λοιπόν, το ξανασκέφτηκα κι έκαψα το εισιτήριο.

Ερώτηση: Και πώς τελικά γίνατε μοναχός;

Απάντηση: Υπήρχε ένας Τσεχοσλοβάκος μοναχός, που ήταν πρεσβύτερος και θα είχε προλάβει να ανταμώσει τον Νιάννα-μολι. Έπρεπε να πάω σε αυτόν να του μιλήσω και εκείνος οργάνωσε την όλη τελετή. Υπήρχε κι ένας λαϊκός που ερχόταν σαν επισκέπτης και είχε κάνει πολύ καλή πρόοδο στον διαλογισμό. Αυτός ήταν που με «βάφτισε» και μου έδωσε το νέο μου όνομα Νιάναντασανα, που σημαίνει «γνώση και όραση». Είχα συζητήσει μαζί του και μπορεί να με συμπάθησε. Ο δάσκαλος αποδέχτηκε το νέο όνομα μου. Η τελετή έγινε στο Πολγκαστούβα το 1982 και τότε ήταν που έβαλα τον χιτώνα. Έγινα νεόφυτος, ‘σαμανέρα’, αναλαμβάνοντας τους δέκα κανόνες. Πρώτα πρέπει να εξασκηθεί κανείς σε λιγότερους κανόνες και μετά να πάρει την ανώτερη χειροτονία. Μάλιστα ο ίδιος ο ηγούμενος με πήρε με τη βάρκα για να φτάσω στο επόμενο χωριό ώστε να πάρω το λεωφορείο και να φτάσω στο αρμόδιο υπουργείο, όπου υπέγραψα. Μου έδωσαν έτσι ένα χρόνο βίζα και ξαναγύρισα στο μοναστήρι.

Το θέμα όμως ήταν ότι δεν υπήρχε δάσκαλος εκεί. Είχε φτάσει ο διαλογισμός μου σε ένα σημείο και δεν ήξερα πώς να προχωρήσω παρακάτω. Ήθελα ειδικές οδηγίες. Ένας Γερμανός μοναχός μου είπε τότε ότι υπάρχει ένας καλός δάσκαλος στο μοναστήρι Νίσσαρانا στο Μίτιριγκαλε, ο Μάταρα Σρι Νιάναραμα Μαχάτερα, ο οποίος διδάσκει τους ξένους. Έτσι, λοιπόν, είπα στον ηγούμενο ότι θέλω να συναντήσω αυτόν τον δάσκαλο. “Ω, ο Νιάναραμα, μεγάλος δάσκαλος, πολύ καλά, μπράβο, να πας”, μου είπε. Μάλιστα ο ίδιος με ξεπροβόδισε με τη βάρκα στην απέναντι όχθη και με αποχαιρέτισε ευχόμενος μου καλή τύχη. Κι έτσι έφυγα από το Πολγκαστούβα.

Τον δάσκαλο αυτόν, τον Νιάναραμα, έτυχε στη συνέχεια να τον ανταμώσω στο Κολόμπο, γιατί έμαθα ότι εκείνες τις μέρες θα ερχόταν εκεί. Τον συνάντησα και όταν του είπα ότι θέλω να πάω στο μέρος όπου εκείνος ζει, μου είπε: ‘Κοίταξε, προς το παρόν δεν υπάρχουν σπιτάκια. Υπάρχει μόνο μια σπηλιά αλλά την έχουμε υποσχεθεί σε κάποιον άλλο. Πρέπει να περιμένεις’. Του απάντησα, ‘για μένα, κανένα πρόβλημα, αν είναι να εξασκήσω τη Σατιπατάνα (διορατικό διαλογισμό), μπορώ να μείνω ακόμη και κάτω από ένα δέντρο’. Γέλασε και κατάλαβε πόσο αποφασισμένος ήμουν, που δεν με πείραζε να μείνω ακόμη και κάτω από ένα δέντρο. Οι άλλοι ξένοι ζητούσαν περισσότερα και από όσα τους έδινε το μοναστήρι. Έτσι, μου είπε: ‘Θα κανονίσουμε να έρθεις, αλλά επειδή είσαι σαμανέρα, νεόφυτος, έχουμε έναν κανόνα στο μοναστήρι μας, ότι όταν κάποιος έρθει, πρέπει να είναι εκπαιδευμένος στη Βίναγια, τη μοναστική διαγωγή’. Γιατί ακόμη και οι σαμανέρα πρέπει να έχουν τη δική τους Βίναγια, δεν είναι μόνο οι δέκα κανόνες, αλλά και άλλοι για τη συμπεριφορά, πώς να φοράει κάποιος τους χιτώνες του κ.α. Είναι περίπου 75 κανόνες για την καθημερινότητα του. Έτσι, μου είπε “θα σε στείλουμε σε ένα άλλο μοναστήρι, που είναι και αυτό των δασόβιων μοναχών, όπου είναι η έδρα μας. Θα πας να εξασκηθείς εκεί πέρα για έξι μήνες και μετά μπορείς να έρθεις στο μοναστήρι μας”. ‘Έξι μήνες; Είναι πολύς χρόνος’, του είπα. Με κοιτάει τότε και μου λέει ‘εντάξει, για σένα ένας μήνας!’

Ερώτηση: Βλέπω ότι όλοι σας συμπαθούσαν. Φαίνεται πως κάτι καταλάβαιναν...

Απάντηση: Ναι, ναι...(γέλια). Ίσως επειδή ήμουν ένα νέο παιδί 21-22 χρονών. Τελικά, πήγα στην έδρα των μοναχών όπου εξασκήθηκα και εκεί αντάμωσα έναν πολύ σημαντικό δάσκαλο, τον Τζίναβανσα, ο οποίος ήταν ο ιδρυτής των δασόβιων μοναστηριών. Έγινε ο πρώτος μέντοράς μου και αργότερα τέλεσε την

ανώτερη χειροτονία μου. Τον συμπάθησα πάρα πολύ, ήταν πολύ ευχάριστος ο τρόπος που μιλούσε. Μάλιστα, κανόνισε, εκτός από το ότι με δίδασκε ο ίδιος, να μάθω από δύο δασκάλους μέσα σε ένα μήνα όσα περισσότερα μπορούσα, ώστε να ολοκληρώσω την εκπαίδευσή μου σε αυτό το διάστημα. Είχα επίσης την τύχη ο πρώτος μεταφραστής μου, με τον Νιάναραμα—καθώς όλοι οι δάσκαλοί μου μιλούσαν μόνο σινχαλέζικα—να είναι, στη λαϊκή του ζωή, συντάκτης εφημερίδας και να γνωρίζει πολύ καλά αγγλικά. Ο δεύτερος μεταφραστής μου, με τον Τζίναβανσα, ήταν ομιλητής στο αγγλικό ραδιόφωνο της Σρι Λάνκα, και έτσι μιλούσε κι εκείνος πολύ καλά και καθαρά αγγλικά.

Είχα, λοιπόν, την ευκαιρία να ολοκληρώσω την εκπαίδευσή μου μέσα σε ένα μήνα και στη συνέχεια πήγα στο δασόβιο μοναστήρι Νίσσαρانا, όπου συνάντησα τον Νιάναραμα και ξεκίνησα τον διαλογισμό. Μου έδωσε τις οδηγίες για τον διαλογισμό και όχι μόνο αυτό, αλλά μου είπε ότι ‘πρέπει λίγο-λίγο να μαθαίνεις θεωρητικά μαθήματα’. Έτσι, με έβαλε μια ώρα τη μέρα να μαθαίνω με έναν άλλο δάσκαλο τη γλώσσα Πάλι και τη βουδιστική ψυχολογία, το Αμπιντάμα. Ο δάσκαλος που με μάθαινε, ήξερε πολύ λίγα αγγλικά, έτσι έπρεπε να έχω έναν μεταφραστή και αυτός έτυχε να είναι μοναχός, ο οποίος στη λαϊκή ζωή του ήταν δάσκαλος αγγλικών. Εκείνος μετέφραζε για όλους τους ξένους, γιατί σε αυτό το μοναστήρι δεν ήμουν μόνο εγώ, υπήρχαν πολλοί ξένοι. Οι πρώτοι ξένοι που αντάμωσα, ήσαν από Νέα Ζηλανδία, Αυστραλία, Αμερική, Αγγλία και Γερμανία. Μάλιστα ο Γερμανός που είχα ανταμώσει στο Πολγκαστούβα και μου είπε για τον Νιάναραμα, όταν έμαθε ότι ήρθα στο μοναστήρι Νίσσαρانا, ήρθε και αυτός κι έμεινε πολλά χρόνια εκεί πέρα. Αυτός ο δάσκαλος των αγγλικών, λοιπόν, μετέφραζε για όλους. Έτσι, είχα την ευκαιρία να μάθω και γλώσσα Πάλι και σινχαλέζικα, γιατί παράλληλα μαθαίναμε και αυτή τη γλώσσα, και φυσικά βουδιστική ψυχολογία και άλλα θέματα για τον Βουδισμό.

Ερώτηση: Αυτά τα μοναστήρια πόσο κόσμο έχουν συνήθως; Για ποιόν αριθμό μοναχών μιλάμε; Πόσο μεγάλα είναι;

Απάντηση: Τα μοναστήρια εκείνο τον καιρό ήσαν μικρά. Το Νίσσαρανα Βανάγια, όπου ήμουν, είχε 22-23 μοναχούς, όχι πάνω από 25. Υπήρχαν επίσης δύο-τρεις επιστάτες. Είναι ένα μοναστήρι που έχει γίνει ιδιαίτερα γι' αυτούς που θέλουν να επιτύχουν Νιμπάνα σε αυτή τη ζωή, είναι δηλαδή για προχωρημένους. Είναι ένα μικρό μοναστήρι που δεν έχει χώρο να επεκταθεί γιατί το δασαρχείο δεν αφήνει να κόψουν δέντρα. Έτσι είναι μια μικρή κοινότητα μοναχών όπου πρέπει κάποιος, για να μπει μέσα, να περιμένει. Εμένα μου είπαν ότι έπρεπε να περιμένω έξι μήνες, αλλά τελικά, όπως σας ανέφερα, το έκαναν έναν μήνα.

Ερώτηση: Εσείς οι μοναχοί, εκτός από τον διαλογισμό και να διαβάσετε, κάνατε δουλειές; Είχατε κάποιες υποχρεώσεις;

Απάντηση: Τίποτε, τίποτε.

Ερώτηση: Ούτε καθάρισμα, μαγείρεμα, δουλειά στα χωράφια;

Απάντηση: Όχι, στα κέντρα διαλογισμού δεν υπάρχει τέτοια υποχρέωση πουθενά, καθόλου. Ο δάσκαλος, αν δει έναν μοναχό που ασχολείται με άλλα πράγματα, θα τον αποκλείσει.

Ερώτηση: Δεν υπάρχει υποχρέωση για δουλειές ούτε καν στους νεόφυτους, τους σαμανέρα;

Απάντηση: Σε αυτό το μοναστήρι, όχι. Είναι αποκλειστικά για διαλογισμό. Ο δάσκαλος επιμένει για διαλογισμό. Σου ρωτάει στη συνέντευξη “γιατί έρχεσαι εδώ; Πώς πάει ο διαλογισμός

σου”; Δεν μπορεί να του πει κάποιος ασχολήθηκα να καθαρίζω. Όχι, πρέπει να αφοσιωθείς στον διαλογισμό.

Ερώτηση: Τα μοναστήρια είναι μέσα σε δάσος;

Απάντηση: Σε δάσος, σε ζούγκλα. Πραγματική ζούγκλα με κολλοσιαία δέντρα, όπου ζουν πίθηκοι.

Ερώτηση: Πώς είναι οι κλιματικές συνθήκες; Υπάρχει πολλή ζέστη και υγρασία; Είναι το κλίμα ασφυκτικό;

Απάντηση: Εμένα πάντως το κλίμα δεν με πείραξε... Αυτό το δάσος ήταν αρκετά δροσερό, γιατί υπήρχαν μεγάλα δέντρα. Πολύ σπάνια έβλεπε κανείς τις ακτίνες του ήλιου να χτυπάνε στο έδαφος.

Ερώτηση: Δεν είχατε δηλαδή καθόλου προβλήματα με το τροπικό κλίμα της Σρι Λάνκα...

Απάντηση: Μερικές φορές, ναι. Υπήρχαν φορές που έπεφτε μεγάλη βροχή. Ήταν δύο-τρεις μήνες στη βροχερή εποχή, που ήταν οι πιο δύσκολοι. Δεν σημαίνει ότι βρέχει κάθε μέρα, απλώς μπορεί να βρέχει μια ώρα, αλλά μια μεγάλη βροχή, μετά σταματάει και μπορεί να αρχίσει ξανά μετά από μια ώρα. Συνήθως η βροχή έρχεται τη νύχτα, αλλά υπάρχει γενικά μια υγρασία. Κάποιος πρέπει να είναι προσεκτικός για να μην πάθει κρυολόγημα.

Ερώτηση: Για να φύγουμε από τον καιρό, σπουδάσατε και έξω από το μοναστήρι σε κάποιο βουδιστικό πανεπιστήμιο;

Απάντηση: Όχι, μόνο μέσα στο μοναστήρι.

Ερώτηση: Συνολικά, αλλάξατε πολλά μοναστήρια στη Σρι Λάνκα;

Απάντηση: Τέσσερα-πέντε. Πρώτα στο Κάντου Μπούντα, ένα μοναστήρι που ήταν βασικά κέντρο διαλογισμού, δεύτερο ήταν το Πολγκαστούβα, τρίτο το Νίσσαρانا όπου έμεινα τέσσερα χρόνια για διαλογισμό και άρχισα να μαθαίνω Πάλι, Σιναλεζικά, Αμπιντάμα και Βίναγια, τους μοναστικούς κανόνες. Το τέταρτο μοναστήρι στο οποίο πήγα ήταν όταν ήθελα να λάβω την ανώτερη χειροτονία και έπρεπε να μάθω για τη μοναστική διαγωγή των Μίκχου, η οποία περιλαμβάνει πολλούς κανόνες. Εκείνη την εποχή είχε ανοίξει ένα νέο κέντρο κοντά στο Νίσσαρانا, σε απόσταση 45 λεπτών με τα πόδια, το οποίο ήταν παρακλάδι του Νίσσαρانا. Το είχαν δημιουργήσει ειδικά για θεωρητικά μαθήματα, όχι για διαλογισμό, αλλά για σπουδές. Ονομαζόταν Νταρμαγιάτανα, δηλαδή κέντρο για τη μελέτη του Ντάρμα. Εκεί έφεραν εξαιρετικούς δασκάλους για σπουδές στο Τιπίτακα, τον Τριμερή Κανόνα των βουδιστικών κειμένων.

Ερώτηση: Εκεί λάβατε την ανώτερη χειροτονία;

Απάντηση: Όχι, όλοι οι μοναχοί πηγαίνουν για την ανώτερη χειροτονία στην έδρα των δασόβιων μοναχών. Εκεί χειροτονήθηκα κι εγώ υπό τον Τζίναβανσα και στη συνέχεια επέστρεψα στο Νταρμαγιάτανα.

Ερώτηση: Πότε λάβατε την ανώτερη χειροτονία;

Απάντηση: Το 1986. Στο Νταρμαγιάτανα έφεραν τρεις δασκάλους κι εγώ ήμουν ο πρώτος μαθητής. Τρεις δάσκαλοι κι ένας μαθητής! Αργότερα, φυσικά, έφεραν και άλλους μοναχούς και λαϊκούς για να τους εκπαιδεύσουν στον Τριμερή Κανόνα. Εκεί είναι που πήρα την κανονική εκπαίδευση, γιατί από το πρωί

μέχρι το βράδυ υπήρχε μάθηση, μάθηση, μάθηση... Υπήρχε πρώτα εξήγηση και μετά μαθαίναμε τα κείμενα απ' έξω. Μου άρεσε πάρα πολύ γιατί υπήρχε κανονικό πρόγραμμα από τις τέσσερις η ώρα το πρωί που έπρεπε να σηκωθούμε. Και στα μαθήματα έπρεπε να πάμε στην ώρα μας. Δεν υπήρχε περίπτωση, αν κάποιος αργούσε, να μπει στο μάθημα. Ο καθηγητής του έλεγε “έλα την επόμενη φορά”. Προσπαθούσε, λοιπόν, κάποιος να είναι ακριβώς στην ώρα του. Μού άρεσε πολύ γιατί οι δάσκαλοι ήσαν πολύ καλοί, δίδασκαν με πολύ συστηματικό τρόπο και φυσικά αυτά που δίδασκαν, ήσαν πολύτιμα. Έμαθα πάρα πολλά πράγματα που δεν ήξερα. Έως τότε είχα διαβάσει από εδώ κι από εκεί, αλλά πλέον τα μαθαίναμε με πολύ συστηματικό τρόπο. Είχαν την πρόθεση να το κάνουν κέντρο όπου θα υπήρχαν εξετάσεις και μια-δύο χρονιές προετοιμαστήκαμε και για εξετάσεις. Έτσι, αυτό το κέντρο έγινε φημισμένο. Έμεινα σε αυτό 16 χρόνια, μέχρι που οι δάσκαλοι μου έδωσαν την άδεια να διδάσκω κι εγώ.

Ερώτηση: Σε αυτό το μοναστήρι δηλαδή μέινατε τα πιο πολλά χρόνια.

Απάντηση: Ναι, τα πιο πολλά, μέχρι περίπου το 2000. Το ότι οι δάσκαλοι εκεί με έβαλαν να διδάσκω, με βοήθησε πολύ στις γνώσεις μου.

Ερώτηση: Τι διδάσκατε;

Απάντηση: Δίδασκα άλλους μοναχούς και τη σινχαλέζικη γλώσσα, καθώς την είχα πλέον μάθει σχεδόν άπταιστα. Τους δίδασκα επίσης τη γλώσσα Πάλι, στην οποία ήμουν πολύ καλός, καθώς και Σούτα, Βίναγια και Αμπιντάμα.

Ερώτηση: Πόσος χρόνος χρειάστηκε για να μάθετε και τα σύγχρονα σινχαλέζικα και τα αρχαία Πάλι; Δεν το βρήκατε δύσκολο κάτι τέτοιο;

Απάντηση: Αυτό άρχισε σιγά-σιγά, από το μοναστήρι Νίσσα-ρανα, μια ώρα τη μέρα. Υπήρχαν βιβλία με ασκήσεις που κάναμε. Στην αρχή ήταν, ας πούμε, σαν ένα χόμπι, παράλληλα με τον διαλογισμό, ήταν μια μικρή απασχόληση. Ο δάσκαλος, ο Νιάναραμα, μου είπε το εξής: «Πολλοί ξένοι έρχονται για να κάνουν διαλογισμό, αλλά κάπου κολλάνε, απογοητεύονται, δεν ξέρουν πώς να προχωρήσουν και φεύγουν, επειδή δεν έχουν θεωρητική γνώση. Γι' αυτό εσύ πρέπει να μάθεις και σινχαλέζικα, ώστε να μπορείς να μιλήσεις με τους δασκάλους, αλλά επίσης να μάθεις Πάλι και Αμπιντάμα». Μου τόνισε πόσο σημαντική είναι αυτή η θεωρητική γνώση, ώστε κάποιος να ξέρει πού πάει. Γιατί μπορεί να αφιερώνεται μόνο σε ένα θέμα διαλογισμού αλλά να μην ξέρει πού πάνε τα πράγματα. Έτσι, μου άνοιξε αυτόν τον ορίζοντα για μάθηση.

Τότε άρχισα να ενδιαφέρομαι να μάθω σινχαλέζικα και Πάλι, καθώς συνειδητοποίησα τη σημασία τους. Κατάλαβα ότι είναι απαραίτητο να έχει κανείς γλωσσική πρόσβαση και στο θεωρητικό μέρος της Διδασκαλίας, όχι μόνο π.χ. να κάθεται να παρακολουθεί μόνο την αναπνοή του ή να πετύχει τις τζάνα (διαλογιστικές εκστάσεις). Να ξέρει, δηλαδή, τι δίδασκε ο Βούδας σε όλο το φάσμα της Διδασκαλίας του. Στο μοναστήρι Νταρμαγιά-τανα μου δόθηκε η ευκαιρία να μελετήσω το Τιπίτακα, τη βάση της βουδιστικής διδασκαλίας. Δεν μαθαίναμε απλώς κάτι και το ξεχνούσαμε· τα αποστηθίζαμε όλα, ακόμη και τα βιβλία γραμματικής.

Ερώτηση: Άρα γύρω στο 2000 έχετε πια αποκτήσει μεγάλη θεωρητική γνώση και διαλογιστική εμπειρία, φτάσατε πια στο σημείο εσείς ο ίδιος να διδάσκετε άλλους. Τι συνέβη μετά;

Απάντηση: Πήρα επίσης πτυχίο καθηγητή στη βουδιστική μοναστική διαγωγή. Υπήρχαν ετήσιες εξετάσεις και κάποιος μπορούσε να εξεταστεί σε ένα, δύο ή τρία μέρη του Τιπίτακα. Αν επιτύγχανε, λάμβανε κρατικό πτυχίο, παρόμοιο με αυτό που λαμβάνουν όσοι σπουδάζουν στα πανεπιστήμια. Υπάρχουν μοναχοί που σπουδάζουν σε πανεπιστήμια και μπορούν να αποκτήσουν δίπλωμα στον Βουδισμό. Το πτυχίο που απέκτησα έχει την ίδια ισχύ, αλλά οι δασόβιοι μοναχοί έχουν αποκλειστεί από τη χρήση του για βιοπορισμό, ώστε να μην το χρησιμοποιούν για την απόκτηση χρημάτων, όπως συμβαίνει στους ακαδημαϊκούς κύκλους. Ήθελα να δώσω εξετάσεις και για άλλα πτυχία, καθώς δίδασκα Σούτα και Αμπιντάμα, οπότε γνώριζα τα θέματα των εξετάσεων, αφού υποδείκνυα τους μαθητές μου πώς να περάσουν. Ωστόσο, λόγω της ενασχόλησής μου με τη συγγραφή βιβλίων εκείνη την περίοδο, δεν είχα χρόνο να συμμετάσχω στις εξετάσεις, οι οποίες απαιτούσαν κάποια προετοιμασία.

Ερώτηση: Τι βιβλία γράφατε;

Απάντηση: Το πρώτο που έγραψα ήταν ένα βιβλίο στα γερμανικά σχετικά με τη μοναστική διαγωγή. Εκείνη την εποχή, υπήρχε ένας Γερμανός μοναχός που είχε μεταφράσει στα γερμανικά ένα βιβλίο για τη μοναστική διαγωγή και μου ζήτησε να το ελέγξω για τυχόν διορθώσεις. Το βιβλίο αφορούσε τον μοναστικό κώδικα Πάτιμοκα, τους σημαντικότερους κανόνες για έναν Βουδιστή μοναχό. Ασχολήθηκα με το βιβλίο και άρχισα να το μεταφράζω απευθείας από τη γλώσσα Πάλι, καθώς εντόπισα πολλά λάθη στο αρχικό κείμενο. Όταν εκείνος είδε τη δική μου μετάφραση, ξαφνιάστηκε που τη βρήκε τόσο ξεκάθαρη, ώστε πέταξε τη δική του μετάφραση και υιοθέτησε τη δική μου.

Τελικά, μετέφρασα εγώ το βιβλίο, προσθέτοντας υποσημειώσεις. Ήταν περίπου 100 σελίδες, αλλά με πολύ μικρά γράμματα· με κανονικά γράμματα θα ήταν γύρω στις 150 σελίδες. Ασχολήθηκα εντατικά με το βιβλίο, καθώς γνώριζα καλά τα γερμα-

νικά, τα οποία είχα σπουδάσει. Ο Γερμανός μοναχός ενθουσιάστηκε με τον τρόπο που είχα γράψει τη μετάφραση και το δημοσίευσε. Αργότερα χρειάστηκε να κάνω αναθεώρηση, καθώς υπήρχαν νέες πληροφορίες που έπρεπε να προστεθούν, και έτσι η δεύτερη έκδοση έφτασε τις 300 σελίδες. Το ενδιαφέρον από τους Γερμανούς ήταν έντονο—υπήρχαν αρκετοί στη Σρι Λάνκα—διότι, ενώ υπήρχε ήδη σχετικό βιβλίο στα αγγλικά, δεν υπήρχε αντίστοιχο στα γερμανικά. Το βιβλίο εκδόθηκε στη Σρι Λάνκα και κυκλοφόρησε όχι μόνο μεταξύ των μοναχών, αλλά και στους λαϊκούς και σε πανεπιστημιακούς κύκλους, καθώς υπήρχαν πολλοί Γερμανοί καθηγητές πανεπιστημίου που το παρήγγελναν.

Ερώτηση: Πόσα συνολικά βιβλία έχετε γράψει και μεταφράσει; Στην Ελλάδα μπορούμε να βρούμε κάποια από αυτά;

Απάντηση: Πριν έρθω στην Αθήνα, γύρω στα 10-11 βιβλία, που εκδόθηκαν στη Σρι Λάνκα. Κανένα από αυτά τα βιβλία δεν έχει πουληθεί, κυκλοφόρησαν δωρεάν, τα ‘ανεβάσαμε’ και στο Ίντερνετ. Το ένα βιβλίο είναι στα σινχαλέζικα, ενώ τα άλλα στα γερμανικά και τα περισσότερα στα αγγλικά. Χορηγοί ήσαν Σινχαλέζοι που ενδιαφέρθηκαν να προωθήσουν τα βιβλία. Μερικά τα έχω ‘ανεβάσει’ στον δικό μας αγγλόφωνο ιστότοπο του Κέντρου Τεραβάδα στην Ελλάδα.

Ερώτηση: Ξεχωρίζετε κάποιο από τα βιβλία σας;

Απάντηση: Το πιο φημισμένο βιβλίο μου, με το οποίο έγινα ευρέως γνωστός, είναι μια έρευνα που ‘τράνταξε’ πάρα πολλούς, καθώς ήταν πολύ αποκαλυπτική. Πρόκειται για ένα βιβλίο σχετικά με τη χαραυγή (dawn) και το πότε ακριβώς συμβαίνει. Αφιέρωσα πέντε χρόνια εργασίας σε αυτό το έργο. Το θέμα είναι ιδιαίτερα σημαντικό για τους μοναχούς, αν και όχι τόσο για

τους λαϊκούς, διότι η χαραυγή αποτελεί το ‘ρολόι’ των μοναχών. Σύμφωνα με τον Βούδα, η μέρα αλλάζει με τη χαραυγή, δηλαδή τη στιγμή που το φως της ημέρας αρχίζει να εμφανίζεται και το σκότος της νύχτας τελειώνει. Πολλοί μοναστικοί κανόνες σχετίζονται με τη χαραυγή: τι επιτρέπεται και τι δεν επιτρέπεται να γίνει πριν και μετά από αυτήν. Ωστόσο, οι περισσότεροι μοναχοί δεν γνωρίζουν τι ακριβώς είναι η χαραυγή και ποια ακριβώς ώρα συμβαίνει, ή υπάρχουν διαφωνίες σχετικά με αυτό το θέμα, καθώς δεν υπάρχει σαφής ορισμός. Ο ίδιος ο Βούδας δεν έδωσε έναν ακριβή ορισμό της χαραυγής, πιθανώς επειδή ήταν κάτι αυτονόητο στην εποχή του. Περιέγραψε, όμως, ορισμένα φαινόμενα που συμβαίνουν κατά τη χαραυγή, τα οποία μπορούν να παρατηρηθούν τις πρωινές ώρες. Πολλοί μοναχοί αγνοούν αυτές τις περιγραφές. Τα επεξηγηματικά σχόλια παρέχουν περισσότερες λεπτομέρειες, αλλά επειδή είναι διασκορπισμένες και απαιτούν καλή γνώση της γλώσσας Πάλι για να κατανοηθούν, συχνά παραβλέπονται.

Επιπλέον, ένα κοινό λάθος είναι η αντίληψη ότι η χαραυγή συμβαίνει καθημερινά σε σταθερή ώρα, κάτι που δεν ισχύει, όπως ακριβώς δεν ισχύει και με την ανατολή του ήλιου. Αυτό δημιούργησε μεγάλο δίλημμα μεταξύ των μοναχών για το ποια είναι η ακριβής ώρα της χαραυγής.

Χωρίς γνώση της γλώσσας Πάλι για την έρευνα των κειμένων και των πληροφοριών, καθώς και αστρονομική και μετεωρολογική γνώση για τη σύγκριση αυτών των πληροφοριών με επιστημονικά δεδομένα, θα ήταν δύσκολο να αποκτήσω ξεκάθαρη κατανόηση, να αποβάλω τις αμφιβολίες μου σχετικά με το θέμα της χαραυγής και να γράψω το βιβλίο μου.

Ερώτηση: Άρα συνδυάσατε επιστημονικές γνώσεις με γνώσεις από τα βουδιστικά κείμενα.

Απάντηση: Ναι, αυτό συνέβη. Το βιβλίο μου είναι τόσο καλά τεκμηριωμένο, που δεν υπάρχει πλέον αμφιβολία ούτε από την

πλευρά του τι λέει ο Βούδας και τα Σχόλια, ούτε από την πλευρά της επιστήμης. Έδωσα έμφαση και στα δύο, αλλά από την επιστήμη άντλησα περισσότερες πληροφορίες, οι οποίες επιβεβαίωσαν τα λεγόμενα του Βούδα και των Σχολίων. Ωστόσο, δεν αρκέστηκα μόνο με αυτά. Πήγα ο ίδιος να παρατηρήσω τα φαινόμενα της χαραυγής, κοντά στη θάλασσα αλλά και σε ψηλά βουνά, να πάρω φωτογραφίες με κάμερες, και να δείξω στο βιβλίο τι ακριβώς συμβαίνει. Είναι μια εργασία που, όπως μου είπε ένας Άγγλος απόφοιτος του Πανεπιστημίου Κέιμπριτζ, είναι αντάξια διδακτορικού επιπέδου (PhD). Αν την είχα υποβάλει στο πανεπιστήμιο, σίγουρα θα έπαιρνα το PhD στις βουδιστικές σπουδές. Η γλώσσα του βιβλίου είναι άπταιστα αγγλικά, χάρη στη βοήθεια αυτού του Άγγλου, ο οποίος ήταν φιλόλογος και έγινε μοναχός.

Το βιβλίο μου προκάλεσε έντονη συζήτηση σε πολλές βουδιστικές κοινότητες στη Σρι Λάνκα, στην Ταϊλάνδη, στη Βιρμανία, στην Αγγλία και στην Αμερική, όπου υπάρχουν βουδιστικά μοναστήρια. Επικυρώθηκε επίσημα από την οργάνωση των δασόβιων μοναχών στη Σρι Λάνκα, καθώς και από πολλούς δασκάλους μοναστικής διαγωγής στη Σρι Λάνκα και σε άλλες χώρες. Έτσι, το όνομά μου έγινε δημοφιλές. Γι' αυτό, όταν ακούσουν Greek Nyānadassana (ο Έλληνας Νιάναντασανα), αμέσως το μυαλό τους πηγαίνει στο βιβλίο μου για τη χαραυγή.

Ερώτηση: Έχετε ζήσει σε απομόνωση και στη ζούγκλα. Περί τίνος ακριβώς πρόκειται;

Απάντηση: Έχω ζήσει σε σπηλιά και σε απομονωμένα σπιτάκια, αλλά πάντα εντός της περιοχής του μοναστηριού, μέσα στα όριά του, όχι έξω από αυτά.

Ερώτηση: Φαντάζομαι ότι τα μοναστήρια δεν είναι όπως τα ξέρουμε στην Ελλάδα.

Απάντηση: Ναι, στη Σρι Λάνκα καταλαμβάνουν μεγάλες εκτάσεις. Για παράδειγμα, από το εστιατόριο που βρίσκεται στο κεντρικό μέρος, όπου όλοι οι μοναχοί παίρνουν το γεύμα τους, μπορεί κάποιος να βρει σπιτάκια σε απόσταση 45 ή 90 λεπτών με τα πόδια, περπατώντας μέσα σε δάσος, όπου τα σπιτάκια δεν είναι καθόλου ορατά από μακριά.

Ερώτηση: Άρα τέτοια σπιτάκια είναι μεν μέσα στο δάσος και στη ζούγκλα, αλλά δεν παύουν να είναι μέρος του μοναστηριού.

Απάντηση: Ναι, είναι μέρος του, βρίσκονται μέσα στην έκταση του.

Ερώτηση: Όταν λέμε σπιτάκι, εννοούμε μια καλύβα ή κανονικό χτισμένο σπιτάκι;

Απάντηση: Το αποκαλούν καλύβα, αλλά στην πραγματικότητα είναι όλα χτισμένα με τούβλα και τσιμέντο. Καλύβες υπήρχαν οπωσδήποτε στην παλιά εποχή. Όταν ήμουν στο Πολγκα-στούβα, υπήρχαν μερικά νησάκια όπου κάποιοι μοναχοί ζούσαν απομονωμένοι σε αυτοσχέδιες καλύβες που είχαν φτιάξει μόνοι τους.

Ερώτηση: Εσείς πού ακριβώς ζούσατε τα τελευταία χρόνια;

Απάντηση: Στο Νταρμαγιάτανα ζούσα συνήθως σε ένα απομονωμένο σπιτάκι κρυμμένο πίσω από δέντρα, το οποίο δεν φαινόταν πολύ. Ήταν απομακρυσμένο, και κάποιος έπρεπε να περπατήσει αρκετά προς τα κάτω, αλλά και πάλι δεν φαινόταν τίποτα από ψηλά. Ωστόσο, και αυτό ήταν εντός του μοναστηριού. Στο Να Ουγιάνα (Nā Uyana), όπου έμενα πιο πρόσφατα, το

σπιτάκι ήταν πιο απομακρυσμένο. Σε εκείνη την περιοχή, μετά το σπιτάκι δεν υπάρχει τίποτα, μόνο δάσος, και έπειτα αρχίζει το χωριό.

Ερώτηση: Τυπικά ανήκετε σε κάποιο μοναστήρι ή είστε συνδεδεμένος με κάποιο μοναστήρι;

Απάντηση: Όχι. Οι δασόβιοι μοναχοί μπορούν να αλλάξουν μοναστήρι ανάλογα με τις ανάγκες τους για διαλογισμό ή θεωρητικές μελέτες. Το τελευταίο μοναστήρι από όπου ήρθα στην Ελλάδα, ήταν το Να Ουγιάνα, όπου είχα πάει από το 2011. Πήγα εκεί επειδή ένας χορηγός, που ήθελε να κάνει μια καλή πράξη, προσφέρθηκε να χτίσει ένα σπιτάκι για μένα, έναν οικίσκο. Στο μέρος όπου έμενα έως τότε, στο μοναστήρι Νταρμαγιάτανα, το δασαρχείο δεν επέτρεπε την κοπή δέντρων για την κατασκευή οικοδομών. Ο χορηγός μου πρότεινε τότε να χτίσει το σπιτάκι σε άλλο μέρος, στο Να Ουγιάνα, λέγοντας ότι είναι ήσυχο. Πήγα εκεί, διαπίστωσα ότι ήταν πράγματι ήσυχο και του είπα ότι, αν θέλει να χτίσει έναν οικίσκο, θα μπορούσα να μείνω εκεί. Έτσι, έχτισε τον οικίσκο σε αυτό το μοναστήρι.

Ερώτηση: Όταν λέτε οικίσκο, εννοείτε μέσα στο μοναστήρι;

Απάντηση: Ναι, μέσα στα σύνορα του μονασταριού. Το Να Ουγιάνα είναι μια πολύ μεγάλη περιοχή, που περιλαμβάνει πολλούς λόφους και τρία-τέσσερα μοναστήρια μαζί. Είναι το μεγαλύτερο μοναστήρι αυτή τη στιγμή και το μεγαλύτερο κέντρο διαλογισμού στη Σρι Λάνκα. Δεν είμαι συνδεδεμένος με αυτό το μοναστήρι, απλώς μένω εκεί. Στη βουδιστική αυτή παράδοση, δεν υπάρχει μόνιμη σύνδεση με ένα μοναστήρι· υπάρχει ελευθερία να μετακινείται κανείς από το ένα μοναστήρι στο άλλο, χωρίς κανένα πρόβλημα.

Ερώτηση: Το Να Ουγιάνα είναι μεγάλο, διάβασα ότι περιλαμβάνει τέσσερα τμήματα-μοναστήρια. Εσείς σε ποιό ζείτε;

Απάντηση: Στο ορεινό. Στην πραγματικότητα, σήμερα τα τμήματα είναι περισσότερα, καθώς τρία χιλιόμετρα πιο κάτω υπάρχει και το μοναστήρι των γυναικών μοναχών. Επιπλέον, ιδρύθηκαν και άλλα δύο μοναστήρια αποκλειστικά για μελέτη: ένα για μοναχούς και ένα για μοναχές. Έτσι, είναι επτά μοναστήρια.

Ερώτηση: Ζείτε, λοιπόν, σε ένα από τα δεκάδες σπιτάκια του μοναστηριού σας.

Απάντηση: Ναι, το δικό μου είναι το νούμερο 71. Όπως σας είπα, ένας χορηγός πρότεινε να χτίσει ένα σπιτάκι για να μείνω. Αυτή είναι μια παράδοση στη Σρι Λάνκα· οι λαϊκοί, για να κάνουν καλές πράξεις, συχνά θέλουν να αφιερώσουν κάτι σε ένα μοναστήρι. Αν προτιμούν κάποιον συγκεκριμένο μοναχό, δηλώνουν ότι θέλουν να το αφιερώσουν σε αυτόν. Εγώ του ζήτησα να το αφιερώσει στην κοινότητα των μοναχών, με την προϋπόθεση ότι όσο θα βρίσκομαι εκεί, θα το χρησιμοποιώ εγώ, ενώ αν απουσιάζω, θα το χρησιμοποιεί κάποιος άλλος. Αυτή η ρύθμιση ισχύει και τώρα, καθώς έχω αφήσει έναν άλλο μοναχό να μένει εκεί όσο βρίσκομαι στην Ελλάδα. Κάλεσα όποιον ήθελε να μείνει, επειδή θα έφευγα για έξι μήνες—όπως νόμιζα τότε—και ένας μοναχός που ζούσε σε χειρότερο σπιτάκι είπε: «Θα έρθω εγώ».

Ερώτηση: Δώστε μας μια ιδέα του χώρου στο σπιτάκι σας.

Απάντηση: Υπάρχει ένας χώρος για το τραπέζι και το κρεβάτι, ένας διάδρομος, τουαλέτα εσωτερική και ένα άλλο μικρό δωματάκι τελείως απομονωμένο, όπου κάποιος μπορεί να καθίσει

μόνο για διαλογισμό. Έξω υπάρχει μπαλκόνι, όπου κάποιος μπορεί να περπατήσει. Βάλαμε τζάμι και αφρολέξ για μόνωση στο μπαλκόνι και το κλείσαμε, επειδή υπάρχουν ήχοι από τους γύρω γεωργούς. Το σπίτι βρίσκεται σε ύψωμα, σε υψόμετρο 400 μέτρα, ενώ η μεγαλύτερη κοντινή κορυφή στην περιοχή είναι στα 500 μέτρα. Σου κόβεται λίγο η ανάσα για να ανέβεις, γιατί είναι απότομη η πλαγιά. Υπάρχουν σκαλοπάτια και ένα μονοπάτι χωματόδρομος που οδηγούν στο σπίτι.

Ερώτηση: Έχει κανείς καθόλου την αίσθηση κινδύνου σε αυτά τα απομακρυσμένα μοναστικά οικήματα, από άγρια ζώα ίσως ή από ληστές; Ή υπάρχει αίσθηση ασφάλειας επειδή ο οικίσκος βρίσκεται στον ευρύτερο χώρο του μοναστηριού; Γενικότερα ποιές προκλήσεις κρύβει η ζωή στη ζούγκλα, σχετικά μακριά από άλλους ανθρώπους; Υπάρχει φόβος; Μοναξιά;

Απάντηση: Κάθε απομονωμένο σπιτάκι έχει ένα γκονγκ, ένα τύμπανο, ώστε αν συμβεί κάτι, αν π.χ. κάποιος αρρωστήσει, να το χτυπήσει και άλλοι να το ακούσουν. Βέβαια, σήμερα πια, μερικοί μοναχοί έχουν και κινητά τηλέφωνα. Από ανθρώπους δεν υπάρχει κίνδυνος, γιατί το σπιτάκι βρίσκεται μέσα σε μοναστήρι και, επειδή η Σρι Λάνκα είναι βουδιστικό κράτος, όλοι έχουν σεβασμό για τους μοναχούς και δεν θα πάνε να τους ενοχλήσουν. Κάνουν μάλιστα ησυχία γιατί ξέρουν ότι είναι κέντρο διαλογισμού. Γνωρίζουν ότι οι μοναχοί δεν βλάπτουν το περιβάλλον, ούτε πειράζουν κανέναν, είναι απλώς ήσυχoi. Άλλωστε, δεν υπάρχει τίποτε στο σπιτάκι, κάποια περιουσία, για να κλέψουν. Και να μπουν μέσα στο σπιτάκι του μοναχού, είναι σχεδόν άδειο. Έτσι αφήνουν τους μοναχούς ήσυχους.

Όσον αφορά τα άγρια ζώα, σε μερικά μοναστήρια υπάρχουν τέτοια ζώα, σε μερικά δεν υπάρχουν. Στο μοναστήρι τουλάχιστον όπου έμενα στο Να Ουγιάνα, υπάρχουν αγριογούρουνα που βγαίνουν συνήθως τη νύχτα. Είναι πολύ σπάνιο να

ανταμώνσει κανείς αγριογούρουνο τη μέρα, ενώ τη νύχτα οι μοναχοί συνήθως δεν ταξιδεύουν. Τη μέρα υπάρχουν οι πίθηκοι που, αν κάποιος ξέρει πώς να τους συμπεριφερθεί, είναι πολύ φιλικά ζώα.

Ερώτηση: Γενικά υπάρχει αίσθηση κινδύνου;

Απάντηση: Δεν υπάρχει τέτοια αίσθηση, εγώ τουλάχιστον δεν αισθάνθηκα. Φίδια υπάρχουν και υπάρχουν περιπτώσεις μοναχών που δαγκώθηκαν από φίδια, επειδή ήσαν απρόσεκτοι, πάτησαν πάνω στο φίδι. Ή περπατούσαν τη νύχτα, όταν δεν υπήρχε καλός φωτισμός και πάτησαν στο φίδι. Αλλά δεν πέθανε κανένας, γιατί υπάρχουν φάρμακα.

Ερώτηση: Το να μην ζει κανείς μέσα σε ένα μοναστήρι μαζί με άλλους, αλλά σε έναν κάπως απομονωμένο οικίσκο, θεωρείται ασκητισμός; Εσείς το αντιλαμβάνεστε ως ασκητισμό και ερημητισμό;

Απάντηση: Είναι, γιατί κάποιος δεν ασχολείται με εξωτερικά πράγματα. Στο Να Ουγιάννα, για παράδειγμα, που είναι ένα πολύ μεγάλο μοναστήρι, όπου ζουν περίπου 150 μοναχοί, υπάρχουν κάποιες δουλειές, όπως κάποιος να καθαρίσει τους δρόμους από τα φύλλα ή να βοηθήσει στο εστιατόριο. Βάζουν μια ομάδα μοναχών να βοηθάει σε ορισμένα πράγματα και καθένας έχει μια μικρή δουλειά. Εκτός από αυτές τις μικρές δουλειές, ο καθένας πρέπει να πάει στο σπιτάκι του για να κάνει διαλογισμό. Τα κέντρα διαλογισμού λειτουργούν διαφορετικά από άλλα μοναστήρια, υπάρχει ασκητική και ερημητική ζωή. Παρόλο που βρίσκεται κάποιος σε ένα μοναστήρι, δεν έχει επαφή με τους άλλους. Υπάρχουν μοναχοί που κατεβαίνουν μόνο μία φορά την ημέρα για να πάρουν την τροφή τους και μετά εξαφανίζονται· δεν τους ξαναβλέπει κανείς μέχρι την επόμενη μέρα. Βασικά, είναι ασκητές και ερημίτες.

Ερώτηση: Μέσα στο σπιτάκι σας υπάρχει ρεύμα ή τηλεφωνο; Γενικά υπάρχουν κάποιες ανέσεις του πολιτισμού στο μοναστήρι;

Απάντηση: Σε όλα αυτά τα μοναστήρια, που είναι μοντέρνα, υπάρχει ηλεκτρισμός παντού και μέσα στους οικίσκους.

Ερώτηση: Έχετε και κομπιούτερ;

Απάντηση: Ναι, και κομπιούτερ.

Ερώτηση: Δηλαδή αν σας ζητήσει κανείς ‘βρες μου το τάδε εδάφιο στα βουδιστικά κείμενα’, μπορείτε να ανατρέξετε και σε υπολογιστή.

Απάντηση: Ναι, βέβαια. Το μοναστήρι έχει τους δικούς του επιτραπέζιους υπολογιστές που είναι κοινής χρήσης. Υπάρχει αίθουσα με δύο-τρεις υπολογιστές που κάποιος μπορεί να χρησιμοποιήσει, αν π.χ. θέλει να κάνει κάποια έρευνα.

Ερώτηση: Έχετε και λάπτοπ;

Απάντηση: Ναι, κάποιος μπορεί να έχει το δικό του λάπτοπ. Φυσικά με την άδεια του ηγούμενου, στον οποίο πρέπει να το ανακοινώσει. Στο Να Ουγιάνα, υπάρχει και μια από τις μεγαλύτερες βιβλιοθήκες στη Σρι Λάνκα, όπου μάλιστα δούλευα ως βιβλιοθηκάριος για ένα διάστημα.

Ερώτηση: Θα μπορούσατε από το σπιτάκι σας στη ζούγκλα να επικοινωνήσετε ακόμη και με την Ελλάδα π.χ. μέσω Skype;

Απάντηση: Πρέπει κάποιος να πάρει την άδεια από τον ηγούμενο για να έχει το δικό του προσωπικό router. Βασικά η

ασύρματη σύνδεση Wi-Fi που παρέχει το μοναστήρι, είναι μόνο για να στείλει κάποιος email για επείγουσα ανάγκη. Μπορεί κάποιος να πάει στην αίθουσα με τους κομπιούτερ, να γράψει το email που θέλει, να το βάλει σε USB στικ, να το δώσει στον μοναχό που είναι στο γραφείο, να του πει την ηλεκτρονική διεύθυνση και αυτός θα το στείλει.

Ερώτηση: Αυτόνομη δυνατότητα, από το σπιτάκι που μένετε, να έχετε το δικό σας λάπτοπ και ρούτερ και να επικοινωνείτε μόνος σας, δεν υπάρχει;

Απάντηση: Σε εκείνο το μοναστήρι όχι, γιατί είναι κέντρο διαλογισμού. Αν αφήνουν τον καθένα να φέρνει μέσα τον κομπιούτερ του, τότε δεν θα γίνεται διαλογισμός. Θα κάθεται κανείς να ασχολείται με άλλα πράγματα. Σε άλλα μοναστήρια όμως, όπως στο Νταρμαγιάτανα όπου ήμουν παλαιότερα, υπάρχει αυτή η δυνατότητα, δεν υπάρχει κάποιος έλεγχος.

Ερώτηση: Με το φαγητό τι γίνεται; Πόσο συχνά τρώτε στο μοναστήρι και πού;

Απάντηση: Όπως σας είπα, οι περισσότεροι μοναχοί που ζουν σε τέτοιες απομονωμένες περιοχές, παίρνουν την τροφή τους μια φορά τη μέρα. Δεν παίρνουν πρωινό, μόνο μεσημεριανό. Κι εμένα το φαγητό μια φορά τη μέρα μού ήταν υπεραρκετό.

Ερώτηση: Στο εστιατόριο του μοναστηριού τρώνε ή κάβουν γύρους στα γύρω σπίτια για επαιτεία;

Απάντηση: Υπάρχουν και οι δύο περιπτώσεις. Μερικοί μοναχοί προτιμούν να πηγαίνουν στο χωριό. Το είχα κάνει κι εγώ αυτό, όταν ήμουν στο Νταρμαγιάτανα. Για τρία χρόνια πήγαινα κάθε μέρα στο χωριό. Παρόλο που υπήρχε εστιατόριο, το έκανα για εξάσκηση. Είναι καλή εμπειρία, έχω μάθει πολλά πράγματα

από αυτή την άσκηση. Φυσικά, είναι όλα απροσδόκητα, κανείς δεν ξέρει τι θα πάρει για φαγητό. Μπορεί να μην πάρει και τίποτε, να γυρίσει με άδεια χέρια ή να γυρίσει με μόνο ένα φακελάκι τσάι. Πάντως οι περισσότεροι μοναχοί πάνε στο εστιατόριο, το οποίο είναι έξω από το μοναστήρι. Εκεί οι λαϊκοί μαγειρεύουν και μετά έρχονται οι μοναχοί και τους σερβίρουν στο κύπελο.

Ερώτηση: Ο μοναχός κάθεται και τρώει επιτόπου στο εστιατόριο;

Απάντηση: Υπάρχουν δύο τρόποι. Ο μοναχός μπορεί να συλλέγει την τροφή του από το εστιατόριο, αλλά να μην την καταναλώσει εκεί· την παίρνει μαζί του πίσω στο σπιτάκι του. Η άλλη περίπτωση είναι να την καταναλώσει στο εστιατόριο, κάτι που κάνουν οι περισσότεροι μοναχοί.

Ερώτηση: Από τι ώρα ξυπνάτε συνήθως στο μοναστήρι;

Απάντηση: Όταν κάνω διαλογισμό, συνήθως ξυπνάω από τις τέσσερις το πρωί. Το γκονγκ στο μοναστήρι του Να Ουγιάννα χτυπάει κατά τις τρειςήμισι. Για να ξυπνήσω τέτοια ώρα, πρέπει να κοιμηθώ κατά τις δέκα το βράδυ.

Ερώτηση: Αλήθεια, πόσες ώρες κοιμάστε συνήθως και τι κάνετε μετά το ξύπνημα;

Απάντηση: Για μένα, το φυσιολογικό είναι είναι πεντέμισι με έξι ώρες ύπνου. Σηκώνομαι νωρίς το πρωί και πίνω συνήθως περίπου μισό λίτρο νερό. Στη συνέχεια, αν χρειαστεί, πίνω λίγο καφέ ή τσάι και κάνω διαλογισμό μέχρι να χτυπήσει το καμπανάκι για το μεσημεριανό, οπότε κατεβαίνω για φαγητό. Μερικές φορές πηγαίνω μόνο για πρωινό, ανάλογα με την περίπτωση. Δηλαδή, μόλις σηκώνομαι, κάνω διαλογισμό και μετά πηγαίνω

κατευθείαν για το πρωινό, που σερβίρεται στο Να Ουγιάνα γύρω στις έξι το πρωί. Παίρνω ό,τι χρειάζομαι και μετά αποσύρομαι, χωρίς να ξανακατέβω μέχρι την επόμενη μέρα στις έξι το πρωί. Μένω ολόκληρη τη μέρα στο σπιτάκι.

Ερώτηση: Και συνήθως πόσες ώρες διαλογίζεστε μέσα στη μέρα;

Απάντηση: Στο Να Ουγιάνα, τουλάχιστον, προσπαθούσα να έχω όσο το δυνατόν ελεύθερο χρόνο για διαλογισμό. Υπήρχαν όμως εμπόδια, καθώς, λόγω της φήμης μου ως δάσκαλος, ο ηγούμενος, ακόμη και όταν πρωτοπήγα εκεί, ήθελε να με ορίσει σύμβουλο για τους ξένους, καθώς υπήρχαν περίπου 50 ξένοι μοναχοί. Δεν μπορούσε να τους διαχειριστεί μόνος του και χρειαζόταν βοήθεια. Έτσι, για μήνες προσπάθησα να αφιερώσω λίγο χρόνο ως σύμβουλος.

Ωστόσο, παρατήρησα ότι έρχονταν και οι Σινχαλέζοι μοναχοί, καθώς ήμουν πολύ γνωστός και σε αυτούς λόγω της διδασκαλίας μου. Έτσι, για έξι μήνες ασχολήθηκα με αυτή τη δουλειά και δεν είχα πολύ χρόνο για μένα. Στη συνέχεια, προσπάθησα να αφιερώσω χρόνο στον εαυτό μου, αλλά ο ανώτερος ηγούμενος με πίεσε να διδάξω, καθώς κάθε χρόνο γίνονται εξετάσεις για την ανώτερη χειροτονία. Κανείς δεν μπορεί να λάβει την ανώτερη χειροτονία χωρίς να περάσει γραπτές και προφορικές εξετάσεις. Επειδή ήμουν καινούριος εκεί, δεν ήθελα να τους απογοητεύσω, κι έτσι ανέλαβα και αυτή την ευθύνη παράλληλα. Δεν μπορούσα να την αποφύγω.

Όμως, πριν έρθω στην Αθήνα, είχα ενημερώσει όλους ότι είχα σταματήσει οποιαδήποτε δραστηριότητα, ότι δεν ήμουν πλέον διαθέσιμος και δεν ασχολούμουν με τίποτε άλλο πέρα από τον διαλογισμό. Δεν παρέδιδα μαθήματα ούτε συμμετείχα σε άλλες δραστηριότητες. Το είπα και στον πρώτο ηγούμενο, ο οποίος, ως δάσκαλος διαλογισμού, συμφώνησε και μου έδωσε πλήρη ελευθερία.

Το πρόβλημα, όμως, ήταν ο δεύτερος ηγούμενος, που ήταν και πρεσβύτερος. Παρόλο που του είπα ότι θα βρισκόμουν σε απομόνωση, κάθε φορά που προέκυπτε κάποιο πρόβλημα και δεν μπορούσε να βρει απάντηση, μου έστελνε μήνυμα και με ρωτούσε, για παράδειγμα, ποιο είναι το συγκεκριμένο εδάφιο ή τι λέει ο Βούδας ή τα Σχόλια για κάποιο θέμα. Επειδή ήταν πρεσβύτερος, ένιωθα υποχρεωμένος να αφιερώσω χρόνο για να βρω το εδάφιο που ζητούσε. Ήξερε ότι είχα εξουκείωση με αυτά τα θέματα, ότι τα γνώριζα απ' έξω και μου ήταν εύκολο να βρω την πληροφορία. Το έβρισκα όμως λίγο ενοχλητικό, γι' αυτό αποφάσισα να μην πηγαίνω στο ίδιο εστιατόριο όπου έτρωγε αυτός ο ηγούμενος. Υπήρχε ένα άλλο μοναστήρι πίσω από το βουνό, στο οποίο χρειαζόταν μία ώρα περπάτημα για να φτάσω, όπου βρισκόταν το άλλο εστιατόριο.

Ερώτηση: Μετά από όλα αυτά, μέσα στο 24ωρο πόσες ώρες διαλογισμού συνήθως κάνατε;

Απάντηση: Όταν αποφάσισα να είμαι σε απομόνωση, σταμάτησα να διαβάζω βιβλία και το λάπτοπ το είχα βάλει σε ένα ντουλάπι. Έκανα μόνο διαλογισμό.

Ερώτηση: Τίποτε άλλο; Ούτε διαβάζατε, ούτε γράφατε;

Απάντηση: Όχι, τίποτε άλλο. Το έκανα αυτό για περίπου ένα χρόνο πριν έρθω στην Αθήνα. Πριν από αυτό, όπως σας είπα, υπήρχαν εμπόδια. Κάπου-κάπου υπήρχε μεγάλη ζήτηση. Όταν, για παράδειγμα, κατέβαινα στο εστιατόριο, ντόπιοι ή ξένοι μοναχοί ερχόταν να με ρωτήσουν για διάφορα θέματα. Ακόμη και το τελευταίο βιβλίο που είχα γράψει ήταν κατόπιν αιτήματος, καθώς χρειαζόταν για τους ξένους μοναχούς, αφού δεν υπήρχε κάτι αντίστοιχο για αυτούς. Ήταν περίπου 300 σελίδες. Και γι' αυτό το βιβλίο επίσης έγινα γνωστός, καθώς χρησιμοποιείται

σήμερα σε όλα τα μοναστήρια ως εγχειρίδιο. Είναι ένα ξεκάθαρο και πολύ δημοφιλές βιβλίο.

Ερώτηση: Άρα μπορεί να περνούσε ένα ολόκληρο 24ωρο με διαλογισμό, χωρίς να κάνετε κάτι άλλο;

Απάντηση: Ναι, ναι. Και δεν σημαίνει ότι ο διαλογισμός είναι εύκολη εργασία. Γι' αυτό, άλλωστε, οι περισσότεροι τον αποφεύγουν. Στο Να Ουγιάννα, πέρα από το κεντρικό μοναστήρι, υπάρχουν ψηλά βουνά, πίσω από τα οποία βρίσκεται ένα άλλο μοναστήρι, και πίσω από τα επόμενα βουνά υπάρχει ακόμη ένα μοναστήρι. Το ενδιαμέσο μοναστήρι είναι ειδικά για όσους επιθυμούν απόλυτη απομόνωση· είναι ένα ερημητήριο. Όταν αποφάσισα να αποφύγω τον ηγούμενο, πήγαινα στο εστιατόριο αυτού του μοναστηριού. Εκεί ζουν πολλοί ξένοι, ακόμη και Ουκρανοί και Ρώσοι.

Ερώτηση: Οι διαλογισμοί που εσείς διδάσκετε στην Ελλάδα, ο διορατικός (βιπάσανα), ο ηρεμιστικός (σάματα), καθώς κι εκείνοι πάνω στα τέσσερα υλικά στοιχεία, στη φιλικότητα και στη συμπόνια, είναι οι ίδιοι που κάνει κι ένας μοναχός ή υπάρχουν και άλλοι διαλογισμοί σε πιο προχωρημένο επίπεδο;

Απάντηση: Η Βιπάσανα είναι μία, όπως έχει διδαχθεί στη Σατιπατάνα Σούτα. Οι περισσότεροι δάσκαλοι βασίζονται σε αυτήν για να δώσουν οδηγίες. Μερικοί κόβουν από εδώ ή από εκεί, παραλείπουν ορισμένα σημεία, αλλά οι βασικές πληροφορίες προέρχονται από τη Σατιπατάνα Σούτα. Από την άλλη, υπάρχουν 40 είδη διαλογισμού Σάματα. Για παράδειγμα, υπάρχουν δέκα διαλογισμοί Κασίνα, και στην Ελλάδα διδάσκουμε κυρίως αυτόν που βασίζεται στο κίτρινο χρώμα.

Υπάρχουν επίσης δέκα διαλογισμοί Ανούσατι, που αφορούν την ανάμνηση και τον αναλογισμό. Για παράδειγμα, μερικά

μοναστήρια διδάσκουν την ανάμνηση των αρετών του Βούδα, τι πέτυχε, γιατί έγινε Άραχαντ (Άξιος) ή γιατί είναι αυτοφωτισμένος. Αυτός είναι ένας βαθύς αναλογισμός πάνω σε ορισμένες αρετές, όπως η αποκοπή των παθών του Βούδα και οι αξιόπαινες ικανότητές του.

Όποιος θέλει να αυξήσει την πίστη του, αισθάνεται χαρά με αυτές τις αρετές, σκεπτόμενος ότι ο δάσκαλος που ακολουθεί έχει πραγματικά επιτύχει αυτά τα πράγματα, και έτσι αποκτά εμπιστοσύνη ότι μπορεί και ο ίδιος να τα πετύχει. Παίρνει έτσι μια έμπνευση. Η χαρά και η έμπνευση μπορούν να οδηγήσουν σε αυξημένη αυτοσυγκέντρωση, αλλά δεν είναι αρκετές για να φτάσει κανείς στη διαλογιστική έκσταση, καθώς υπάρχει ακόμη μέσα του πολλή σκέψη και συλλογισμός. Παρ' όλα αυτά, αυτός ο διαλογισμός βοηθά στην επίτευξη προχωρημένης αυτοσυγκέντρωσης, γνωστής ως 'προσεγγιστική αυτοσυγκέντρωση' (*upracārasamādhī*). Μετά, αν θέλει, μπορεί να συνεχίσει με άλλον διαλογισμό για να επιτύχει τις διαλογιστικές εκστάσεις.

Ένας άλλος διαλογισμός αφορά τη Ντχάμμα (Ντχάρμα στα σανσκριτικά), δηλαδή τη διδασκαλία του Βούδα και τις αρετές της. Αυτή μπορεί να χρησιμοποιηθεί ως θέμα διαλογισμού, αλλά και πάλι, η αποκτηθείσα αυτοσυγκέντρωση δεν οδηγεί απευθείας στην διαλογιστική έκσταση, γι' αυτό θα πρέπει να συνεχιστεί με άλλον διαλογισμό.

Στους αρχάριους, φυσικά, δεν δίνουμε διαλογισμό Ντχάμμα. Ανούσατι, γιατί δεν κατανοούν πλήρως τις έννοιες και το βάθος τους. Πρέπει πρώτα να σπουδάσουν και να κατανοήσουν. Όταν αποκτήσουν μια καθαρή αντίληψη της έννοιας, τότε ο νους τους μπορεί να συγκεντρωθεί σε αυτήν.

Κάποιοι μπορεί επίσης να διαλογιστεί πάνω στις αρετές της Σάνγκα, της κοινότητας των μοναχών του Βούδα, και στις υπερκόσμιες επιτεύξεις της. Έτσι, εμπνέεται από την ιδέα ότι μπορεί και ο ίδιος να πετύχει το ίδιο. Δεν σημαίνει ότι τις επιτυγχάνει άμεσα, αλλά ότι αντλεί έμπνευση.

Γενικότερα, όλοι αυτοί οι διαλογισμοί Σάματα αποσκοπούν στο να ηρεμήσει ο νους, να νιώσει χαρά και αγαλλίαση, και να αποκτηθεί ισχυρός βαθμός αυτοσυγκέντρωσης και γνώσης.

Ερώτηση: Ως μοναχός κι εσείς λίγο-πολύ κάνετε τους ίδιους διαλογισμούς με αυτούς που διδάσκετε στην Ελλάδα;

Απάντηση: Ναι, σε μεγάλο βαθμό ναι. Κοιτάξτε, εμείς χρησιμοποιούμε και μερικούς άλλους διαλογισμούς, π.χ. για την αποκρουστικότητα του σώματος, κάτι που μαθαίνει όποιος γίνεται μοναχός, για να καταλάβει τη ρυπαρότητα του σώματος. Γιατί τα νεαρά παιδιά ελκύονται πάρα πολύ από την ομορφιά του σώματος είτε του αντίθετου φύλου, είτε ακόμη και του ίδιου φύλου. Όχι κατ' ανάγκη σε ομοφυλοφιλικό επίπεδο, αλλά ένας άνδρας μπορεί να νιώσει μια έλξη σε πλατωνικό επίπεδο για έναν άλλον άνδρα. Για ποιό λόγο; Επειδή δεν καταλαβαίνει τι υπάρχει κάτω από το δέρμα. Αν αφαιρέσουμε το δέρμα, χάνεται όλη η πλατωνική αγάπη. Η ομορφιά είναι skin deep (σ.σ. δεν πάει πιο βαθιά από το δέρμα).

Υπάρχει και ο διαλογισμός στα υλικά στοιχεία του σώματος, όπου τα βλέπουμε όχι σαν αποκρουστικά αλλά απλώς σαν υλικά στοιχεία. Αυτόν τον διαλογισμό τον διδάσκω και στην Ελλάδα, γιατί είναι πιο ουδέτερος. Αλλά και αυτός μειώνει λίγο την ματαιοδοξία που έχουμε για το σώμα μας και για την ομορφιά του. Ο συνήθης διαλογισμός που κάνουμε εμείς οι μοναχοί, είναι πάνω στην αποκρουστικότητα και στη ρυπαρότητα του σώματος. Αλλά δεν τον διδάσκουμε τόσο πολύ στους λαϊκούς, επειδή κάποιος μπορεί να αντιδράσει με επιχειρήματα όπως 'γιατί πρέπει να υποτιμάμε το σώμα μας;'. Είχα τέτοιες αντιδράσεις εδώ στην Ελλάδα ιδιαίτερα από κυρίες, γιατί οι κυρίες είναι λίγο ναρκισσίστριες. Μια κυρία μάλιστα με ρώτησε 'πώς είναι δυνατό αυτό το σώμα να είναι ακάθαρτο;'. Οι γυναίκες συνήθως θεωρούν το σώμα σαν ένα λουλούδι. Της είπα "κυρία μου, αν

δεν είναι ακάθαρτο, τότε δεν χρειάζεται να πλένετε τα ρούχα σας, τα σεντόνια σας κλπ. Τα πλένετε γιατί βρωμίζουν, επειδή το σώμα είναι ακάθαρτο. Για ποιό λόγο τα παιδάκια φοράνε πάνες; Επειδή το σώμα βγάζει βρωμιά'.

Ερώτηση: Ένας Βουδιστής μοναχός συνήθως εναλλάσσει τον ηρεμιστικό διαλογισμό (Σάματα) με τον διορατικό (Βιπάσσανα) ή μπορεί να επιλέξει να ακολουθήσει μόνο τον ένα ή μόνο τον άλλο;

Απάντηση: Εξαρτάται από τα κέντρα διαλογισμού, τι οδηγίες θα δώσει ο δάσκαλος, τι γνώση έχει ο δάσκαλος για να καθοδηγήσει τους μαθητές. Στη Βιρμανία στα κέντρα της παράδοσης Μαχάσι η λέξη Σάματα δεν ακούγεται, κάνουν μόνο Βιπάσσανα, σε αυτήν δίνουν έμφαση. Σε άλλα κέντρα μιλάνε μόνο για Σάματα, θα διδάξουν μόνο ηρεμιστικούς διαλογισμούς όπως η ανάμνηση του Βούδα, χωρίς να υπάρχει κάτι παραπάνω. Ο δάσκαλος σε αυτά έχει εκπαιδευθεί και δεν ξέρει να διδάξει κάτι περισσότερο, είτε γιατί δεν έχει ώρα για περαιτέρω εκπαίδευση, είτε γιατί θέλει να δώσει ένα καταπραϊντικό στους διαλογιστές. Κάποιος μπορεί να εξασκηθεί με έναν τέτοιο δάσκαλο που ξέρει πώς να πετύχει τις εκστάσεις και μετά να πάει σε έναν άλλο δάσκαλο που ξέρει πολύ καλά Βιπάσσανα. Υπάρχουν σχολές και είναι όπως μετά το Δημοτικό, που μπορούμε να πάμε στο Γυμνάσιο.

Ερώτηση: Αν έχω καταλάβει καλά, εσείς εκπαιδευτήκατε στη Σρι Λάνκα σε μια μέθοδο διαλογισμού που έχει αναπτυχθεί στη Μιανμάρ.

Απάντηση: Στη Σρι Λάνκα ο διαλογισμός που διδάσκεται σήμερα προέρχεται από τη Βιρμανία (Μιανμάρ), μέσω Βιρμανών δασκάλων. Οι τρεις κυριότεροι είναι οι Μαχάσι, Γκόνγκα και

Πα-Άουκ. Η Βιρμανία κατάφερε να επιβιώσει χωρίς την παρουσία αποικιοκρατών—Ισπανών, Πορτογάλων, Αγγλων, Ολλανδών και άλλων—και έτσι διατήρησε την παράδοση του διαλογισμού. Αντίθετα, η Σρι Λάνκα υπέφερε από την αποικιοκρατία, χάνοντας αυτή την παράδοση για περίπου 400-500 χρόνια.

Ερώτηση: Η Σρι Λάνκα δεν έχει δική της γηγενή σχολή διαλογισμού;

Απάντηση: Όχι, δεν έχει, αν και ορισμένοι είχαν ξεκινήσει παλιότερα μια μικρή παράδοση. Όλοι στη Σρι Λάνκα και τη Βιρμανία βασίζονται στον Κανόνα Πάλι και στην πραγματεία διαλογισμού «Βισουντιμάγκα» (*Visuddhimagga* - Η Οδός του Εξαγνισμού).

Όταν το 1992 πέθανε στη Σρι Λάνκα ο Μάταρα Σρι Νιάναραμα, ο μεγάλος δάσκαλος των δασόβιων μοναχών, που ήταν και δικός μου δάσκαλος, οι δασόβιοι μοναχοί έμειναν χωρίς δάσκαλο διαλογισμού. Έτσι, μια επιτροπή τους αποφάσισε να πάει στη Βιρμανία για να εξετάσει ποιες άλλες μέθοδοι υπήρχαν εκεί και αν θα μπορούσαν να βρουν έναν νέο δάσκαλο. Ο ίδιος ο Νιάναραμα Μάταρα είχε διδαχθεί το 1980 τον βιρμανέζικο διαλογισμό Μαχάσι.

Αρχικά, η επιτροπή δεν βρήκε αυτό που έψαχνε στη Βιρμανία, καθώς διαπίστωσε έλλειψη μοναστικής διαγωγής στους μοναχούς. Όταν όμως συνάντησαν τον Πα-Άουκ, ανακάλυψαν ότι όχι μόνο ακολουθούσε τη «Βισουντιμάγκα», όπως και ο Νιάναραμα στη Σρι Λάνκα, αλλά τηρούσε και τους μοναστικούς κανόνες της Βίναγια. Έτσι, είπαν: «Αυτός είναι δικός μας, είναι σαν τον δάσκαλό μας». Ο Νιάναραμα είχε θέσει το πρότυπο στη Σρι Λάνκα και τελικά βρήκαν στον Πα-Άουκ στη Βιρμανία ένα ανάλογο πρότυπο. Έτσι, δημιουργήθηκε αυτή η σχέση με τον Πα-Άουκ.

Η επιτροπή των μοναχών κάλεσε τον Πα-Άουκ στη Σρι Λάνκα, και εκεί τον γνώρισα όταν παρέδωσε ένα retreat διαλο-

γισμού στο οποίο συμμετείχα. Είχα μια καλή εμπειρία, ιδίως επειδή παρουσίασε μια πολύ δυναμική τεχνική Αναπανασάτι. Έδωσε επίσης εξαιρετικές εξηγήσεις για τις εκστάσεις, τη Βιπάσана και άλλα θέματα. Διαπίστωσα ότι ήταν κάτι ιδιαίτερο, κάτι που άλλοι δάσκαλοι δεν προσφέρουν. Ήταν ένας πολύ πεπειραμένος δάσκαλος.

Σιγά-σιγά, μου γεννήθηκε η ιδέα να πάω κάποτε να διαλογιστώ στο κέντρο του στη Μιανμάρ. Τα χρόνια, όμως, περνούσαν και ήμουν απασχολημένος με την έκδοση μερικών βιβλίων, οπότε μέχρι το 2003 δεν βρήκα την ευκαιρία. Τελικά, ο Πα-Άουκ ήρθε ξανά στη Σρι Λάνκα διαμένοντας στο Να-Ουγιάνα, καθώς του είχαν χτίσει ένα διώροφο σπιτάκι, με τον πάνω όροφο για εκείνον και τον κάτω για τους βοηθούς μοναχούς του. Κατά τη διαμονή του, είχαμε συζητήσεις και τότε αποφασίσαμε να πάω στη Μιανμάρ.

Ερώτηση: Ήταν η Μιανμάρ ένα σημαντικό βήμα για τη ζωή σας;

Απάντηση: Στη Μιανμάρ έζησα περίπου τρεισήμισι χρόνια στο κέντρο του Πα-Άουκ, αποκλειστικά για διαλογισμό. Ωφέληθηκα πολύ, καθώς έμαθα πάρα πολλά πράγματα. Παρόλο που τα είχαμε διδαχθεί στη Σρι Λάνκα σε θεωρητικό επίπεδο, με τον Πα-Άουκ τα έμαθα στην πράξη. Από την άλλη πλευρά, το λάθος που έκανα ήταν να πάω μαζί με μια ομάδα Σινχαλέζων μοναχών. Προσπάθησα να το αποφύγω, αλλά τελικά δεν τα κατάφερα, καθώς ο ηγούμενος του μοναστηριού μου, ο Αριανάντα, επέμενε να πάμε ως ομάδα.

Ο Πα-Άουκ μου είχε πει «έλα μαζί μου αμέσως τώρα», αλλά ο ηγούμενος με σταμάτησε, λέγοντας να πάω μετά από δύο μήνες μαζί με μια ομάδα μοναχών, όπου θα ήμουν ο μεταφραστής. Επίσης, έπρεπε να ασχολούμαι με τα χαρτιά και άλλα διαδικαστικά θέματα στις πρεσβείες και τα προξενεία. Ακόμη και όταν κάποιος μοναχός αρρώσταινε, έπρεπε να επικοινωνώ με τον

γιατρό. Ήμουν, κατά κάποιο τρόπο, ο διερμηνέας και ο συντονιστής της ομάδας. Ό,τι ζήτημα υπήρχε στην ομάδα, ερχόταν σε μένα. Μεγάλο βάρος έπεσε πάνω μου, και έτσι έχασα την ελευθερία που ήθελα.

Έτσι, αυτά τα τρία χρόνια ήταν δύσκολα. Είχα καλές εμπειρίες, αλλά δεν μπορούσα να τις διατηρήσω. Ήμασταν 20 άτομα, και πάντα κάποιος χτυπούσε την πόρτα μου λέγοντας «χρειάζομαι το ένα ή το άλλο». Ωστόσο, ως μεταφραστής, έμαθα πολλά πράγματα. Είδα τη συστηματική μέθοδο που είχε ο Πα-Άουκ για να εξασκεί τους μαθητές του. Δεν έχω ξαναδεί τέτοιο δάσκαλο. Ήταν πολύ ακριβής, ιδιαίτερα στην εμπειρία του διαλογισμού, και ρωτούσε λεπτομερώς τι ακριβώς συνέβη, ζητώντας συγκεκριμένες απαντήσεις. Δεν άφηνε τους μαθητές να λένε αοριστολογίες.

Ήταν πολύ απαιτητικός, παίρνοντας πολύ σοβαρά την όλη διαδικασία του διαλογισμού. Είχε επίσης την ικανότητα να παραινεί τους μαθητές να διαλογίζονται ξανά και ξανά, λέγοντας «θα σε ρωτήσω ξανά». Δεν τους άφηνε χωρίς καθοδήγηση και θυμόταν πολύ καλά την επόμενη μέρα τι είχαν πει την προηγούμενη. Ήταν εξαιρετικά οξυδερκής. Σήμερα πλησιάζει τα 90, αλλά συνεχίζει να διδάσκει. Για λόγους ασφάλειας λόγω της πανδημίας του κορονοϊού, τον τοποθετούν σε ένα δωμάτιο με μια μεγάλη οθόνη, ενώ οι διαλογιστές βρίσκονται σε άλλο δωμάτιο. Έτσι, εκείνος τους βλέπει μέσω της οθόνης του και εκείνοι τον βλέπουν στη δική τους οθόνη.

Ερώτηση: Μάθατε στη Μιανμάρ κάτι περισσότερο από αυτά που ξέρατε στη Σρι Λάνκα; Βρήκατε όντως κάτι διαφορετικό;

Απάντηση: Ήταν διαφορετικό, γιατί, όπως σας είπα, ο δάσκαλος Πα-Άουκ είναι πολύ έμπειρος, εξαιρετικά αναλυτικός, απαιτητικός και διαθέτει τεράστια γνώση. Εγώ, τουλάχιστον, δεν έχω συναντήσει άλλους δασκάλους με τόση βαθιά γνώση. Ο

τρόπος που διδάσκει είναι πολύ πιο διεξοδικός. Το γεγονός ότι ήμουν μεταφραστής για τους Σινχαλέζους μοναχούς ήταν, από τη μια πλευρά, μειονέκτημα για μένα, αλλά από την άλλη, ήταν και πλεονέκτημα, γιατί έτσι μπόρεσα να μάθω περισσότερα από ό,τι οι άλλοι.

Ήταν μειονέκτημα γιατί δεν μπόρεσα να έχω την ησυχία που ήθελα για τον δικό μου διαλογισμό. Οι Σινχαλέζοι μοναχοί συχνά ερχόντουσαν και μου έκαναν ερωτήσεις, μου χτυπούσαν την πόρτα και έπρεπε να εξηγώ. Έτσι, δεν υπήρχε η ησυχία που αναζητούσα. Παρ' όλα αυτά, με αυτόν τον δάσκαλο έμαθα πολλά, ιδιαίτερα για τον τρόπο του διαλογισμού και την αποφασιστικότητα που χρειάζεται. Για πολύ προχωρημένους μαθητές, ο Πα-Άουκ είναι ο καλύτερος· δεν υπάρχει άλλος σαν αυτόν.

Ερώτηση: Αλλά όχι για αρχάριους;

Απάντηση: Εντάξει, και για τους αρχάριους δίνει καλές οδηγίες, αλλά αν κάποιος θέλει να προχωρήσει σε μεγάλο βάθος, είναι ο καλύτερος.

Ερώτηση: Με βάση την εμπειρία σας, στον ευρύτερο χώρο του Βουδισμού Τεραβάδα, το κέντρο του Πα-Άουκ στη Μιανμάρ είναι το καλύτερο; Γενικότερα, πώς θα συγκρίνατε τις τρεις βασικές παραδόσεις της Τεραβάδα σε Σρι Λάνκα, Μιανμάρ και Ταϊλάνδη;

Απάντηση: Σχετικά με το περιβάλλον, αισθάνομαι πιο άνετα στη Σρι Λάνκα. Το κλίμα είναι πιο ήπιο, χωρίς απότομες αλλαγές θερμοκρασίας, και η χώρα είναι πολύ πιο πράσινη. Στη Μιανμάρ, οι εποχές αλλάζουν εύκολα, ειδικά στα βόρεια, όπου οι θερμοκρασίες μεταβάλλονται απότομα, με αποτέλεσμα κάποιος να αρρωστήσει πιο εύκολα. Επιπλέον, η βλάστηση δεν έχει την ίδια πυκνή πρασινάδα όπως στη Σρι Λάνκα.

Όσον αφορά την ποιότητα του διαλογισμού, η μέθοδος του Πα-Άουκ είναι πολύ δυναμική. Ωστόσο, στο κέντρο διαλογισμού του στη Μιανμάρ υπάρχει μεγάλος συνωστισμός, γεγονός που καθιστά δύσκολο να βρει κάποιος ησυχία. Μέσα στην αίθουσα διαλογισμού μπορεί να υπάρχουν έως και 500 άτομα που διαλογίζονται.

Ερώτηση: Τόσα πολλά;

Απάντηση: Ναι, η αίθουσα είναι πολύ μεγάλη και η ησυχία συχνά λείπει, καθώς κάποιος μπορεί να βήξει, να φταρνιστεί ή να κινηθεί, και κάθε τόσο ακούγεται κάποιος θόρυβος. Ένα άλλο ζήτημα με την αίθουσα είναι η οροφή από λαμαρίνα, πάνω στην οποία συχνά κάθονται πουλιά, όπως κάργιες, κάνοντας θόρυβο με τον ήχο του τουκ-τουκ-τουκ. Επιπλέον, στο μοναστήρι υπάρχουν πολλά πετεινάκια και κότες.

Μπορεί να φαίνεται παράξενο, αλλά στη Βιρμανία υπάρχει μια παράδοση σύμφωνα με την οποία, αν κάποιος θέλει να κάνει μια καλή πράξη, απελευθερώνει ένα ζώο από τη σφαγή. Έτσι, πολλοί αγοράζουν κότες και κόκορες από τα σφαγεία και τα αφιερώνουν στο μοναστήρι. Τα ζώα αυτά περιφέρονται αδέσποτα, και οι μοναχοί τα ταΐζουν από συμπόνια. Ως αποτέλεσμα, τα ζώα έχουν πολλαπλασιαστεί και συχνά ακούγεται ο ήχος από τα κακαρίσματα και τις φωνές τους, που δεν σταματούν. Είναι σαν να βρίσκεσαι σε χωριό.

Έρχονται επίσης σκυλιά για τροφή και κάπου-κάπου ακούγονται γαυγίσματα. Υπάρχει, ωστόσο, η επιλογή για απομονωμένα και ήσυχα μέρη. Ο Πα-Άουκ επιτρέπει σε όποιον θέλει να διαλογιστεί σε έναν απομονωμένο οικίσκο, μακριά από την αίθουσα διαλογισμού.

Ερώτηση: Από ποιά άλλη χώρα έχετε βουδιστική εμπειρία;

Απάντηση: Έχω πάει αρκετές φορές στην Ινδονησία και στη Σιγκαπούρη, κυρίως για να παραδώσω μαθήματα σε μοναστήρια και κέντρα διαλογισμού. Είχαν κανονίσει να μετακινούμαι με τοπικά αεροπλάνα από μέρος σε μέρος για να δίνω ομιλίες. Μερικές φορές έχω μείνει έναν μήνα ή λίγο παραπάνω. Στη Σιγκαπούρη, έχω παραμείνει έως και δύο μήνες. Έχω επίσης ταξιδέψει τρεις φορές στην Μαλαισία και μια φορά στην Ταϊβάνη για μαθήματα ή άλλες βουδιστικές δραστηριότητες.

Στην Ινδία έχω επιστρέψει άλλες τρεις φορές, αλλά μόνο για να επισκεφτώ βουδιστικά ιερά μέρη. Έχω επισκεφθεί επίσης στην Ταϊλάνδη τέσσερις φορές, αλλά μόνο για να ανανεώσω το διαβατήριό μου. Έτσι, έμεινα μερικές φορές σε ταϊλανδέζικα μοναστήρια και είδα πώς ζουν οι Ταϊλανδοί μοναχοί. Φυσικά, έχω ακούσει για άλλους ξένους μοναχούς που ζουν στην Ταϊλάνδη.

Ερώτηση: Έχουν δασόβια βουδιστική μοναστική παράδοση και στην Ταϊλάνδη, όπου μάλιστα κάποια μοναστήρια ειδικεύονται σε ξένους. Ιδίως η παράδοση του δασκάλου Άτζαν Τσαχ τραβάει πολλούς ξένους.

Απάντηση: Ναι, υπάρχει κυρίως το μοναστήρι Νάνατσατ, όπου βρισκόταν ο (Αμερικανός) Άτζαν Σουμέντο και άλλοι.

Ερώτηση: Τους έχετε γνωρίσει;

Απάντηση: Όχι, έχω δει μόνο φωτογραφίες τους κι έχω ακούσει ομιλίες τους, έχω διαβάσει και κάποια βιβλία τους.

Ερώτηση: Διάβασα ότι κάποιοι μοναχοί στο μοναστήρι σας Να-Ουγιάννα ακολουθούν την πιο αυστηρή παράδοση “ντουτάνγκα”. Τι είναι αυτό;

Απάντηση: Όταν κάποιος αναλαμβάνει ορισμένους πιο αυστηρούς κανόνες, όπως να πηγαίνει μόνο στο χωριό για επαιτεία,

αυτός ακολουθεί μια πρακτική που ονομάζεται “ντουτάνγκα” (*dhutaṅga*). Οι μοναχοί που ασκούν αυτήν την πρακτική δεν πηγαίνουν σε εστιατόρια όπου τα φαγητά είναι ήδη έτοιμα και προσεκτικά μαγειρεμένα. Στο χωριό, οι άνθρωποι είναι συχνά απροετοίμαστοι και προσφέρουν ό,τι έχουν διαθέσιμο στον μοναχό. Με αυτόν τον τρόπο, ένας μοναχός αποτινάσσει (*dhunāti*) την επιθυμία για συγκεκριμένα φαγητά. Μέσω διάφορων “ντουτάνγκα”, από-τινάσσει επίσης τα πάθη του για πολυτελή ρουχισμό, στέγη, άνεση, φάρμακα κ.λπ.

Αυτή είναι μια παλιά παράδοση. Ο ίδιος ο Βούδας τηρούσε αυτούς τους κανόνες από συνήθεια· έτρωγε μία φορά την ημέρα και πάντα πήγαινε για επαιτεία στο χωριό, χωρίς να περιμένει να του φέρουν το φαγητό. Πολλοί από τους κορυφαίους και μεγάλους μαθητές του ασκούσαν επίσης “ντουτάνγκα”. Ο Σαριπούτα ακολουθούσε 13 τέτοιους κανόνες. Ένας από αυτούς είναι είναι η αποχή από την ξάπλα· αντί να ξαπλώνει, κάθονταν σταυροπόδι και κοιμούνταν, αποφεύγοντας την άνεση της ξάπλας, το ροχαλητό και την αδράνεια.

Αυτές οι ασκήσεις, που αναφέρονται στον Κανόνα Πάλι, βοηθούν κάποιους να γίνουν πιο ενεργητικοί, αποκόπτοντας πολλές συνήθειες της λαϊκής ζωής, όπως η ανάγκη για άνεση ή η επιθυμία για πολυτέλειες. Μπορούμε να πούμε ότι πρόκειται για μια πιο λιτή, σπαρτιάτικη ζωή, που προάγει την αυτοπειθαρχία και την απλότητα.

Ερώτηση: Αν εσείς ο ίδιος χρειαστείτε κάποια συμβουλή, κάποια γνώμη, κάποια καθοδήγηση, έχετε κάποιον δάσκαλο στον οποίο θα απευθυνθείτε; Υπάρχει κάποιος πρεσβύτερος από εσάς, που πάτε σε αυτόν αν θελήσετε να πείτε κάτι ή να ρωτήσετε;

Απάντηση: Προς το παρόν, όχι. Όσο καιρό βρισκόμουν στο Να Ουγιάννα από το 2011, ποτέ δεν ζήτησα βοήθεια για κάποια γνώση ή οτιδήποτε άλλο. Είχα τόση πείρα και καλούς δασκά-

λους στο παρελθόν, που οι άλλοι δεν είχαν. Έτσι, ήταν εκείνοι που έρχονταν και ζητούσαν κάτι από μένα.

Ερώτηση: Έχετε κάποιους μαθητές στη Σρι Λάνκα; Είναι κάποιιοι άνθρωποι που σας θεωρούν δάσκαλο τους και τους έχετε λείψει, που έχετε έρθει τόσο καιρό στην Ελλάδα;

Απάντηση: Ναι, υπάρχουν μαθητές που συχνά μου στέλνουν email και μου κάνουν ερωτήσεις. Φυσικά, προσπαθώ να ελαττώσω την επαφή μαζί τους, γιατί θέλω να ασχοληθώ με άλλες εργασίες. Όποτε μπορώ να βοηθήσω, κάθομαι και γράφω μια απάντηση.

Ερώτηση: Εκτός από διδασκαλία, αναλάβετε κάποιους ρόλους ή ευθύνες στη βουδιστική ιεραρχία στη Σρι Λάνκα;

Απάντηση: Μου ανατέθηκαν τέτοιες ευθύνες, ιδιαίτερα στην Εκτελεστική Επιτροπή των δασόβιων μοναχών, η οποία λαμβάνει αποφάσεις για πολλά σημαντικά θέματα, όπως χειροτονίες και διοικητικές υποθέσεις. Είμαι μέλος της Επιτροπής που βρίσκεται στην έδρα των δασόβιων μοναχών.

Ερώτηση: Να ρωτήσω κάτι άλλο. Οι Σινχαλέζοι πώς αντιδρούν στη θέα των ξένων βουδιστών μοναχών; Τους ξεχωρίζουν καθόλου από τους ντόπιους; Υπάρχει κάποια διαφορετική αντιμετώπιση, είτε πιο θετική είτε πιο αρνητική, κάποια διάκριση;

Απάντηση: Είναι συνήθως θέμα συμπεριφοράς, είτε πρόκειται για Σινχαλέζο μοναχό είτε για ξένο. Το πρώτο, αυτό που χτυπάει στο μάτι, είναι αν είναι εγκρατής, πράος κ.λπ. Τότε αισθάνονται

πιο άνετα να μιλήσουν μαζί του. Σε γενικές γραμμές, οι Σινχαλέζοι νιώθουν υπερηφάνεια επειδή κάποιος από μια ξένη χώρα ενδιαφέρθηκε να γίνει Βουδιστής στη δική τους χώρα. Νιώθουν μεγάλη υπερηφάνεια, το εκτιμούν πολύ. Αλλά αν δουν ότι ο χαρακτήρας αυτού του μοναχού είναι λίγο ανάποδος, παίρνουν τα μέτρα τους και αποστασιοποιούνται. Ένας πρεσβύτερος μοναχός που ήταν και δάσκαλος διαλογισμού, ο οποίος μου είχε μιλήσει πριν χρόνια στο μοναστήρι Νίσσαρانا, μου είχε πει ότι ‘η διαφορά εσένα από τους άλλους ξένους μοναχούς, είναι ότι όλοι οι άλλοι έχουν έπαρση, κάτι που εσύ δεν το έχεις, εσύ είσαι περισσότερο Ασιάτης’. Γι’ αυτό, όπως μου είπε, αισθανόταν πολύ άνετα να έρθει να μου μιλήσει. Όταν οι ντόπιοι Σινχαλέζοι βλέπουν ξένους να είναι κάπως ψηλομύτες, να έχουν ένα ύφος, δεν τους αρέσει.

Ερώτηση: Πόσοι ξένοι Βουδιστές μοναχοί υπολογίζετε ότι υπάρχουν συνολικά σε μοναστήρια στη Σρι Λάνκα;

Απάντηση: Μπορεί να είναι γύρω στους 100, ίσως και λίγο παραπάνω.

Ερώτηση: Στο μοναστήρι σας, το Να Ουγιάνα, πόσοι ξένοι μοναχοί ζουν;

Απάντηση: Γύρω στους 50. Ίσως λόγω κορονοϊού να ελαττώθηκε ο αριθμός τους, δεν ξέρω, γιατί δεν ήμουν εκεί. Αλλά δεν πέφτει κάτω από 25.

Ερώτηση: Έλληνα έχετε ξανασυναντήσει στη Σρι Λάνκα; Έχετε βρει περίπτωση παρόμοια με τη δική σας;

Απάντηση: Η πρώτη φορά που άκουσα ότι κάποιος Έλληνας ήρθε στη Σρι Λάνκα, στο Νίσσαρانا, ήταν μερικά χρόνια αφό-

του είχα πάρει τη χειροτονία. Μου είπαν ότι ήρθε ένας Έλληνας και ρώτησε αν σερβίρουν στο μοναστήρι κρέας. Και όταν του είπαν ότι δεν σερβίρουν, σηκώθηκε κι έφυγε!

- Τυπικός Έλληνας!

Το έλεγε ανοιχτά ότι ήταν Χριστιανός. Δεν ήταν μοναχός, αλλά λαϊκός. Ο δεύτερος Έλληνας, ο Κώστας, ήταν λίγο πιο προσγειωμένος. Ήρθε, με αντάμωσε και έγινε μοναχός. Είναι ο μόνος Έλληνας που είδα να γίνεται Βουδιστής μοναχός. Έζησε μαζί μου ως μοναχός. Πρώτα είχε πάει στην Ταϊλάνδη και ζούσε κοντά στον δάσκαλο Μάχα Μπούα. Έπειτα ήρθε για μένα στη Σρι Λάνκα, όταν έμαθε ότι ζούσα εκεί. Μου είπε την ιστορία του, το πώς οδηγήθηκε στον Βουδισμό. Αν θυμάμαι καλά, έζησε 18 χρόνια στην Αμερική, όπου είχε πάει λόγω του θείου του που βρισκόταν εκεί. Ο ίδιος δούλευε σαν μηχανικός στη NASA, αλλά βαρέθηκε τη ζωή εκεί. Ήρθε στην Ελλάδα να σπουδάσει πλατωνική φιλοσοφία και γράφτηκε σε μια σχολή. Από την πλατωνική άρχισε μετά να ενδιαφέρεται για την ινδική φιλοσοφία και τελικά πήγε στην Ινδία στο κέντρο του Ταγκόρ, του μεγάλου ποιητή και φιλόσοφου, ο οποίος έχει κάνει τη δική του ακαδημία, που λέγεται το “Σπίτι της Ειρήνης” (Shantiniketan). Έμεινε εκεί, έμαθε ό,τι έμαθε, μετά άκουσε για τον Βουδισμό, ενδιαφέρθηκε και πήγε στην Ταϊλάνδη, όπου τελικά κατέληξε στο μοναστήρι του Μάχα Μπούα για διαλογισμό. Έτυχε τότε να πάει εκεί ένας Ινδός μοναχός και του είπε για μένα. Αυτός ο Ινδός μοναχός ήταν μαθητής μου, τον δίδασκα μαζί με άλλους Ινδούς Βουδιστές μοναχούς. Του είπε έτσι του Κώστα ότι υπάρχει ένας Έλληνας μοναχός στη Σρι Λάνκα. Ο Κώστας ενδιαφέρθηκε, μου έστειλε γράμμα ότι ήθελε να έρθει να με δει, λέγοντας μου ότι έχει πρόβλημα με τη βίζα και ότι κάθε ένα μήνα πρέπει να φεύγει από την Ταϊλάνδη και να επιστρέφει για να παίρνει νέα βίζα. Του είπα να με επισκεφτεί στη Σρι Λάνκα, ήρθε και έμεινε στο Να Ουγιάνα μερικούς μήνες.

Εκείνο τον καιρό, το 2003, εγώ ετοιμαζόμουν, μαζί με άλλους Σινχαλέζους μοναχούς, να φύγουμε για τη Μιανμάρ, τη Βιρμανία, για πολύ καιρό, επειδή θα πηγαίναμε στο κέντρο διαλογισμού του Πα-Άουκ. Θα μέναμε εκεί πιθανόν για χρόνια. Του είπα του Κώστα έτσι κι έτσι, ότι φεύγουμε, και είπε τότε θα ερχόταν κι εκείνος για να μην μείνει μόνος. Είχε ήδη εισιτήριο για την Ινδία, το οποίο χρησιμοποίησε για να έρθει στο Πα-Άουκ, όπου έγινε μοναχός. Στη Μιανμάρ υπάρχει παράδοση να κάνουν προσωρινές χειροτονίες, έγινε έτσι σαμανέρα, δόκιμος μοναχός. Έζησε και διαλογιζόταν εκεί επί οκτώ μήνες. Αλλά το θέμα με τον Κώστα ήταν, όπως θυμάμαι, πως είχε πρόβλημα με την οικογένεια του για οικονομικά προβλήματα. Γι' αυτό, μετά από οκτώ μήνες έπρεπε να αφήσει τον χιτώνα και να γυρίσει πίσω στην Ελλάδα για να ξεκαθαρίσει μερικές υποθέσεις. Από εκείνο τον καιρό δεν τον ξαναείδα. Έμαθα από άλλους ότι ξαναγύρισε στη Βιρμανία και πήγε στο Πανεπιστήμιο Τεραβάδα. Μετά δεν ξέρω τι έγινε. Όταν ήμουν στη Γερμανία το 2010, για να επισκεφτώ τους γονείς μου, πήρα email από τον Κώστα, που μου έγραφε "η Ανατολή ακόμη με τραβάει". Από ό,τι διάβασα πάντως, αποκλείεται να ήταν πια μοναχός.

Ερώτηση: Άρα, χωρίς κάποια διάθεση κολακείας, η δική σας περίπτωση φαίνεται να είναι μοναδική. Υπάρχει άλλος Έλληνας που να είναι Βουδιστής μοναχός εδώ και δεκαετίες;

Απάντηση: Εγώ τουλάχιστον δεν έχω βρει άλλον Έλληνα μοναχό. Η πρώτη φορά που άκουσα για κάποιον ελληνικής καταγωγής στην Τεραβάδα, όχι καθαρά Έλληνα, ήταν για κάποιον που γεννήθηκε στην Αυστραλία και έγινε Βουδιστής μοναχός εκεί. Το 2016, όταν πήγα στην ελληνική πρεσβεία στην Ταϊλάνδη για να ανανεώσω το διαβατήριό μου, ένας υπάλληλος στην πρεσβεία μου είπε ότι «εσύ είσαι ο μοναδικός Έλληνας μοναχός». Χρησιμοποίησε τη λέξη «μοναδικός». Είχα επίσης

ρωτήσει στο υπουργείο Θρησκευτικών Υποθέσεων στη Σρι Λάνκα, όπου καταγράφονται τα στοιχεία όλων των μοναχών στη χώρα, αλλά δεν γνώριζαν κάποιον άλλον Έλληνα.

Ερώτηση: Ούτε στο παρελθόν υπήρχε κάποιος Έλληνας μοναχός; Αποκλείεται να υπήρχε Έλληνας πριν από εσάς;

Απάντηση: Δεν υπήρχε. Δεν έχω βρει πουθενά. Στη Βιρμανία το ίδιο, δεν υπάρχει πουθενά Έλληνας που να έγινε μοναχός. Ούτε στην Ταϊλάνδη. Έμαθα πάντως το 2019, όταν είχα έρθει στην Ελλάδα, ότι πριν δύο χρόνια κάποιος Έλληνας είχε γίνει μοναχός στην Ταϊλάνδη, στην παράδοση του Άτζαν Τσαχ. Όταν είχα πάει στην Ινδονησία στο τέλος του 2019, για να παραδώσω μαθήματα, μου είχε τηλεφωνήσει ένας γνωστός μου Σινχαλέζος μοναχός, ο οποίος είχε πάει στην Ταϊλάνδη και είχε ανταμώσει αυτόν τον Έλληνα. Του είχε μιλήσει για μένα και του πρότεινε, αν θέλει, να επικοινωνήσει μαζί μου. Η απάντηση του ήταν ότι προς το παρόν ήταν νεόφυτος και έπρεπε να μάθει μερικά πράγματα εκεί και αργότερα θα ήθελε να έρθει στη Σρι Λάνκα. Τελικά δεν μιλήσαμε. Υπάρχει και η περίπτωση του Στέφανου που έγινε δόκιμος μοναχός (σαμανέρα) στην Ινδονησία, δεν ξέρω την ημερομηνία, πιθανώς το έτος 2017. Έζησε δύο χρόνια σε μοναστήρι, σε κέντρο διαλογισμού, αλλά τελικά έβγαλε τους χιτώνες, επειδή κάποιος συγγενής του αρρώστησε και έπρεπε να έρθει στην Ελλάδα για να τον φροντίσει. Αναγκάστηκε έτσι να παρατήσει τη μοναστική ζωή.

Ερώτηση: Έχετε ακούσει αν σε άλλες βουδιστικές παραδόσεις, όπως στο Ζεν ή στον θιβετανικό Βουδισμό, υπάρχουν Έλληνες που εδώ και χρόνια να είναι μοναχοί;

Απάντηση: Δεν ξέρω, δεν είμαι σίγουρος. Υπάρχει ένας Έλληνας που έχει ανοίξει ένα κέντρο θιβετανικού Βουδισμού στην

Αθήνα, τον “Μένανδρο”, ο οποίος κάποτε εμφανίζεται με θιβετιανό ρουχισμό και κάποτε ως λαϊκός. Δεν ξέρω αν είναι μοναχός ή λαϊκός, αν απλώς βάζει ιεροτελεστική στολή για μια τελετή και μετά την ξαναβγάζει.

Ερώτηση: Μετά την περιήγηση στην Ασία, ας έρθουμε στη χώρα μας. Πότε φτάσατε στην Ελλάδα και με ποιές προσδοκίες; Είχατε θέσει κάποιο στόχο και πόσο ικανοποιημένος είστε από αυτά που έχετε δει έως τώρα; Περιμένατε κάτι περισσότερο;

Απάντηση: Ήρθα τον Απρίλιο του 2019. Ειλικρινά δεν ήξερα τι θα βρω στην Ελλάδα και έτσι δεν είχα κάποιο στόχο. Ο κ. Μιχαήλ Ξυνός μου είπε απλώς ότι υπάρχει ένα Κέντρο και φυσικά ότι είναι καλό να μάθουν οι Έλληνες περισσότερα πράγματα για τον Βουδισμό. Περισσότερες πληροφορίες μου έδωσε ο Μπάντε Ράτανα που ζούσε ήδη εδώ και επέμεινε να έρθω επειδή δεν υπάρχει κανένας Έλληνας να διδάξει για τον Βουδισμό Τεραβάδα. Φυσικά εγώ είχα μεγάλο δισταγμό γιατί δεν είχα ακούσει ότι κάτι ‘τρέχει’ στην Ελλάδα σχετικά με τον Βουδισμό, ότι υπάρχει κάποιο ενδιαφέρον, δεν είχα ακούσει ποτέ τίποτε τέτοιο. Ένας Τσεχοσλοβάκος μοναχός που είχα κάποτε ανταμώσει, μου είχε πει ότι υπήρχαν κάποιοι Έλληνες που έχουν μια βουδιστική εταιρεία στην Ελλάδα και έχουν μάλιστα συντάξει και ένα λεξικό. Έψαξα αλλά δεν έμαθα ποια είναι αυτή η εταιρεία. Αργότερα βρήκα μόνο ένα λεξικό που μεταφράζει τα σανσκριτικά στα αγγλικά και μετά στα ελληνικά.

Ερώτηση: Τελικά μετά την εμπειρία παραμονής αρκετών ετών στην Ελλάδα, πώς σας φαίνεται; Βρήκατε να υπάρχει κάποιο ενδιαφέρον για τον Βουδισμό;

Απάντηση: Οποσδήποτε είδα ότι υπάρχει ενδιαφέρον, ιδίως για τα θέματα που προσπάθησα να προωθήσω σχετικά με τον

διαλογισμό, πώς να συγκεντρωνόμαστε μέσα μας. Γιατί ποιός δεν θέλει να έχει αυτή τη γνώση; Οι Έλληνες από παλιά μιλούσαν για το ‘γνώθι σαυτόν’, αλλά δεν υπήρχε κάποιος να εξηγήσει πώς, να δείξει μια μέθοδο για να γνωρίσουμε τον εαυτό μας. Είναι κάτι που σχετίζεται με τον Σωκράτη, αλλά και με το “πάντα ρει” του Ηρακλείτου. Προσπάθησα να αναδείξω μια οικειότητα, ότι ο Βουδισμός δεν είναι κάτι ξέχωρο, ότι υπήρχαν και οι Έλληνες φιλόσοφοι που ασχολήθηκαν με τέτοια θέματα. Προσπάθησα να δείξω στους ανθρώπους να έχουν ενδιαφέρον να αναλύσουν τον εαυτό τους στην καθημερινότητα τους, αυτό που αισθάνονται μέσα τους, τα συναισθήματά τους, πώς μπορούν να τα ξεπεράσουν, πώς μπορούν να συγκεντρώσουν τον νου τους, να τον ελέγξουν κατά κάποιο τρόπο. Υπήρξε ενδιαφέρον και στο Κέντρο άρχισε να έρχεται κόσμος ξανά και ξανά, καμιά φορά η αίθουσα ήταν γεμάτη, δεν υπήρχε χώρος για να έλθουν άλλοι, μερικοί κάθονταν κι έξω. Κάναμε μαθήματα τρεις φορές την εβδομάδα, τα οποία ηχογραφήσαμε με τη βοήθεια ενός επαγγελματία τεχνικού και τα ‘ανεβάζαμε’ στο Facebook.

Ερώτηση: Στην αρχή μήπως υπήρχε περισσότερο ενδιαφέρον και μετά αυτό μειώθηκε;

Απάντηση: Όχι, δεν υποχώρησε, μάλιστα αυξήθηκε ιδιαίτερα με το Zoom, όταν άρχισαν εκεί τα μαθήματα, οπότε ήλθε πολύ περισσότερος κόσμος. Υπήρχε μια εποχή που η συμμετοχή ήταν πάνω από 8.000 άτομα. Μετά είχαμε ανοικτεί και στην Ευρώπη, στην Ασία... Σήμερα πια έχουν μάλλον ελαττωθεί οι συμμετέχοντες, επειδή σταματήσαμε τα μαθήματα του Σαββάτου και της Πέμπτης όπου ερχόταν πολύς κόσμος. Από την άλλη, μερικοί επωφελήθηκαν, όπως όταν κανείς πάει στον γιατρό, παίρνει το φάρμακο του και δεν χρειάζεται να ξαναπάει, μετά μένει σπίτι. Μερικοί μπόρεσαν να έχουν πια μια τεχνική κι έτσι δεν χρειάζονταν να έλθουν ξανά και ξανά, αφού ήσαν ικανοί να συνεχίσουν μόνοι τους.

Ερώτηση: Αισθάνεστε ότι υπάρχει μέλλον για τον Βουδισμό στη χώρα μας ή παραμένει κάτι περιθωριακό και πολύ περιορισμένου ενδιαφέροντος;

Απάντηση: Εξαρτάται από το πόσο εμείς μπορούμε να το προωθήσουμε. Αν δεν το προωθήσουμε, φυσικά ο κόσμος απογοητεύεται. Πολύς κόσμος ενδιαφέρεται π.χ. να κάνει retreats, δηλαδή αποσύρσεις για διαλογισμό, αλλά μέχρι στιγμής αυτό δεν έχει γίνει εφικτό και έτσι υπάρχει κάποια απογοήτευση. Αν τελικά ανοίξουμε ένα Κέντρο στο Καπανδρίτι και ανακοινώσουμε ότι γίνονται retreats εκεί, ο κόσμος θα έρχεται, θα έχει πιο κοινή επαφή. Εμείς πρέπει να δραστηριοποιηθούμε.

Ερώτηση: Ζώντας στην Αθήνα όλο αυτό τον καιρό, όταν περπατάτε στον δρόμο με τον χιτώνα σας, σας κοιτούν περίεργα; Υπάρχουν κάποιες αντιδράσεις, όταν κάποιος σαν βλέπει;

Απάντηση: Συνήθιζα να πηγαίνω βόλτες σε κοντινά βουνά, όπου συναντούσα άλλους περιπατητές. Μερικοί με ρωτούσαν αν ανήκω σε κάποια θρησκεία και, όταν απαντούσα “Βουδιστής”, μου έλεγαν: «Α, ήσυχοι άνθρωποι». Κάποιοι με ρωτούσαν πώς έγινα μοναχός. Πάντως, δεν παρατήρησα αρνητικές αντιδράσεις· συχνά μου έλεγαν πρώτοι καλημέρα.

Ερώτηση: Έχετε ετοιμάσει κάποια βιβλία στα ελληνικά;

Απάντηση: Έχω μεταφράσει από τα αγγλικά το βουδιστικό κλασικό βιβλίο *What the Buddha Taught* («Αυτά που ο Βούδας Δίδαξε»), το οποίο στην αγγλική του έκδοση κυκλοφορεί ως μπεστ-σέλερ. Στα ελληνικά εκδόθηκε από το Κέντρο Τεραβάδα και διατίθεται σε ελληνικά βιβλιοπωλεία.

Αυτήν την περίοδο συγγράφω ένα βιβλίο για τον διαλογισμό και ένα ακόμη για τον ιστορικό Βούδα και τη διδασκαλία του (σ.σ. έχουν ήδη εκδοθεί από το Κέντρο Τεραβάδα), όπου έχω ενσωματώσει και τη σημαντική διδασκαλία για την Εξαρτώμενη Γένεση. Και για τα δύο έχω αφιερώσει πολύ χρόνο, τόσο λόγω της λεπτότητας του θέματος όσο και επειδή περιλαμβάνουν πολλές εικόνες, τις οποίες έχω σχεδιάσει για διευκόλυνση του αναγνώστη.

Επιπλέον, τα μαθήματα που έχω συγγράψει και παραδώσει σχετικά με τη βουδιστική φιλοσοφία και ψυχολογία—με θέμα την «Ανάλυση και Σύνθεση του Νου και της Ύλης»—καθώς και τα μαθήματα για τον διορατικό διαλογισμό (*vipassanā*), έχουν απομαγνητοφωνηθεί από δύο μαθητές μου και τα έχω ανεβάσει σε μορφή βιβλίου στον ιστότοπό μας, theravada.gr. Όλα μαζί συγκροτούν τρεις τόμους.

Παράλληλα, όταν περπατάω μεταφράζω το Νταμαπάντα (σ.σ. έχει επίσης ήδη εκδοθεί από το Κέντρο Τεραβάδα). Ανοίγω το λάπτοπ μπροστά μου και μεταφράζω στίχο-στίχο.

Ερώτηση: Και πώς γίνεται αυτό, αφού είστε όρθιος; Το λάπτοπ το κρατάτε στα χέρια σας;

Απάντηση: Έχω βρει ένα κόλπο: τοποθετώ το λάπτοπ πάνω σε έναν δίσκο που κρέμεται από τους ώμους μου με κορδόνια, σαν τιράντες.

Ερώτηση: Και πάτε πέρα-δώθε κουβαλώνοντας ένα λάπτοπ πάνω σε ένα κρεμαστό δίσκο; Αυτό πραγματικά δεν το έχω ξανακούσει!

Απάντηση: Ναι, αυτό κάνω! Χρειάζεται να περπατήσω καμιά ώρα ώστε να ξεπιαστώ, και για να μην χάνω χρόνο, μεταφράζω τη Νταμαπάντα με αυτόν τον τρόπο.

Ερώτηση: Άρα ένα μεγάλο μέρος του χρόνου σας στην Αθήνα, πέρα από τη διδασκαλία, τον περνάτε ασχολούμενος με τα βιβλία.

Απάντηση: Ναι, καμία φορά μέχρι τις 4 η ώρα το πρωί. Εδώ άρχισα να το κάνω αυτό, να κοιμάμαι τόσο αργά και να ξυπνάω επίσης πιο αργά, μεταξύ 8 έως 10 το πρωί. Υπήρχε πολλή φασαρία στο Πολιτιστικό Κέντρο της Σρι Λάνκα στην Αγία Παρασκευή, όπου μένω συχνά. Ερχόντουσαν κόσμος και παιδιά, καθώς λειτουργεί και σχολείο για τους Σινχαλέζους, οπότε δεν μπορούσα να συγκεντρωθώ για τα βιβλία ή να συλλέξω στοιχεία και να γράψω τις παρουσιάσεις μου. Άρχισα λοιπόν να εργάζομαι το βράδυ, όταν υπάρχει ησυχία.

Ερώτηση: Τηλεόραση βλέπετε καθόλου;

Απάντηση: Όχι, δεν έχω πρόσβαση σε τηλεόραση. Η τελευταία φορά που είδα μια ή δυο φορές τηλεόραση στη Σρι Λάνκα ήταν πριν από πάρα πολλά χρόνια.

Ερώτηση: Από το Ίντερνετ ενημερώνεστε, π.χ. μέσω λάπτοπ ή τάμπλετ;

Απάντηση: Βεβαίως, στο λάπτοπ έρχονται αυτόματα ειδήσεις, γεγονότα που γίνονται στον κόσμο.

Ερώτηση: Έχετε μόνο ελληνικό διαβατήριο;

Απάντηση: Ναι, ελληνικό.

Ερώτηση: Με αφορμή και τις εγχώριες εκλογές, σας ενδιαφέρει ή σας αφήνει αδιάφορο η πολιτική και οικονομική κατάσταση, είτε πρόκειται για την πατρίδα σας

την Ελλάδα είτε για τη Σρι Λάνκα, είτε γενικότερα για άλλού στον κόσμο;

Απάντηση: Οι πληροφορίες που παίρνουμε από τις ειδήσεις, όπως από το BBC, είναι συνήθως για τη Μέση Ανατολή, τη Μεσόγειο, την Αμερική και φυσικά τώρα τελευταία για τη Ρωσία. Όταν ήταν ο Τραμπ στην Αμερική και έλεγε κάτι παράξενο που τραβάει την προσοχή, οι δημοσιογράφοι έγραφαν κάθε τόσο γι' αυτόν. Τώρα που ο Τραμπ εξαφανίστηκε, για τον Μπάιντεν πολύ σπανιότερα ακούγεται κάποιο νέο, γιατί δεν κάνει κάτι παράξενο, είναι η συνηθισμένη πολιτική. Έτσι έχει σταματήσει η ροή των ειδήσεων τόσο πολύ από την Αμερική, αν και φυσικά, πιο πρόσφατα, αυξήθηκε πάλι σχετικά με τη Ρωσία, γιατί η Αμερική είναι που καθοδηγεί ακόμη και την Ευρώπη στις αποφάσεις σχετικά με την Ουκρανία.

Είχα την τάση παλιά, επειδή σπούδαζα Κοινωνιολογία, να παρακολουθώ τα κοινωνικά θέματα. Τώρα φυσικά τα βλέπω με διαφορετικό μάτι, πώς η ιστορία επαναλαμβάνεται. Δηλαδή τις τάσεις που είχαν οι άνθρωποι εκείνη την εποχή, τις έχουν ακόμη και σήμερα. Η κερδοσκοπία είναι το κυριότερο κίνητρο για τους ανθρώπους για να έρθουν σε ρήξη με άλλους, οι οποίοι και αυτοί έχουν δικά τους συμφέροντα. Βασικά, παρόλο που οι άνθρωποι έχουν αναπτυχθεί τεχνολογικά σε πολύ μεγάλο βαθμό, τα πάθη τους είναι τα ίδια. Γι' αυτό οι ρήξεις δεν θα σταματήσουν. Σήμερα φυσικά υπάρχει πολύ μεγαλύτερος κίνδυνος από ό,τι υπήρχε στις παλιές εποχές, γιατί έχουμε τα πυρηνικά όπλα, τα οποία δεν σκοτώνουν λιοντάρια, τίγρεις και αρκούδες, αλλά ανθρώπους μαζικά.

Ερώτηση: Για τον πόλεμο Ρωσίας-Ουκρανίας έχετε κάποια άποψη;

Απάντηση: Και από τις δύο πλευρές έχουν γίνει λάθη. Και η Ουκρανία που επιδίωκε να ενταχθεί στο ΝΑΤΟ, ασφαλώς έκανε

λάθος· και βεβαίως η Ρωσία διέπραξε το μεγαλύτερο λάθος, εισβάλλοντας για μια δήθεν απειλή, την οποία θεωρούσε τόσο καταστροφική για την ίδια. Αυτές είναι απλώς δικαιολογίες, καθώς προφανώς υπάρχουν και άλλα συμφέροντα. Όλο αυτό ξεκίνησε ήδη από τη Γεωργία, όταν κι εκείνη ήθελε να ενταχθεί στο ΝΑΤΟ και, με τις ίδιες δικαιολογίες, η Ρωσία είχε και τότε προβεί σε πόλεμο.

Ερώτηση: Είστε πράγματι ενήμερος! Στην Ελλάδα ξέρετε πώς λέγεται ο πρωθυπουργός σήμερα;

Απάντηση: Για τον Μητσοτάκη λες;

Ερώτηση: Μπορεί να λέγατε ότι δεν ξέρω ποιός είναι, δεν με ενδιαφέρει!

Απάντηση: Φυσικά ξέρω ποιός είναι!

Ερώτηση: Ψηφίζετε στις εκλογές;

Απάντηση: Εμείς οι μοναχοί δεν ψηφίζουμε.

Ερώτηση: Απαγορεύεται ή δεν θέλετε; Δεν μπορείτε να πάτε σε ένα εκλογικό τμήμα και να ψηφίσετε; Ξέρετε αν είστε εγγεγραμμένος στους εκλογικούς καταλόγους;

Απάντηση: Λείπω τόσα χρόνια από την Ελλάδα, δεν ξέρω. Όλα αυτά τα χρόνια στο εξωτερικό δεν μου στάλθηκε κάποιο μήνυμα ότι πρέπει να έρθω στην Ελλάδα για να ρίξω την ψήφο μου. Είχα φύγει στη Γερμανία ως φοιτητής, σε ηλικία που δεν είχα ακόμη ψηφίσει ποτέ. Έτσι, δεν μου δόθηκε ποτέ η ευκαιρία να ψηφίσω.

Ερώτηση: Επί της ουσίας, πάντως, εσείς ως μοναχός δεν ενδιαφέρεστε να ψηφίσετε, ακόμη κι αν μπορούσατε.

Απάντηση: Σύμφωνα με τη μοναστική πειθαρχία, δεν επιτρέπεται σε έναν μοναχό να υπερασπίσει ένα πολιτικό κόμμα.

Ερώτηση: Έχουμε δει όμως σε βουδιστικές χώρες όπως η Μιανμάρ να συμβαίνει ακριβώς αυτό, δηλαδή οι μοναχοί να εμπλέκονται στα πολιτικά πράγματα...

Απάντηση: Όχι μόνο στη Μιανμάρ, στη Σρι Λάνκα είναι ακόμη χειρότερα. Μερικοί μοναχοί των πόλεων—όχι όλοι—έκαναν το βήμα να αναμειχθούν με τα πολιτικά. Έφτασαν μάλιστα στο σημείο να ιδρύσουν και κόμμα. Παραβαίνουν κανόνες της μοναστικής πειθαρχίας ήδη εδώ και πολλά χρόνια. Έτσι, τους ήταν εύκολο να παραβούν και τον κανόνα που απαγορεύει την ανάμειξη στην πολιτική, φτάνοντας μάλιστα στο σημείο να παροτρύνουν και σε βία. Διότι στην πολιτική συνήθως ένα κόμμα δεν μπορεί να επιβιώσει χωρίς βία και επιθετικότητα.

Για εμάς, είναι παραβάτες της μοναστικής πειθαρχίας—σε αυτόν τον τομέα και σε πολλούς άλλους· για παράδειγμα, χρησιμοποιούν χρήματα και παραβαίνουν σχεδόν όλους τους κανόνες. Για εμάς είναι απλώς λαϊκοί με χιτώνες, λαϊκοί με ράσα. Έτσι τους αποκαλούμε και αποφεύγουμε οποιαδήποτε σχέση μαζί τους. Ακόμη και αν τους συναντήσουμε στον δρόμο, ούτε «γεια σου» λέμε ούτε τίποτα· απλώς περνάμε και φεύγουμε.

Ερώτηση: Υπάρχει πια μια γενικότερη τάση οι μοναχοί παντού στον κόσμο να ενσωματώσουν την τεχνολογία στην καθημερινότητά τους, έχοντας πλέον ρεύμα, Ίντερνετ, κινητό ή ό,τι άλλο. Συμφωνείτε ότι σήμερα ο μέσος μοναχός ζει πολύ πιο άνετα από ό,τι στο παρελθόν, με περισσότερες διευκολύνσεις χάρη στην τεχνολογία;

Απάντηση: Ναι, ισχύει οπωσδήποτε. Εμείς επί χρόνια δεν είχαμε ηλεκτρισμό στα μοναστήρια στη Σρι Λάνκα. Όταν καθό-

μασταν να μελετήσουμε το βράδυ ένα βιβλίο ή να κάνουμε μια εργασία, χρησιμοποιούσαμε λάμπα κηροζίνης. Έπρεπε κάποιος να καθαρίσει το γυαλί της, να την ανάψει με το σπέρτο κλπ., για να έχει μπροστά του ένα κιτρινωπό φως. Μερικοί δεν είχαν καν αυτή την πολυτέλεια, είχαν κερί. Τώρα πια στα σπιτάκια μας υπάρχει ηλεκτρισμός και εξαρτάται από το μοναστήρι πώς αυτός χρησιμοποιείται. Στην έδρα των δασόβιων μοναχών υπάρχουν ακόμη περισσότερες ευκολίες. Μέσα στο σπιτάκι του μπορεί κάποιος πια π.χ. να έχει ένα ηλεκτρικό ρολόι ή ένα ψηφιακό με μπαταρία, ενώ μερικοί μοναχοί έχουν σύγχρονο κασετόφωνο για να απομαγνητοφωνούν ομιλίες. Κινητά τηλέφωνα πάντως χρησιμοποιούν συνήθως μόνο όσοι μοναχοί έχουν διοικητικές θέσεις, για να συνεννοηθούν μεταξύ τους, για παράδειγμα όταν κόβεται το ρεύμα.

Ερώτηση: Εσείς που όλα αυτά τα χρόνια στην Αθήνα έχετε συνηθίσει το Ίντερνετ στην καθημερινότητα σας, θα σας λείψει όταν γυρίσετε στο μοναστήρι σας στη Σρι Λάνκα;

Απάντηση: Καθόλου, καθόλου. Επειδή βρίσκομαι εδώ και πρέπει να τελειώσω τα βιβλία, ασχολούμαι με το λάπτοπ. Όταν έγραψα τα δύο πρώτα μου βιβλία, έπρεπε να τα γράψω με στυλό. Το χέρι μου ειλικρινά είχε βγάλει κάλους από το γράψιμο. Αν γινόταν κάποιο λάθος, έπρεπε να τα ξαναγράψω. Ήταν πολύ κουραστικό, αλλά επειδή εκείνη την εποχή δεν ξέραμε άλλο τρόπο, δεν φαινόταν κουραστική δουλειά στον νου μας. Σήμερα όμως, όταν το δούμε με τις ευκολίες που έχουμε πια, καταλαβαίνουμε ότι τότε ήταν κάτι πολύ κουραστικό.

Αναγκάστηκα κάποια στιγμή να χρησιμοποιήσω υπολογιστή, γιατί όταν έδινα τα χειρόγραφα στο τυπογραφείο να μου τα τυπογραφίσουν και μετά να κάνω τη διόρθωση του κειμένου, έκαναν τόσα πολλά λάθη, που έπρεπε να καθίσω και να τα διο-

ρθώνω ξανά και ξανά. Στην αρχή δεν είχα δικό μου υπολογιστή. Υπήρχε ένα κέντρο βουδιστικής έρευνας στο Κολόμπο το οποίο διέθετε ένα δωμάτιο με επιτραπέζιους υπολογιστές, και εκεί άρχισα να τον χρησιμοποιώ. Ο υπεύθυνος ήταν ένας Σινχαλέζος μοναχός, καθηγητής πανεπιστημίου στην Αγγλία και στην Αμερική, ο οποίος διέθετε τεράστια βιβλιοθήκη και ήταν πολύ μορφωμένος. Είχε δημιουργήσει ένα κέντρο έρευνας και οι μοναχοί μπορούσαν να πηγαίνουν εκεί και να χρησιμοποιούν υπολογιστές.

Ερώτηση: Πότε αποκτήσατε δικό σας φορητό υπολογιστή;

Απάντηση: Αρχικά αρνιόμουν να πάρω δικό μου λάπτοπ, παρόλο που υπήρχαν μερικοί που ήθελαν να μου δώσουν. Ήθελα να τελειώσω ένα βιβλίο και μετά να φύγω για τη Βιρμανία. Το θεωρούσα φασαρία, πως δεν είχε νόημα το λάπτοπ, αφού θα έφευγα για διαλογισμό. Έτσι χρησιμοποίησα τον επιτραπέζιο υπολογιστή στο κέντρο βουδιστικής έρευνας. Το πρώτο ιδιωτικό λάπτοπ το πήρα, όταν πήγα στην Ινδονησία το 2008. Μου το πρόσφερε μία πάμπλουτη Ινδονήσια κυρία. Εκείνο τον καιρό έπρεπε να κάνω μία παρουσίαση σε Word και έπρεπε να δανειστώ ένα λάπτοπ. Κάποιος που βρισκόταν εκεί και ο οποίος έκανε παρουσιάσεις για μάρκετινγκ, με έπιασε και μου είπε ‘γιατί δεν χρησιμοποιείς το πρόγραμμα Power Point;’. Εγώ τότε δεν ήξερα καν τι ήταν το Power Point. Του είπα ότι, άλλωστε, δεν είχα δικό μου κομπιούτερ και δεν μπορούσα να βάλω προγράμματα λογισμικού σε ξένο κομπιούτερ. Τότε αυτός ο κύριος είπε στην κυρία ‘πώς αφήνεις αυτόν τον μοναχό χωρίς λάπτοπ; Κάνει τόσο καλές παρουσιάσεις, αλλά αν είχε Power Point, θα ήσαν πολύ καλύτερες’. Και έτσι η κυρία μου έδωσε το No 1 λάπτοπ που είχε εκείνο τον καιρό εμφανιστεί στην Ινδονησία, ένα Acer με Windows Vista, τα καλύτερα Windows εκείνη την

εποχή. Μου έδωσαν κι ένα βιβλίο πώς να χρησιμοποιώ το Power Point και έτσι χρησιμοποίησα το λάπτοπ για παρουσιάσεις. Ενθουσιάστηκα και ένιωσα ότι έτσι βοηθούσα καλύτερα όσους είχαν μεγάλη επιθυμία για τα μαθήματα που έδινα. Είπα στην κυρία ότι με το λάπτοπ που μου έδωσε θα επωφεληθούν πολλοί άνθρωποι. Δεν το θεώρησα κάτι προσωπικό ή αποκλειστικά δικό μου· προοριζόταν για κοινή χρήση, ώστε να μπορώ να βοηθώ και άλλους. Αργότερα, στη Σιγκαπούρη, χρησιμοποίησα υπολογιστή και για μεταφράσεις και τότε κατάλαβα πλέον πόσο μεγάλη ευκολία ήταν.

Ερώτηση: Μετά από τόσα χρόνια που χρησιμοποιείτε Ίντερνετ και λάπτοπ, μπορείτε να ζήσετε ξανά χωρίς αυτά;

Απάντηση: Κανένα πρόβλημα, ειλικρινά σας λέω. Για καιρό είχα κλειδώσει το λάπτοπ σε μια ντουλάπα και δεν το χρησιμοποιούσα. Το έβγαλα από τη ντουλάπα, όταν με κάλεσαν να έρθω στην Αθήνα.

Ο πειρασμός στα μοναστήρια δεν είναι τόσο τα λάπτοπ όσο τα βιβλία, επειδή διαθέτουν πολύ καλές βιβλιοθήκες, όπου μπορεί κανείς να βρει ακόμη και τα τελευταία μπεστ-σέλερ. Στο μοναστήρι του Πα-Άουκ στη Βιρμανία υπήρχαν τα καλύτερα περιοδικά, όπως το Science, το National Geographic και άλλα. Υπήρχε εκεί η μεγαλύτερη βιβλιοθήκη που έχω δει, με ράφια που δεν τελείωναν όσο πήγαινε το μάτι.

Ερώτηση: Όταν γυρίσετε στη Σρι Λάνκα, υπάρχει περίπτωση να επιστρέψετε ξανά στην Ελλάδα;

Απάντηση: Δεν μπορώ να θυσιάσω άλλο χρόνο για εξωτερικές εργασίες. Θεωρώ ότι η εργασία που θα κάνω σε απομόνωση είναι πολύ πιο σημαντική. Γι' αυτό αντιμετωπίζω όλα αυτά εδώ (σ.σ. τη συγγραφή και την επιμέλεια βιβλίων στα ελληνικά,

καθώς και τα μαθήματα) ως δευτερεύουσες δραστηριότητες. Παρ' όλα αυτά, μερικοί στην Ελλάδα μπορεί πράγματι να ωφεληθούν, και αυτό θα αποτελέσει μια παρότρυνση ώστε περισσότεροι να ενδιαφερθούν και να ερευνήσουν βαθύτερα τον Βουδισμό.

Ερώτηση: Από εδώ και πέρα η προσπάθεια σας θα επικεντρωθεί δηλαδή στον προσωπικό διαλογισμό σας.

Απάντηση: Ναι, ναι.